

ŽEMAIČIŲ

žemė

2024 / 5 (156)

Kretinguos žėimuos suodnė.
Valuckienės Vėrginėjės portėgrapėjė

2024 m. birželė 22 d. Plungės
konėgaikštiu Oginskiu rūmūs
(Žemaitiu dailės mozieju) –
IX PASAULĖ ŽEMAITIU
DAILĖS PARUODUOS
ATĒDARĪMS

Gaudiešiaus Vlada por-
tėgrapėjuos – vaizdā ēš
onkstiau Plungie vėkosiu
Pasaulė žemaitiu dailės
paruodū ē šiū metu pa-
ruoduos plakats

TEATRAS
LITERATŪRA
SUKAKTYS
MUZIEJAI
TRADICIJOS
KULTŪRA

ŽEMAIČIŲ

žemė

2024 / 5 (136)

Ž E M A I T I U Ž E M Ė

73–75

50–52

2–5

- 2–5 Aurelija SERVIENĖ. „Teatro diena Telšių Žemaitės dramos teatre“
- 6–13, 29 Danutė MUKIENĖ. „Kai namą reikia gelbėti nuo žmonių, o žmones – nuo namo. Užvenčio dvaro sodyboje“
- 14–18 Dainora KANIAVIENĖ. „Iš meilės jūrai – marinistika. Rašytojui Ignei Pikturnai – 100“
- 19–21 Vita ŠIKŠNYTĖ ANDRULIENĖ. „Poeto Maironio jauniausiai dukterėčiai Danutei Lipčiūtei-Augienei – 110“
- 22–23 „Prisiminimai apie Maironį“
- 24–28 Irma KONTAUTIENĖ. „Vieno eksponato istorija. Pranas Meškauskas-Germantas – XX a. Konradas Valenrodas“
- 30–35 Bonifacas VENGALIS. „Žemaičių dailės muziejus kviečia į IX Pasaulio žemaičių dailės parodą“
- 36–37 Danutė MUKIENĖ. „Kelionės maršrutas po Žemaitijos dvarus, kuriuose yra gimę, gyvenę, mokęsi, dirbę iš Žemaitijos kilę žymūs rašytojai“
- 38 Jurgis ŽELVYS. „Veliuonos dvaras“
- 39–40 Kazimieras PRUŠINSKAS. „Turtingas Pagausančio dvare (Raseinių raj.) gimusio rašytojo ir diplomato Jurgio Savickio rašytinis palikimas“
- 40–42 Jurga ŽEMAITYTĖ. „Maironio gimtasis Pasandravio dvaras ir tėvų sodyba Bernotuose“
- 43 Gintautas ČIŽIŪNAS. „Kanopėnų dvarelio sodyba mena „Odės žemaičiams“ autorių Simoną Stanevičių“
- 44–45 Donatas TYTŪVA. „Bijotų dvaras ir pirmojo seniųjų muziejaus Lietuvoje įkūrėjas rašytojas Dionizas Poška (1764–1830)“
- 46–47 Jurgis ŽELVYS. „Stemplių dvaras, kuriame paskutiniuosius savo gyvenimo metus praleido Simonas Stanevičius“
- 48–49 Gintautas ČIŽIŪNAS. „Gedminaičių dvaras ir grafo Jurgio Konstantino Broel Pliaterio biblioteka“
- 50–52 Kazimieras PRUŠINSKAS. „Švėksna – kultūrai nusipelnusių grafių Broel Pliaterių išpuoselėtas miestelis“
- 53–62 Sofija TYZENHAUZAITĖ. „Nykštukas politikas“
- 63–72 Danguolė GUOBIENĖ, Irena Birutė DEMSKIENĖ, Danguolė ŽELVYTĖ, Alvydas STRIČKA, Alfonsas TEKORIUS, Bonifacas VENGALIS „Vilniaus žemaičių kultūros draugija. 2016 metai“
- 73–75 Julija MAŽONAITĖ, Laurynas POCEVIČIUS, Laurynas KULIKAUSKAS. „Žemaitijos sostinėje nutūpė „Aukso paukštė“
- 76 Darius RAMANČIONIS. „Pavasario lygiadienis ant Šatrijos kalno“

REGĖJUONU KULTŪRĖNIU INICETĪVU CĖNTRÓS.
LEIDĖNI SODARĖ, MAKETAVA REDAKTUORĖ
Mukienė Danutė.
ŽORNALA REDAKCĖNĖ TARĪBA: Butrėms Aduoms,
Daujuotitė Vėktuorėjė, Skurdauskienė Jolanta,
Sungaillienė Loreta, Mukienė Danutė

Žornals parėngts igėvendėnont RKIC kultŪrėni
sklaiduos pruojekta „MOZĖKA, LITERATŪRA, DAI-
LĖ KULTŪRAS PAVELDS ŽEMAITĖJĖS DVARŪS. IS-
TUORĖJĖ Ė ŠIŪ DĖINŪ AKTOALĖJĖS

ISSN 2783-6436
Regėjuonu kultŪrėniu inicetėvu cėntrós,
GERBUTAVIČIAUS G. 10-213. Tel. + 370 687 47 550
El. p. zemaiciu@gmail.com
<http://www.zemaitiuzeme.lt>

Teatro diena TELŠIŲ Žemaitės dramos teatre

Aurelija SERVIENĖ

Kovo 27-ąją Lietuvos profesionalūs ir mėgėjų teatrai pažymėjo Pasaulinę teatro dieną. Didelio visuomenės dėmesio sulaukė jos renginiai, vykę Žemaitijos sostinėje Telšiuose. Čia teatro gerbėjai buvo pakviesti į pagal Jean Anouilh to paties pavadinimo pjesę sukurto spektaklio „Orkestras“ premjerą. Tą pačią dieną, vykstant iškilmingai ceremonijai, ilgametei Telšių dramos teatro režisierėi Laimutei Pocičienei įteiktas Teatro atminimo ženklas „Už nuopelnus Telšių Žemaitės dramos teatrui“, o šio teatro šokių studijos šokėjai Elzei Levickaitei – Jaunojo menininko premija, Teatro garbės lentą, kurioje įamžinami daugiausiai vaidmenų sukūrę aktoriai, papildė jaunos aktorės Margaritos Bladženauskaitės portretas.

Nuotraukose (nuo viršaus): šventinio renginio vedėjai Donatas Žilinskas ir Ina Levickienė; apdovanojimų įteikimo ceremonijos akimirka

Nuotraukoje – Telšių Žemaitės dramos teatro režisierius Donatas Žilinskas (pirmas iš kairės), spektaklio „Orkestras“ kūrybinė grupė. Fotografas Laurynas Kulikauskas

Šventinio renginio, vykusio Telšių Žemaitės dramos teatre 2024 m. kovo 27 d., akimirka

Iš kairės: Donatas Žilinskas, Deividas Rajunčius ir Elzė Levickaitė

Jaunųjų aktorių apdovanojimų akimirkai

Pasaulinės teatro dienos proga premjerinį spektaklį-koncertą „Orkestras“, sukurtą pagal Jean Anouilh to paties pavadinimo pjesę pristatė režisierius Badri Tserediani. Vaidino aktoriai Kornelija Kiniulytė, Viktorija Miliauskaitė, Kamilė Pilibaitytė, Jogaila Šimkus, Margarita Bladženauskaitė, Rolandas Normanas ir Indrė Jucytė.

Spektaklio scenografijos ir kostiumų dailininkė –

Telšių Žemaitės dramos teatro spektaklio „Orkestras“, sukurto pagal Jean Anouilh to paties pavadinimo pjesę, reklaminio plakato fragmentas

Giedrė Slavinskienė, muziką spektakliui parinko Renata Varnagirytė, choreografiją sukūrė Ina Levickienė.

(Nukelta į 4 p.)

Nuotraukose: Eglės Čėjauskaitės-Gintalės sukurtas ženklas (segė) „Už nuopelnus teatrui“ ir jo įteikimo Telšių Žemaitės dramos teatro režisieriai, vaikų ir jaunimo grupės „Savi“ vadovei Laimutei Pocevičienei (trečia iš kairės) akimirka

Premjera pavyko, po spektaklio salėje ilgai netilo plojimai. Teatro kolektyvą su Pasauline teatro diena ir spektaklio premjera pasveikino Telšių rajono savivaldybės vicemerė Agnė Jakavičiūtė-Miliauskienė. Ji akcebtavo, kad „teatrą kuria žmonės, o žmonių kuria teatras.“ Padėkojusi visai teatro bendruomenei, garsinančiai Telšių teatro vardą festivaliuose, projektuose, renginiuose, ji Padėkos raštus įteikė Vaikų ir jaunimo studijos „Savi“ aktoriams Julijai Mažonaitei, Dominykui Vaitiekui, Gintarei Daubarytei, Elzei Lukšaitai, teatro dailininkei Giedrei Slavinskienei ir suaugusiųjų trupės aktoriumi Remigijui Macui.

Žemaitės dramos teatro direktorius Deividas Rajunčius savo ruožtu visus pasveikino su Pasauline teatro diena, padėjo teatro bendruomenei, teatro mylėtojams bei rėmėjams.

Telšių Žemaitės dramos teatro režisierius Badri Tserediani (trečias iš kairės) ir grupė premjerinio spektaklio „Orkestras“ aktorių

Šiltomis ir ilgomis ovacijomis buvo pagerbta ilgametė teatro režisierė, vaikų ir jaunimo studijos „Savi“ vadovė Laimutė Pocevičienė. Jai už didžiulį indėlį į teatro tapatybės puoselėjimą ir saugojimą įteiktas Teatro atminimo ženklas – teatro bičiulės juvelyrės Eglės Čėjauskaitės sukurta rašytojos Julijos Beniuševičiūtės Žymantienės-Žemaitės skarą simbolizuojanti segė „Už nuopelnus teatrui“. Atsidėkodama už šį aukštą apdovanojimą L. Pocevičienė jaudindamasi pasakė: „Kai gimsta žmogus, jis atsineša vieną vienintelį dalyką – meilę. Tą meilę aš palikau čia, scenoje“.

Gražiu vakaro akcentu tapo ir jaunojo menininko premijos įteikimas. Šiais metais premija atiteko teatro šokių studijos šokėjai Elzei Levickaitei, kurios talentas ir atsidavimas šokiui jau ne pirmi metai žavi visus.

Šventinį vakarą vainikavo ypatingas momentas – teatro garbės lentą, kurioje įamžinami daugiausiai vaidmenų sukūrę aktoriai, iškilmingai papuošė aktorės M. Bladženauskaitės portretas.

Po šio renginio Telšių Žemaitės dramos teatras savo socialiniuose tinkluose paskelbė tokio turinio žinutę:

„Teatre drauge turėjome begalę įspūdžių ir emocijų, kur tradiciškai visa Teatro bendruomenė šventėme kovo 27-ąją, Tarptautinę teatro dieną! Už mūsų šventės pradžią ir naują parodą norime padėkoti partneriams – Žemaičių muziejui „Alka“ (ekspozicija veiks iki š. m. balandžio 26 d.), už muzikinį foną – Telšių meno mokyklai, už sukurtą ir pagamintą atminimo ženklą– Eglei Čėjauskaitei-Gintalei ir Martynui Gintalui (*Juvelyrika. Eglės Čėjauskaitės kūryba*); už jaunimui skirtą vienkartinę premiją – UAB „Statmax“, už nuolatinę paramą ir solidų finansinį indėlį – steigėjui Telšių rajono savivaldybei, už teatro meno puoselėjimą – generaliniam rėmėjui UAB „Žemaitijos pienas“ bei visiems kitiems mūsų teatro rėmėjams. Taip pat esame dėkingi mūsų šventę fiksavusiems ir montavusiems operatoriams – Ovidijui Aleksandrui Adomavičiui (*Ovidijus Adomavičius Photography*), Edvardai Grušai (*GRU Media*) bei Laurynas Kulikauskui (*Kulis photography*) ir, be abejonės, visiems, kurie buvte drauge ir sveikinote profesinės šventės proga. AČIŪ, kad mylite Teatrą!“

Publikacijoje panaudotos Lauryno Kulikausko (Kulis photography) nuotraukos

Telšių Žemaitės dramos teatro aktorė Margarita Bladženauskatė prie daugiausiai vaidmenų šiame teatre sukūrusių aktorių lentos

Spektaklio „Orkestras“ premjeros proga savo grožį ir puikius retro stiliaus aprėdus demonstravo Telšių Žemaitės dramos teatro aktorės

Kai namą reikia gelbėti nuo žmonių, o žmones – nuo namo, arba

Koks likimas laukia Užvenčio dvaro sodybos namo, kuriame gyveno rašytoja Šatrijos Ragana, Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataras Jonas Smilgevičius?

Danutė MUKIENĖ

Yra žmonės ir jų darbai, istorija ir dabartis. Kiekvienas turime savo misiją. Vieni gimsta ir išei-
na, nepalikę šioje žemėje pėdsako, arba sužaloję ją,
kiti sugeba savo darbu sujungti praeitį su šia diena,
suteikti džiaugsmą kitiems ir dėkoja likimui, turė-
dami galimybę tai padaryti.

Tokios mintys kyla lankantis Kelmės rajone
esančioje Užvenčio dvaro sodyboje, kuri Kultū-
ros paveldo departamento, veikiančio prie Kultū-
ros ministerijos (toliau – KPD, Departamentas),
administruojamame Kultūros vertybių registre
<https://kvr.kpd.lt/#/> (toliau – KVR, Registas) yra
įvardyta kaip „Užvenčio buv. dvaro sodyba“ (uni-
kalus objekto kodas 206). Greta jo tame pačiame
Registre iki šių metų balandžio mėnesio buvo pa-
teikiama informacija ir apie Užvenčio miestelyje
esančią „Sodybą“ (unikalus objekto kodas 10940).
Pirmasis į Registrą įtrauktas 1992-04-02, antrasis –
1993-02-11. Abiejų statusas buvo registrinis, abu
jie nekilnojami ir abiejų jų vertybė pagal sandarą –
kompleksas. Abu įrašai – apie tą pačią sodybą. Kuo
jie skiriasi, iš viešai Registre prieinamos informaci-
jos nebuvo aišku. Akivaizdu tik tai, kad Užvenyje
yra tik viena dvaro sodyba. Ji rašytiniuose šaltiniuose
minima nuo 1527 metų. Čia 1887–1898 m. su
pertraukomis gyveno rašytoja Marija Pečkauskai-

Užvenčio dvaro sodybos fragmentas 2014 m. gegužės 10 d. Gilumoje – ponų gyvenamasis namas. D. Mukienės nuotrauka

tė-Šatrijos Ragana (1877–1930), o 1912–1940m.
čia šeimininkavo, pavyzdinį ūkį turėjo Lietuvos
Nepriklausomybės Akto (1918-02-16) signataras
Jonas Smilgevičius (1872–1942).

Šatrijos Ragana šiame dvare praleistus gražiausius savo gyvenimo metus įamžino, šios vietos grožį perteikė iki šiol populiarumo neprarandančiose apysakose „Sename dvare“, „Viktutė“ ir kituose kūriniuose. J. Smilgevičius, įsigijęs Užvenčio dvarą, kaip tai nurodyta ir Lietuvos Respublikos Seimo svetainėje, čia „įrengė modernų vandens malūną, lentpjūvę, plytinę, užveisė pieninių galvijų bandą, užsėjo tabako plantaciją, rūpinosi žemės ūkio naujovių populiarinimu. Dvare veikė lentpjūvė, plytinė, spirito varykla, o apie 1930 m. bendravardžio pusbrolio hidrotechniko pertvarkytas buvęs vandens malūnas gamino elektros energiją dvarui ir miesteliui. [...]“. Dvaras tada klestėjo. Jo sodyboje buvo ke-
liolika funkcionalių pastatų, tarp jų ir gyvenamasis namas, iki šiol ponų namu vadinamas. Jo pietinėje pusėje buvo rašytojos Šatrijos Raganos kambarėliai. Ten, viršum durų, yra kabojęs ovalios formos Angelo bareljefas, kurį neseniai dabartiniai šių patalpų šeimininkai perdavė toje pačioje sodyboje veikiančiam Kelmės krašto muziejaus Užvenčio kraštotyros muziejui. Dabar tas Angelas ten, kur turėtų ir būti, bet labai reikėtų, kad kas nors panašus į jį globotų bei sergėtų ir namą, kuriame tas Angelas anksčiau buvo. Šis namas, pasak dr. Dalios Puodžiukienės, kuri yra viena geriausių Lietuvos dvarų architektūros specialistų, galėjo būti pastatytas dar XVII a. paskutiniame ketvirtyje. Vėliau, keičiantis architektūros tendencijoms, madoms, šeimininkų poreikiams, jis buvo ne kartą rekonstruotas, bet iki pat XX a. antro-

sios pusės išlaikė XVII a. pab. tokios paskirties dvarų gyvenamiesiems namams būdingą formą ir išvaizdą. Iki mūsų dienų Lietuvoje tokio tipo minėto laikotarpio medinis pastatas išliko tik vienas ir jis yra būtent šis Užvenčio dvaro sodybos gyvenamasis namas.

Kasmet jis vis mažiau panašus į tą, kuris čia stovėjo anksčiau. Jei vakarinė jo pusė dar ir primena tai, kas užfiksuota J. Smilgevičiaus laikais darytoje nuotraukoje, tai rytinė jo pusė daugiau panaši į lūšnyną. Tokiu šis pastatas, kuriame kolūkinės santvarkos metais buvo apgyvendinti šalia veikusių fermų darbuotojai ir kolūkio lauko darbininkai, kuriems po Lietuvos Nepriklausomybės atgavimo buvo sudaryta galimybė šiuos butus išsipirkti, ir yra tapęs.

Bet... Šis pastatas kaip komplekso dalis priklauso į KVR įrašytai Užvenčio dvaro sodybai, tad tokio likimo jis neturėjo sulaukti. Kad toks statinys netaptų lūšnynu, turėjo garantuoti tinkamas dabar galiojančio Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros vertybių apsaugos įstatymo ir anksčiau Lietuvoje galiojusio teisės aktų, susijusių su nekilnojamojo kultūros paveldo objektų apsauga, laikymasis, atsakingas žmonių požiūris į jiems patikėtų kultūros paveldo objektų naudojimas. Gyventojai, tapę šio namo savininkais (valdytojais), privalėjo laikytis įstatymų, reglamentuojančių pastatų,

Užvenčio dvaro sodybos ponų gyvenamasis namas apie 1937-uosius metus. Priekyje – Kazimieras Smilgevičius su žmona Danute ir vaikais. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš A. Žolyno asmeninio archyvo

esančių sodyboje, įtrauktoje į Registrą, anksčiau – įrašytų į Lietuvos TSR kultūros paminklų sąrašą (V., 1973), o valstybinės institucijos (Užvenčio seniūnija, Kelmės rajono savivaldybė ir KPD) kontroliuoti, kaip tų įstatymų čia laikomasi, nustačius pažeidimus, imtis priemonių, kad jie būtų pašalinti. Šiandien čia situacija tokia, kad ne tik gyventojus iš to namo reikia gelbėti, bet ir patį namą būtina gelbėti nuo gyventojų.

Tai buvo akivazdu šių metų kovo 14 d. į Užvenčio dvaro sodybą susirinkus būriui kultūros paveldo specialistų, restauratorių, kitų Užvenčio dvaro sodybos ir jame esančių statinių išsaugojimu susirūpinusių specialistų, dalyvavusių čia vykusiame seminare „Medinis architektūros paveldas: Užvenčio dvaras (atvejo analizė)“, kuris suorganizuotas Lietuvos etnografijos muziejaus 2023–2024 m. pagal Kultūros ministerijos kultūros ir kūrybingumo plėtros pažangos programą įgyvendinamo projekto „Dialogo ir sąmoningumo skatinimas“ vykdytojų iniciatyva. Seminare nuo pat pradžių paveldo specialistai Dalė Puodžiukienė, Donata Armaničienė, Rasa Bertašiūtė, restauratoriai, senosios medinės architektūros žinovai, meistrai Kęstutis Cikanas, Laimonas Bartkus, Valentinas Kirelis, architektas Šarūnas Sabaliauskas, Šiaulių „Aušros“ muziejaus atstovas Rimvydas Tamulaitis, neseniai Kelmės rajono savivaldybės administracijos Švietimo, kultūros ir sporto skyriuje pradėjusi dirbti vyr. specialistė Ramunė Pinauskaitė, kuriai, be kitų pareigų, pavesta kuruoti ir kultūros paveldo sritį, Užvenčio seniūnas Linas Mačernius, Užvenčio dvaro mūlo valdytojai Milda ir Alvydas Knyzeliai, UAB „Kelmės vietinis ūkis“ direktorius Dainius Popovas, Šatrijos Raganos bendrijos valdybos pirmininkė, el. žurnalo „Žemaičių žemė“ redaktorė Danutė Mukienė susipažino su dvaro sodyba, čia išlikusių statinių būkle.

Nors iš seminaro pavadinimo tai ir nebuvo aišku, bet visi jie tą dieną čia buvo susirinkę svarbiausiam tikslui – išsiaiškinti, kokios yra galimybės

(Nukelta į 8 p.)

Užvenčio dvaro sodybos ponų gyvenamasis namas iš pietvakarių ir šiaurės rytų pusių 2024 m. kovo mėnesio pradžioje. Renato Petkevičiaus nuotraukos iš statinio ekspertizės akto

išsaugoti Užvenčio dvaro sodybos gyvenamąjį ponų namą. Jie apžiūrėjo ne tik šio namo išorę, bet ir daugelį vidaus patalpų, vertino jo fizinę būklę, galimybes šį unikalų XVII a. pabaigos pastatą restauruoti. Po pietų, kai prie seminaro dalyvių prisijungė Kelmės rajono savivaldybės vicemeras Kęstutis Bilius, Švietimo, kultūros ir sporto skyriaus vedėjo pavaduotoja Sonata Venckienė, Kelmės krašto muziejaus direktorė Danutė Žalpienė, specialistas Rimantas Serva, Kultūros paveldo departamento Šiaulių teritorinio skyriaus naujoji vedėja Vita Martinaitienė, specialistės Sonata Sukožauskienė, Elena Čepukienė, Kornelija Stonienė, Užvenčio kraštotyros muziejuje vyko apžiūros rezultatų pristatymas, problemų aktualizavimas, buvo aptarti aktualiausi statinio išsaugojimo klausimai, priemonės, kurių tokiais atvejais, koks yra fiksuotas Užvenčio dvaro sodybos ponų gyvenamajame name, turėtų imtis rajono savivaldybės vadovai.

Pažymėta, kad rajono vadovai artimiausiu metu turi rasti galimybę visus minėto namo gyventojus iškelti į tinkamas gyventi patalpas. Kad tai privalu padaryti, nurodyta šių metų kovo 7 d. Statinių ekspertinio biuro direktoriaus Renato Petkevičiaus pasirašytame Statinio dalinės ekspertizės akte Nr. 24-31ED. Ekspertizė buvo atlikta UAB „Kelmės vietinis ūkis“, kuriam šį pastatą yra pavedusi administruoti Kelmės rajono savivaldybė, užsakymu. Ekspertizės akte pažymėta, kad šio statinio (jo patalpų bendras plotas 383.44 m², tūris 1729 m³ ir kuris nuosavybės teise priklauso 9 asmenims), laikančiosios konstrukcijos, išorės ir vidinės laikančios sienos, perdanga, stogo konstrukcijos ir stogo dangą yra IV kategorijos,

nusidėvėjusios 80 proc., būklė avarinė, statinys netinka gyvenamajai paskirčiai. Akto išvadoje, privalomosiose pastabose, rekomendacijose rašoma, kad statinio naudotojas (Užsakovas) kartu su kitais nurodytais veiksmais turi atlikti ir šiuos: [...]

„7.1. Nedelsiant uždrausti naudotis gyvenamosiomis patalpomis, kylant dalinai išgriuvusių, apirusių kaminų griūties grėsmei ir medinių puvinio pažeistų perdangos bei stogo konstrukcijų griūties grėsmei [...]“.

Taigi, rajono savivaldybės vadovai privalo pasirūpinti, kad gyventojai iš šio namo būtų iškeldinti. Kas toliau?

Laikantis galiojančių teisės aktų ir siekiant išsaugoti šį istorinę, memorialinę, architektūrinę vertę turintį, bet jau baigiantį sunykti statinį, jį administruojanti įstaiga kol bus išspręsti pastato tolesnės nuosavybės klausimai, jam suteiktas valstybės saugomos kultūros vertybės statusas, turi užsandarinti namą (atjungti jame elektrą, sutvarkyti vandenį praleidžiantį stogą, paramstyti įgriūti galinčias konstrukcijas, užkalti duris, langus), t. y. iki minimumo sumažinti jo tolesnio nykimo ir sunaikinimo galimybes. Savivaldybėje turi būti parengti reikalingi dokumentai statinio avarinės būklės pašalinimui, tolesniems namo tyrimams reikalinga projektinė dokumentacija.

Kelmės rajono savivaldybės vicemeras Kęstutis Bilius seminaro metu keletą kartų

Nykstančio Užvenčio dvaro sodybos ponų gyvenamojo pastato fragmentai 2024 m. kovo mėnesio pradžioje, liudijantys, kad krituliai patenka į pastato vidų bei gadina konstrukcijas, mūras nuo puvinio pažeistų ir pasėdusių medinių stogo konstrukcijų yra skečiamas / verčiamas, pamato akmenis rišančios siūlės beveik visur ištrupėjusios, išplautos vandens, rieduliai atitrūkę nuo pamato konstrukcijos, susmežę į žemę, medinių rąstų sienos paveiktos puvinio ir pasėdusios kartu su sėdusiais pamatais iš lauko riedulių, dėl sėdusių pamatų iš lauko riedulių yra sėdusios ir išorinių mūrinių sienų dalys, matomi plyšiai sienose, krituliai patenka į pastogę, drėkina bei pūdo medines perdangos sijas. Renato Petkevičiaus nuotraukos iš statinio ekspertizės akto

kėlė klausimą, o kas toliau, kaip tas pastatas po restauravimo galėtų būti įveiklintas. Vienas iš galimų variantų yra pateiktas dar 2021 m. rugpjūčio 3 d. Šatrijos Raganos bendrijos (toliau ŠRB, Bendrija) rašte Nr. ŠRB 2021-08-03/1–9, adresuotame aukščiausioms Lietuvos valstybinėms institucijoms, KPD, taip pat ir Kelmės rajono savivaldybės tarybai, administracijai, Užvenčio seniūnijai (beje, jei į šį raštą Lietuvos Respublikos Prezidentūra, Seimo Kultūros komitetas, Vyriausybė, KPD sureagavo ir Bendrijai atsiuntė atsakymus, tai iš Kelmės rajono savivaldybės tarybos, administracijos, Užvenčio seniūnijos net telefono skambučio nebuvo sulaukta).

Minėtame rašte ŠRB prašė minėtų institucijų pagal savo kompetenciją imtis priemonių, kad būtų užkirstas kelias Užvenčio dvaro sodybos ponų gyvenamojo namo tolesniam nykimui. Kartu buvo pažymėta, jog Bendrija konsultavosi su Kelmės krašto muziejaus specialistais ir priėjo išvados, kad, iškelus gyventojus iš namo ir jį restauravus, čia būtų tikslinga įkurti kultūros įstaigą ir kad ateityje ji galėtų tapti Kelmės krašto muziejaus multifunkciniu padaliniu, krašto kultūros žmonių susitikimo vieta, kad čia vertėtų įrengti muziejinę ekspoziciją, organizuoti parodas, menininkų kūrybines stovyklas, plėtoti kitą kultūrinę ir edukacinę veiklą. Tokius siū-

lymus kalbėdamas seminare pateikė ir beveik prieš 20 metų restauruoto ir šio krašto žmonių kultūrinį paveldą, svetingumą dabar puikiai reprezentuojančio Užvenčio dvaro malūno šeimininkas Alvydas Knyzelis. Būtent jis ir jo žmona Milda Balvočūtė-Knyzelienė, dabar dirbanti Užvenčio kraštotyros muziejaus vedėja, tą malūną, kurį sovietmečiu veikęs kolūkis buvo pavertęs mechaninėmis dirbtuvėmis, ir prikėlė naujam gyvenimui. Jų pavyzdys rodo, kad ir čia galimi stebuklai. Kad Užvenčio dvaro sodybos ponų gyvenamasis namas vis dar yra restauruotinas, seminario metu pažymėjo jį tą dieną tyrinėję medinių statinių meistrai, restauratoriai K. Cikanas, L. Bartkus, V. Kirelis ir kt.

Rajonuose valdžios gana dažnai keičiasi. Šiandien analizuoti, kas, kada ir ko bei kur pagal savo užimamas pareigas nepadare, kad Užvenčio dvaro sodyboje būtų laikomasi kultūros paveldo objektų apsaugos, gyventojų socialinės apsaugos ir kitų įstatymų, nėra pats aktualiausias klausimas. Dabar svarbu statinį išsaugoti. Tikėtina, jog rajono savivaldybės, Užvenčio seniūnijos darbuotojai, bendradarbiaudami su dabartiniais Užvenčio dvaro sodybos ponų namo gyventojais, ras sprendimus, kad šie žmonės artimiausiu laiku galėtų išsikelti gyventi į tinkamas

(Nukelta į 10 p.)

Užvenčio dvaro sodybos gyvenamojo ponų namo medinės perdangos sijos, pažeistos drėgmės ir puvinio. 2024 m.

gyvenimui patalpas. Vargu, ar kuris nors iš jų veršis į tą namą sugrįžti atgal, nes jis sugrįždamas dabar jau žinos (turėjo žinoti ir iki šiol), kokios yra jo pareigos gyvenant istoriniame statinyje, esančiame į KVR įtrauktos sodybos teritorijoje. Tokius pastatus reikia ne tik tinkamai prižiūrėti, bet ir remontuoti. Šiame name neužtenka savo butuką susitvarkyti. Ramiai negali gyventi kol neišspręstos visos pastato priešgaisrinės bei kitos statinio saugumo problemos. Taigi būtina pradėti nuo pastato pamatų sutvirtinimo ir eiti iki jo stogo. Šiais laikais name jau turėtų būti ir vandentiekis, nuotekų šalinimo

sistema, tinkamai įrengtas šildymas, garantuojantis, kad toliau nepelys sienos ir nepūs sienojai, namas nesės į žemę. Reikia pakeisti ir čia dabar esančią asbestcementinę stogo dangą. Tai įmanoma padaryti tik vykdant viso pastato kapitalinio remonto ar restauravimo darbus. O prieš tai pagal įvairius galiojančius teisės aktus dar reikia parengti krūvas dokumentų, gauti reikalingus leidimus ir t. t. Visa tai kainuoja kelis milijonus eurų ir pareikalauja daug intelektualaus bei fizinio darbo ir laiko. Tokios išlaidos ir darbai šiandien net rajono, seniūnijos valdžią gąsdina, ką jau bekalbėti apie to namo patalpų dabartinius savininkus. Kad kas nors iš privačių investuotojų būtų suinteresuotas prikelti šį namą naujam gyvenimui, kol kas niekas nėra girdėjęs.

Rajono savivaldybė, prieš perimdama savo nuosavybėn pastatą, turėtų spręsti ir šiame name įregistruotų butų išpirkimo klausimus. Nepaisant to, kad jau seniai ir be minėto Ekspertizės akto bent kiek įstatymus žinantiems žmonėms turėjo būti aišku, kad gyventojus iš to pastato reikia iškelti, kad amoralu juos ten, kur keli butai labiau į urvus, o ne į gyvenamąsias patalpas panašūs, laikyti, iki šių metų kovo mėnesio vidurio apie gyventojų iškėlimą iš namo ir jiems priklausančių patalpų išpirkimą, galimą jų kainą nebuvo dar kalbėta, nebuvo vykęs ir tų gyventojų susirinkimas minėtais klausimais.

Dabar, kai reikiamą kvalifikacijos atestatą turinčio Statinių ekspertizės biuro oficialiame Akte pažymėta, jog namas avarinis ir jame gyventi jau nebegalima, akivaizdu, jog šių patalpų rinkos kaina yra minimali. Registro centro dokumentuose nurodyta, kad 1999 m. liepos 1 d. šio namo vidutinė rinkos vertė buvo 4 794 eurai. Nuo to laiko praėjo jau beveik 25-eri metai, pastatas dar labiau sunyko, jo fizinis nusidėvėjimas nuo 67 procentų padidėjo iki 80. Taigi, kad ir kaip bevertintum čia esančią tau nuosavybės teise priklausančią gūžtą, ji praktiškai jau nebėra nieko verta. Taigi, ta patalpų išpirkimo kaina – ne milijonai, ne šimtai tūkstančių ir gal net ne dešimtys tūkstančių. Rajono savivaldybė tokių lėšų patalpų išpirkimui tikrai kad turi galimybę rasti. Žmonės ubagais šiais laikais taip pat negali būti paleisti. Tuo turi vėl ta pati rajono valdžia pasirūpinti. Beje, visos savivaldybėms priskirtos funkcijos, teisės ir pareigos, susijusios su kultūros paveldo objektų apsauga, yra nurodytos jau minėtame Nekilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatyme (6 straipsnis „Nekilnojamųjų kultūros paveldo apsaugos administravimas savivaldybėse“).

Kad pastatas ir toliau nenyktų, turėtų visus saugiklius įjungti ir KPD. Nekilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatymo 2 skirsnio 5 straipsnyje „Nekilnojamųjų kultūros paveldo apsaugos valstybinis administravimas“ pažymėta, jog „Konkrečias nekilnojamųjų kultūros paveldo apsaugos valsty-

Ventos pakrantė Užvenčio dvaro sodybos teritorijoje, paminklas Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarui Jonu Smilgevičiui (autorius Vidas Cikana) prie tako į Užvenčio kraštotyros muziejų, kuris veikia renovuotame Užvenčio dvaro sodybos svirne, Mildos ir Alvydo Knyzelių naujam gyvenimui prikeltas Užvenčio dvaro sodybos malūnas, kuriame anksčiau kelis dešimtmečius veikė kolūkio mechaninės dirbtuvės. 2014 m. gegužės 10 diena. D. Mukienės nuotrauka

binio administravimo funkcijas atlieka ir už jų vykdymą atsako Departamentas.[...] ir kad jis

„6) inicijuoja ir organizuoja kultūros paveldo objektų skelbimą valstybės saugomais, teikia siūlymus savivaldybės paveldosaugos padaliniais inicijuoti kultūros paveldo objektų skelbimą saugomais;

18) tikrina, kaip vykdomas šis įstatymas ir kiti nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugą reglamentuojantys teisės aktai, kontroliuoja, ar nepažeidžiami šie teisės aktai;

19) kontroliuoja kultūros paveldo objektų tvarkybą ir priežiūrą; [...].“

Kovo 14-ąją, tą pačią dieną kai Užventyje vyko seminaras, Vilnuje posėdžiavo KPD šeštosios nekilnojamojo kultūros paveldo vertinimo tarybos nariai. Jie svarstė parengtą Užvenčio dvaro sodybos (u. k. 206) nekilnojamojo kultūros paveldo vertinimo tarybos aktą. Po šio posėdžio pasiekė žinia, kad yra patvirtintos Užvenčio dvaro sodybos vertingosios savybės, nurodyti jai priklausantys kultūros paveldo objektai, tarp jų ponų gyvenamasis namas. Departamentas pažadėjo, kad iki balandžio mėnesio Kultūros vertybių registre bus patikslinti visi aktualūs šią sodybą kaip kultūros paveldo objektą identifikuojantys duomenys. Tai ir buvo padaryta.

Dabar Registre nurodyta, kad XVI a.–XX a. I p. datuojama Užvenčio dvaro sodyba yra regioninės reikšmės kultūros paveldo objektas, kurio reikš-

mingumą lemiančių vertingųjų savybių pobūdis yra archeologinis, architektūrinis, inžinerinis, istorinis, kraštovaizdinis, memorialinis ir želdynų.

Sodybos kompleksui dabar priklauso 13 statinių, kiekvienam jų yra suformuota atskira byla, suteiktas unikalus objekto kodas. Kompleksą sudaro:

1. Užvenčio dvaro sodybos dvarininko namas (unikalus objekto kodas 10940);
2. Užvenčio dvaro sodybos svirnas (48195);
3. Užvenčio dvaro sodybos sūrinė-pieninė (48196);
4. Užvenčio dvaro sodybos pirmas namas, vad. altana (48197);
5. Užvenčio dvaro sodybos karvidė (48198);
6. Užvenčio dvaro sodybos siloso bokštas (48199);
7. Užvenčio dvaro sodybos klojimas (48200);
8. Užvenčio dvaro sodybos kumetynas (48201);
9. Užvenčio dvaro sodybos vandens malūnas ir spirito varykla (48202);
10. Užvenčio dvaro sodybos salyklinė (48203);
11. Užvenčio dvaro sodybos šiltnamis (48205);
12. Užvenčio dvaro sodybos kalvė (48206);

(Nukelta į 12 p.)

13. Užvenčio dvaro sodybos parkas (48207).

Kol kas nei Užvenčio dvaro sodyba, nei joje esantis ponų gyvenamasis namas, nei kiti sodybos statiniai neturi valstybės saugomo objekto statuso. Kas dėl tokio statuso suteikimo bent jau ponų gyvenamajam namui parodys iniciatyvą (KPD ar Kelmės rajono savivaldybė), dar sunku pasakyti. Įprasta, kad to imasi sodybos ar statinio valdytojas (šeimininkas). Kelmės rajono savivaldybė kol kas nėra Užvenčio dvaro sodybos valdytoja. Ji juo gali tapti tik išpirkusi tą namą iš dabartinių savininkų, statinį įteisinusi kaip savo nuosavybę. Tik tada savivaldybė, parengusi reikalingus dokumentus, paraiškas, galės pretenduoti gauti iš valstybės dalinį finansavimą tam, kad būtų atlikti statinio išsamūs tyrimai, parengta restauravimui reikalinga projektinė dokumentacija ir pastatas restauruotas. Tokia tu darbų eilės tvarka ir susiklosčiusi praktika. Kaip bus šį kartą, turėtų artimiausiu laiku paaiškėti.

Kaip ten bebūtų, norisi tikėti, kad dabar, kaip tai Užventyje vykusio seminaro metu pasakė Lietuvos regioninių parkų asociacijos prezidentas Rimvydas Tamulaitis, rajono valdžia, Užvenčio seniūnas, suprastę, jog jiems teko itin garbinga misija pasirūpinti, kad naujam gyvenimui būtų prikeltas dar XVII a. pabaigoje Užventyje pastatytas unikalios architektūros gyvenamasis ponų namas, neieškos galimybių, kaip išvengti jiems tekusios misijos, o pasiraityję rankoves ir su ne mažesniu entuziazmu kaip naują gyvybę Užvenčio malūnui suteikę Milda ir Alvydas Knyzeliai, imsis neatidėliotinų pastato išsaugojimo darbų iš pradžių bent administracine prasme. Esame juk šiek tiek skolingi ir rašytojai Šatrijos Raganai, Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarui Jonui Smilgevičiui, kurie kūrė ir veikė Lietuvos labui.

Šatrijos Raganos bendrija, siekdama, kad Užvenčio dvaro sodybos ponų gyvenamasis namas būtų išsaugotas ir įveiklintas, šiemet, gavusi žinią iš Kultūros paveldo departamento, kad minėtos sodybos duomenys Registre bus patikslinti, dar gerokai prieš Užventyje vykusį seminarą kreipėsi į Lietuvos Respublikos Seimo Žemaičių parlamentinės grupės vadovę Rimantę Šalaševičiūtę, prašydama, kad šios grupės nariai imtųsi globoti Užvenčio dvaro sodybą, rūpintųsi, jog namas, liudijantis apie rašytojos

Marijos Pečkauskaitės-Šatrijos Raganos ir Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataro Jono Smilgevičiaus gyvenimą šiame dvare, būtų išsaugotas. Žemaičių parlamentinė grupė netruko sureaguoti į šį prašymą. 2024 vasario 22 d. R. Šalaševičiūtė išsiuntė raštą „Dėl Užvenčio dvaro sodybos išlikimo, pastatų įpaminklinimo klausimų“ (Nr. RŠ-S-173) Kultūros paveldo departamento direktoriui Vidmantui Bezarui, prašydama informuoti apie Užvenčio dvaro sodybos (u. k. 206) apskaitos dokumentacijos rengimo ir svarstymo eigą bei nurodyti galimybes ir šaltinius, kur būtų galima rasti lėšų Užvenčio dvaro sodybos gyvenamojo namo (Ponų namo) atstatymui ir restauravimui.

Balandžio mėnesio viduryje atsiųstame V. Bezaro pasirašytame atsakyme pažymėta, kad patikslinti apskaitos dokumentai buvo svarstomi Vertinimo tarybos posėdyje (protokolo Nr. VT6-7). Jo metu nustatytos sodybos ir jos statinių vertingosios savybės, regioninis reikšmingumo lygmuo, apibrėžtos teritorijos ribos ir vizualinės apsaugos pozonis bei suteikta teisinė apsauga visiems šioje publikacijoje jau paminėtoms Užvenčio dvaro sodybos kompleksinėms dalims. Dvaro sodybos (u. k. 206) nekilnojamojo kultūros paveldo vertinimo tarybos akto projektas 2024-03-27 registruotas Kultūros vertybių registre (prieiga internetu: <https://kvr.kpd.lt/#/static-heritagedetail/86b51410-a98e-4dcc-8afc-a8b3d77195de>).

Toliau rašoma: „*Atsakydami į paklausimą dėl lėšų Užvenčio dvaro sodybos gyvenamojo namo (Ponų namo) atstatymui ir restauravimui, informuojame, kad kultūros paveldo objektų tvarkybos darbai (remonto, avarijos grėsmės pašalinimo, konservavimo, restauravimo darbai, pagal Paveldo tvarkybos reglamentą PTR 3.08.01:2013 „Tvarkybos darbų rūšys“)* finansuojami tik valstybės saugomiems kultūros paveldo objektams, registriniams kultūros paveldo objektams finansuojami taikomieji moksliniai tyrimai ir avarijos grėsmės pašalinimo, apsaugos techninių priemonių įrengimo ir kiti neatidėliotini darbai. Tvarkybos darbų išlaidos kompensuojamos privatiems kultūros paveldo objektų valdytojams, kai jiems priklausančios kultūros paveldo objektai yra paskelbti valstybės saugomais ir prieinami visuomenei, registriniams kultūros paveldo objektams minėtos išlaidos nekompensuojamos. Išsamesnę informaciją dėl tvarkybos darbų

finansavimo ir kompensavimo galima rasti Departamento interneto svetainėje, (prieiga internetu: <https://kpd.lrv.lt/lt/duk/>) bei teisės aktuose Nekilnojamųjų kultūros vertybių tvarkybos darbų (paveldotvarkos) finansavimo tvarkos apraše, patvirtintame kultūros ministro 2014-06-30 įsakymu Nr. IV-524 (prieiga internetu: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/ef312760025111e4b0ef967b19d90c08/asr>) ir Privачios nuosavybės– prieinamų visuomenei lankyti valstybės saugomų nekilnojamojo kultūros paveldo objektų tvarkomųjų paveldosaugos darbų išlaidų kompensavimo taisyklėse, patvirtintose kultūros ministro 2005-04-20 įsakymu Nr. IV-157 (prieiga internetu: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.254888/NCgLzXUDCa?jfwid=-9086hbnjg>).

Atsižvelgus į tai, kad Vertinimo taryba Užvenčio dvaro sodybai (u. k. 206) ir jos kompleksinėms dalims nustatė regioninį reikšmingumo lygmenį, šis kompleksinis kultūros paveldo objektas galėtų būti inicijuojamas skelbti valstybės saugomu.

Pasiūlymus dėl inicijavimo nekilnojamąsias kultūros vertybes skelbti valstybės saugomomis Departamentui gali teikti fiziniai ir juridiniai asmenys. Teikiamuose pasiūlymuose turėtų būti nurodomi Kultūros paveldo objektų ir vietovių paskelbimo saugomais ir jų įrašymo į specialiuosius sąrašus metodinių rekomendacijų (toliau – Rekomendacijos), patvirtintų kultūros ministro 2022-07-28 įsakymu Nr. IV-643, 4–7 punktuose nustatyti prioritetai, dokumentai, pateikiami argumentai.

Atkreipiame dėmesį, kad Užvenčio dvaro sodyba (u. k. 206, sudaryta iš 13 kompleksinių dalių, užimanti 15,6307 m², jos teritorijoje yra daugiau nei 15 kitų nesaugotinių statinių) atitinka Nekilnojamojo Kultūros paveldo apsaugos specialiojo teritorijų planavimo dokumentų rengimo taisyklių (toliau – Taisyklės), patvirtintų kultūros ministro ir aplinkos ministro 2005-06-23 įsakymu Nr. IV-261/D1-322 (kultūros ministro ir aplinkos ministro 2022-07-21 įsakymo Nr. IV-628/D1-236 redakcija), 3.2.2 papunkčio nuostatas ir jai turi būti rengiamas specialiojo teritorijų planavimo dokumentas. Rekomendacijų 7 punkte reglamentuojama, kad Departamentas tam, kad galėtų inicijuoti skelbti valstybės saugomu kompleksinį kultūros paveldo objektą, taip, kaip jis yra apibrėžtas Taisyklėse, turi papildomai parengti specialųjį teritorijų planavimo dokumentą. Tačiau

kompleksiniam kultūros paveldo objektams specialiojo teritorijų planavimo dokumentų parengimui Lietuvos Respublikos kultūros ministerija Departamentui lėšų neskyrė, todėl šių dokumentų pradėti rengti nėra galimybės. Pagal NKPAI 14 straipsnio 4 dalies nuostatą, valdytojas savomis lėšomis gali finansuoti kultūros paveldo apsaugos specialiuųjų planų rengimą.

Atsižvelgiant į susidariusią situaciją, informuojame, kad Departamentas dar kartą kreipsis į Lietuvos Respublikos kultūros ministeriją dėl Taisyklių pakeitimo, supaprastinant kompleksiniams kultūros paveldo objektams specialiojo teritorijų planavimo dokumentų rengimą. Be Užvenčio dvaro sodybos (u. k. 206), šiuo metu Kultūros vertybių registre registruotos kelios dvarų sodybos [...], kurios inicijuotos skelbti valstybės saugomomis, tačiau dėl Taisyklių 3.2.2. papunkčio negali būti paskelbtos valstybės saugomomis, kol nebus parengti specialiojo teritorijų planavimo dokumentai. [...].

Šiame rašte pateikta informacija aktuali ne tik tiems, kas turi rūpintis Užvenčio dvaro sodybos ir jo statinių išsaugojimu, bet ir kitų rajonų savivaldybėse už kultūros paveldo objektų išsaugojimą atsakingiems asmenims. Šią temą aktualizuojame dėl to, kad dėl nekilnojamųjų kultūros paveldo objektų (vertybių) šeimininkų bei už šių objektų apsaugą, priežiūrą atsakingų darbuotojų aplaidumo, netinkamo teisės aktų vykdymo jau net po Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo 1990 m. kovo 11 d., t. y. gyvenant nepriklausomoje Lietuvoje, sunyko, buvo nugriauta dešimtys kitų Lietuvos dvarų sodybų statinių, vertingų architektūriniu, memorialiniu, inžineriniu, istoriniu pobūdžiu. Kartu su jais buvusių dvarų sodybose nyko ir tebenyksta vertinga mūsų kraštovaizdžio dalimi buvę ir esami dvarų sodybų parkai, kiti želdiniai. Tarp jų yra ir šioje publikacijoje minimos rašytojos, pedagogės, vertėjos, labdarės Marijos Pečkauskaitės-Šatrijos Raganos gimtoji sodyba Plungės rajono savivaldybės Žlibinų seniūnijos Medingėnų kaime.

Savo laiku už jos apsaugą atsakingi specialistai pasirūpino, kad ji būtų įrašyta į Registrą. Tai padaryta 1993-02-01. Jos unikalus kodas 10536. Registre nurodyta, kad ši memorialiniu pobūdžiu vertinga XIX a.–XX a. pr. sodyba yra respublikinės reikšmės valstybės saugomas objektas, kad čia fiksuojamos „buvusių kompleksų dalių (statinių) (Nukelta į 29 p.)

Iš meilės JŪRAI – marinistika

Rašytojui Ignui Pikturnai – 100

Dainora KANIAVIENĖ

Ignas Pikturna – lietuvių rašytojas, žurnalistas kūrybinį kelią paskyręs marinistikos temai. Kūrybinis I. Pikturnos kraitis gana gausus: išleista 20 knygų, iš jų – 15 marinistikos tema, sukurta scenarijų kino, televizijos filmams, radijo pjesių, periodikoje paskelbta daugiau negu 2 000 straipsnių, reportažų, apybraižų, humoreskų ir kitų publicijų. Gyvenimą vainikavo žurnalas „Jūra“: 1995 m. Ignas Pikturna tapo „Jūros“ paramos fondo steigėju, iki 1999 m. dirbo leidinio redaktoriumi.

I. Pikturnos pastangomis atgimęs žurnalas tęsė tarpukario leidinio, ėjusio 1935–1939 m., tradiciją: patraukliai pateikė jūreivystės ir laivininkystės istoriją, skelbė grožinės literatūros kūrinius apie jūrą, laivų kapitonus, rašė apie Lietuvos laivininkystės situaciją, aptarė ir analizavo jūreivystės problemas.

Ne mažiau spalvingas buvo ir paties I. Pikturnos gyvenimas – iš ilgesio ir meilės jūrai jis dirbo Klaipėdos žvejybos laivyno refrižeratoriaus „Pranas Zibertas“ kapitono pirmuoju padėjėju.

Jūreivystės istorikas, žurnalistas Venantas Butkus pasakoja, kad Lietuvos marinistų bendruomenė mena įvykį, suteikusį jai „Pikturnos desanto“ pravarde: 1976 m. Klaipėdos žurnalistų bendruomenė stebėjo, kaip būrys lietuvių rašytojų, anksčiau matę jūrą tik nuo kranto, netikėtai susodinti į laivus, išplaukė į Atlantą. Šį nutrūktgalvišką žygį organizavo palangiškis I. Pikturna. Jis, suviliojęs visą rašytojų būrį paragauti tikros jūreiviškos duonos, tikėjosi sugundyti kolegas marinistika. Toks tat gudrus esą buvęs šios išvykos tikslas. Bet viltys žlugo: rašytojai, už komandiruotę atsidėkoję keliais rašinėliais, jūron nebegrižo nei tiesiogine, nei perkeltine prasme.

1977 m. išleidus knygą „Vyrų išplaukia į jūrą“, „desantininkai“ išsiskirstė. Tad, pasak V. Butkaus, I. Pikturna taip ir liko nepralenkiamas rekordininkas savo veiklos srityje: nė vienas lietuvių rašytojas

Ignas Pikturna plaukiančioje bazėje apie XX a. II pusę. Savelijaus Golubevo nuotrauka iš www.limis.lt. Originalas saugomas Lietuvos jūrų muziejuje

nėra tiek ilgai (net 25-erius metus) ne tik plaukiojęs, bet ir dirbęs žvejybos bei prekybos laivuose. Rimantas Šavelis, vienas iš „desantininkų“, yra pastebėjęs, kad jūrą būtina įsimylėti.

Jūra – vienas iš svarbiausių motyvų tiek I. Pikturnos gyvenime, tiek jo meninėje kūryboje.

Palanga – I. Pikturnos gimtinė, tėviškė. Čia 1924 m. rugpjūčio 27 d., lygiai prieš 100 metų, žvejo šeimoje jis gimė, čia leido vaikystės vasaras, mokėsi pradinėje mokykloje, baigė gimnaziją, dirbo žveju. Spauldoje rašytojas yra pažymėjęs, kad nors Palangoje prabėgo jo dvidešimt pirmųjų laimingų gyvenimo metų, likę vaisingi ir produktyvūs keturiasdešimt buvo praleisti Vilniuje. Jūros jis visada ilgėjosi, gyventi sostinėje jam buvo trošku, todėl, įsidarinęs laivyne, retsykais išplaukdavo į jūrą.

Palangos žvejų gyvenimas, buitį, tradicijas ir folkloras natūraliai įsiliejo tarp kitų I. Pikturnos meninių, publicistinių pasakojimų apie tolimus Afrikos, Amerikos uostus, kuriuos aplankė dirbdamas laivyne. Šiandieniniame kontekste, kai pasaulis toks atviras ir globalus, šie savasties intarpai dar vertingesni savo autentiškumu, įprasminusiu nykstančios senosios Palangos pėdsakus, čia buvusias žvejybos tradicijas, krašto buitį ir folklorą, senbuvių istorijas.

Skaityti I. Pikturnos kūrybą – tai pažinti pajūrio kraštą, skverbtis į jūros užgrūdinto charakterio gelmę. Jis buvo dažnas bibliotekų lankytojas, bičiulis, čia mėgtas ir lauktas. 1989 m. Kretingos rajono centrinės bibliotekos (dabar – Kretingos rajono savivaldybės M. Valančiaus viešoji biblioteka) direktorė Aldona Kerpytė spaudoje pažymėjo, kad rašytoją jo draugai, bendražygiai atsimena kaip visada links-

mą, įdomų, kupiną neišsenkančios energijos, kurios jam pavydėdavo net jauni žmonės, paprastą, bendraujantį su visais, mylintį kitus ir neramų dėl pajūrio gyventojų nūdienos. Ji dėkojo, kad I. Piktorna straipsniu „Jūra tyli“ apgynė dorą kraštiečio jūreivio Petro Petreikio vardą ir taip apsaugojo jo šeimą nuo patyčių. Šią A. Kerpytės pateiktą I. Piktornos charakteristiką vėliau kaip citatą naudojo literatūrologai, žurnalistai, retai kada nurodydami pirminį šaltinį, tad kaip aidas atsikartojantys žodžiai išsibarstė per tekstus.

I. Piktornos Palanga – alsuoja žvejiška dvasia. Joje girdisi bangų mūša, pušų viršūnes glosto aršus pajūrio vėjas, kitąsyk praeiviui smiltimis ir akis užpustantis. Tekstuose atgyja ir žvejų nameliai: „Pajūrio smėlyje įsikibusios laikosi ne vien pušys, nusukdamos savo gauruotas keteras nuo pikto jūros vėjo, palinkusios į pietų pusę, kur visuomet šilčiau. Kopų užuovėjoje it perekšlės vištos išsiskėtusios tupi žvejų trobelėse kniūbsčia apverstos valtyš, prakurom betinkamos, atitarnavusios savo; jūra kartais apibėga valteles kaip užmirštus žąsiukus, trobas nubučiuoja ir traukiasi atgal į savo guolį, sunkiai iš gailėsčio dejuodama per naktis. [...] Jūra mokė branginti vienam kitą, nebuvo atsitikimo, kad žmogus žmogų peiliu ar akmeniu, koku įnagiū ar kulka, viena jūra turėjo teisę užduoti.“ „Piktornos – Palangos senbuviai“ – taip per

Palangos gimnazijos VII klasės mokiniai su klasės auklėtoja Emilija Adikliene prie gimnazijos pastato. Pirmoje eilėje iš dešinės antras – Ignas Piktorna. Palanga, 1943 m. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš Palangos miesto savivaldybės viešosios bibliotekos kraštotyros fondo

savo ekspediciją iš senų žmonių pasakojimų užrašė kraštotyrininkė Emilija Adiklienė, rinkusi Palangos senųjų sodybų ir jų gyventojų istorijas. Piktornos esą gyveno Smilčių gatvėje bemaž nuo XIX amžiaus. Čia buvo net 11 žvejų sodybų. Vasarotojų nesimatė, nes kokie gi vasarotojai, kai trobelės mažos, kvepiančios šviežia, sūdyta, džiovinta žuvimi, o kieme džiūsta tinklai? Kurortinės Palangos kasdienybėje nedaug: ryšku tai, kuo gyvena vietos žmonės.

Algirdo Venckaus, taip pat Palangos senbuvio žvejo sūnaus, rašytojo I. Piktornos amžininko, kurio atsiminimai išspausdinti Palangos viešosios bibliotekos išleistame metraštyje „Palangos langai“ trečiajame numeryje, vaikystės, jaunystės atsiminimuose atgyja ir klasės draugas I. Piktorna: „Mūsų jaunystės vasaros buvo kupinos saulės, maudynių, žvejybos ir draugų. Turėjau pareigų ir namuose: prižiūrėti arklus ir tėčio žvejybos įrangą. Kartais su draugu Ignu eidavom žvejoti ir pardavinėjom žuvį vasarotojams vietiniame turguje.“ Prisimindamas moksleiviškus metus, vaikystę pats I. Piktorna rašė, kad: „Linksmintis ir pramogauti mums, moksleiviams, anuomet niekada nebuvo uždrausta, tačiau tvarkos reikėjo laikytis. Vasaromis, net ir žiemą mūsiskėse mokyklose apsilankydavo pasišnekučiuoti netgi Palangos valdžios atstovai, jie dalyvaudavo mūsiskiuose literatūriniuose vakaruose, sportininkų ir menininkų saviveiklos pasirodymuose. Netgi premijas įteikdavo, tiesa, mums nepilnamečiams pinigų neduodavo, įteikdavo tėvams, kad nupirktų apavo, drabužių...“.

Palangos viešojoje bibliotekoje yra saugoma 1942 m. vasario 1 d. parašyto Palangos miesto burmistro S. Jurevičiaus padėkos rašto kopija už rašinį „Naglis“, skirta Šventosios gimnazijos Palangoje 5-tos klasės

(Nukelta į 16 p.)

Ignas Pikturna. Palanga. 1943 m. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš Zitos Sketerytės šeimos albumo

mokiniui I. Pikturnai. Literatus globojo lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja Emilija Adiklienė, vėliau savo gyvenimą pašventusi kraštotyrai. Ignas – jos auklėtinis, taip pat ir literatų būrelio narys. Šiame būrelyje literatūrinę veiklą pradėjo ir daugiau rašytojų, publicistų, tarp jų ir visame pasaulyje garsus politikos mokslų daktaras, Viskonsino (JAV) universiteto profesorius Vytautas Stasys Vardys (Žvirzdys), taip pat anksčiau jau minėtas Algirdas Venckus, išleidęs kelias poezijos knygas, žurnalistas Povilas Pukys.

Su klasės auklėtoja Emilija Adikliene I. Pikturna palaikė gražius santykius ir vėliau, prireikus jai patalkindavo. 1970–1974 m. Palangos kraštotyrininkai rinko medžiagą iš žvejų gyvenimo Palangoje, jos apylinkėse, apie būdą, įrankius, papročius, dainas, žaidimus ir šokius. Pagal jų surinktą medžiagą E. Adiklienė ir F. Tiškus ėmėsi kurti dviejų dalių scenarijų. Kraštotyrininkai pagalbos kreipėsi į talentingą kraštietį Igną Pikturną, kuris, žinoma, neatsisakė padėti savo gerbiamai lietuvių kalbos ir

literatūros mokytojais, tuo metu vadovavusiai Palangos kraštotyrininkų draugijai. Palangos viešojoje bibliotekoje yra saugomas Emilijos Adiklienės rankraštis „Ant marių krašto Palangos miestely“ (istorija), kuriame pedagogė rašo apie kelionę į Vilnių pas buvusį auklėtinį Igną Pikturną, tuomet dirbusį „Kultūros barų“ žurnalo redakcijoje. Igno Piktornos pastabos apie scenarijaus rankraštį atskleidžia jo požiūrį į tekstą: „*Kol rašinys išvysta dienos šviesą, tenka perrašyti 18 kartų*“. Tobulinti kraštotyrininkų scenarijaus tekstą teko dar nesyk. Rašytojas nepagailėjo pastabų ir pasiūlymų. Į jas atsižvelgus, tekstas dar pagyvintas: pridėta senųjų dainų, papročių. Beje, tai, kad I. Pikturna prisidėjo prie šio spektaklio atsiradimo, gal ir nebūtų žinoma, jei ne aprašyti istorijas mėgusi E. Adiklienė nebūtų parašiusi apie šį faktą. Mokytoja buvo dėkinga I. Pikturnai už pastabas, jas vertino ir į jas atsižvelgė. Tais metais buvo pastatytas spektaklis, pritaikytas 46 žmonių kolektyvui. Jo premjeroje dalyvavo ir I. Pikturna.

Tuo laikotarpiu jis jau nebebuvo pradedantysis rašytojas – darbinė biografija jau buvo išmarginta gana gausia ir įvairia veikla, jau buvo sukaupta daug gyvenimiškos ir darbinės patirties: 1946–1957 m. I. Pikturna dirbo Lietuvos kino studijos redaktoriumi, 1949–1957 m. – ir direktoriumi, 1957–1964 m. – Vilniaus televizijos studijos kino ir meninių laidų vyriausiuoju redaktoriumi, 1962–1965 m. – dienraščio „Tiesa“ atsakinguoju sekretoriumi ir skyriaus vedėju, biuletenio „Bibliotekų darbas“ (dabar – „Tarp knygų“) skyriaus redaktoriumi, bendradarbiavo žurnale „Pergalė“, 1969–1975 m. dirbo žurnalo „Kultūros barai“ vyriausiojo redaktoriaus pavaduotoju. Buvo išleidęs nemažai knygų, parašęs įvairių scenarijų kino ir televizijos filmams. Beje, ir tyrinėjant Lietuvos meninio kino mokyklos istoriją, randi paliktą ryškų Igno Piktornos asmenybės pėdsaką.

1986 m. žurnale „Moteris“ išspausdinta meninė I. Piktornos apybraiža-biografija, skirta jo lietuvių kalbos ir literatūros mokytojais, klasės auklėtojais Emilijai Adiklienei: „...*Jūrai vis tiek, lyja ar svilina saulė, jūrai nėra vakar dienos, nėra rytojaus, nėra dienos ar nakties, yra tiktai dabar; šiandien jūra verčia bangas ir riaumodama susigražina jas atgal, prarydama kartu ir tave visą, kuždėdama į*

ausį stebuklingą pasaką, niekada nesibaigiančią ir pradžios neturinčią, kiekvieną vakarą tave apima ilgesys, kai tolimame horizonte pavargusi saulė smukteli jūros spindesyje... Šiandien nebeatsimenu, Mokytoja, kokiais žodžiais išmokėte mus mylėti jūrą ir jos smėlėtą krantą, žmones, kuriems reikėjo gerumo. Jūs, Auklėtoja, tvirtinote, jog svarbiausia yra būti padoriu žmogumi, ne metus, ne dvejus, ne tik gimnazijoje – visą gyvenimą būti padoriu žmogumi ir turėti to gerumo per kraštus, kad per amžių užtektų...“

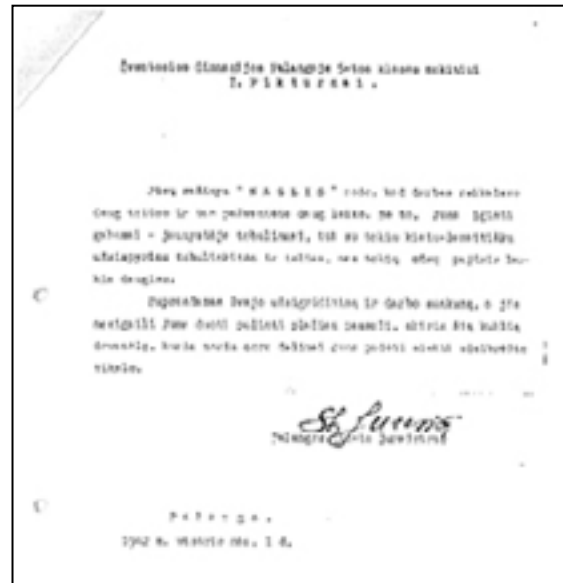
Dar ir šiandien susidomėjusiųjų marinistikos tema nėra itin daug. 2009 m. Klaipėdoje išleistos knygos „Vėjas rėjose. Burlaivių epochos atspindžiai Lietuvoje“ pratarmėje rašoma, kad lietuviški jūrinės istorijos puslapiai yra menkai žinomi ir neatspindėti kaip visuma. Turbūt taikliausiai ir gana poetiškai marinistikos stygiaus priežastį įvardijo vienas iš I. Piktornos „desantininkų“ – prozininkas, dramaturgas Rimantas Šavelis, sakydamas, kad „Jūrą būtina įsimylėti“.

Valentinas Kulevičius magistro baigiamajame darbe „Lietuvos kaip jūrinės valstybės koncepcija XX amžiuje: ištakos, raida ir įgyvendinimas“ pastebi, kad XX amžiuje Lietuvos kaip jūrinės valstybės idėją galima išskirti į tris (ar net keturis) atskirus ir skirtingus laikotarpius: laikotarpį iki Pirmojo pasaulinio karo, kurį susiejo su J. Šliūpo asmenybe, tarpukarį, sovietmetį ir periodą po Nepriklausomybės atkūrimo. Aptariamas kiekvienas laikotarpis, nes skirtingos epochos suteikia kitokią jūrinių dalykų sampratą. Verta pastebėti, kad I. Piktornos gyvenimas išsitenka netgi per tris laikotarpius: tarpukarį, sovietmetį ir 15 metų po Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo. Per visus juos I. Piktorna liko ištikimas jūrinei temai gyvenime ir meninėje kūryboje.

I. Piktorna mirė 2005 m. gegužės 11 d. Vilniuje, būdamas 80 metų amžiaus. Jis palaidotas Vilniaus Antakalnio kapinėse

Literatūra ir šaltiniai:

1. BUTKUS V. „Rašytojai ir jūra: Igno Piktornos desantas“. // *Klaipėda*, 2015, gegužės 25, p. 12.
2. DIRGĖLA T. „I. Piktorna – rašytojas, raginęs pamilti jūrą“. // *Vakarinė Palanga*, 2012, lapkričio 21–24, p. 9.
3. JABLONSKIENĖ A. „Kaip Ignas Piktorna Stalino premiją vežė“. // *Respublika*, 2000, birželio 3, p. 26.

Palangos burmistro Stasio Jurevičiaus (1903–1977) Padėkos rašto, 1942 m. vasario 1 d. įteikto Šventosios gimnazijos Palangoje 5 klasės mokiniui Ignui Pikturnai, kopija

4. JABLONSKIENĖ A. „Visa teisybė apie kalvį Ignotą“. // *Respublika*, 2000, spalio 25, p. 30.
5. KERPYTĖ A. „... pasiilgau jūros“. // *Tarybinė Klaipėda*, 1989, rugpjūčio 27.
6. „LTSR Paminklų apsaugos ir kraštotyros draugijos Palangos sk. kraštotyrininkų – saviveiklininkų ansamblio „Ant marių krašto Palangos miestely“ istorija“ / Emilija Adiklienė. – *Palanga*, 1970–1975. – 1 aplank. (30 lap.). p. 13–15. Saugoma Palangos viešojoje bibliotekoje.
7. KULEVIČIUS V. „Lietuvos kaip jūrinės valstybės koncepcija XX amžiuje: ištakos, raida ir įgyvendinimas“. [magistro darbas]. *Klaipėdos universitetas*, 2019, p. 76–77.
8. PIKTURNA I. „Apie laikmetį ir pinigus“. // *Palangos tiltas*, 2001, rugsėjo 15–21, p. 6.
9. PIKTURNA I. „Esu palangiškis“. // *Literatūra ir menas*, 1991, kovo 10.
10. PIKTURNA I. „Jūra ir kultūra“. // *Jūra*, 1996, p. 13–15.
11. PIKTURNA I. „Lietuva buvo mano krantas... Autobiografija“. // *Nemunas*, 2005, gegužės 19–25, nr. 20.
12. PIKTURNA I. „Mokinius stipriai mylėjau“. // *Moteris*, 1986, nr. 10, p. 8–9.
13. PIKTURNA I. „Prisimenant savo moksleiviškus metus...“ // *Palangos tiltas*, 2001, rugsėjo 8–14, p. 7.

(Nukelta į 18 p.)

Ignas Piktornos apybraižų knygos „Apie tuos, kurie jūroje“ (Vilnius: Vaga, 1978 m.) viršelis

14. Pikturna I. „Vyrai išplaukia į jūrą“. Vaga, 1977.
15. „Pikturna Ignas“. Iš: *Kraštiečiai*. Palanga. Kaunas: Leidybos idėjų centras, 2013, p. 84–85.
16. „Pikturna Ignas“. Iš: *Tarybų Lietuvos enciklopedija*. T. 3 (Masaitis-Simno). Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1987, p. 375.
17. „Pikturna Ignas“. Iš: *Žurnalistikos enciklopedija*. Vilnius: Pradai, 1997, p. 389.
18. PIKTURNA, I. „Jūros romantika, marinistikos žuvėdros“. // *Lietuvos jūreivis*. 1981, Nr. 13, p. 9.
19. POVILAITIS S. „Su mylimuoju neplauk į jūrą...“ // *XXI amžius*, 1999, gruodžio 8, p. 4.
20. „Vėjas rėjose. Burlaivių epochos atspindžiai Lietuvoje“: straipsnių rinkinys. Sud. D. ELERTAS. Klaipėda, 2009, p. 7.
21. VENCKUS T. „Atsiminimai“. *Palangos langai: etnokultūros metraštis*, 2023, nr. 3, p. 92–118.
22. VITKŪNAS V. „Ignas Pikturna: padėka jūrai“. // *Vakarinės naujienos*, 1994, rugsėjo 1, p. 4.

Bibliografija:

1. Ignas Pikturna, Jonas Mitalas. *Suartosios ežios: Karolio Požėlos v. kolektyvinio ūkio gyvenimo vaizdai*. Vilnius: Valstybinė politinės literatūros leidykla, 1949.
2. Ignas Pikturna. *Leonpolio tarybinio ūkio lai-*

mėjimai: apybraiža. – Vilnius, 1949.

3. Ignas Pikturna. *Anapus Baltijos jūros: turistų pastabos*. Vilnius, 1958.

4. Ignas Pikturna. „Nemuno“ kolūkis: apybraižos. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1960.

5. Ignas Pikturna. *Šiandien jūra graži*: apsakymai. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1960.

6. Ignas Pikturna. *Nemunas – gyva upė*: apybraižos. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1961.

7. Ignas Pikturna. *Rasa*: apysaka. Vilnius: Vaga, 1968.

8. Ignas Pikturna. *Jūra yra jūra*: apybraižos. Vilnius: Mintis, 1969.

9. Ignas Pikturna. *Jūros veidrodžiuose*: kelionių apybraižos. Vilnius: Vaga, 1974.

10. Ignas Pikturna. *Jūrų vėjai*: apsakymai. Vilnius: Vaga, 1975.

11. Ignas Pikturna. *Penkmečio flagmanas*: apybraižos. Vilnius: Mintis, 1976.

12. Ignas Pikturna. *Ko jūra užia*: pasakojimai vaikams. Vilnius: Vaga, 1977.

13. Ignas Pikturna. *Apie tuos, kurie jūroje*: apybraižų rinktinė. Vilnius: Vaga, 1978.

14. Ignas Pikturna. *Jūrų trasomis*: apsakymai, apybraižos. Vilnius: Vaga, 1982.

15. Ignas Pikturna. *Balta jūros spalva*: apybraižos, reportažai. Vilnius: Mintis, 1984.

16. Ignas Pikturna. *Jūra mane mylėjo*: apsakymai. Vilnius: Vaga, 1984.

17. Ignas Pikturna. *Jūrų kapitonai*: apybraižos. Vilnius: Vyturys, 1986.

18. Ignas Pikturna. *Jūrų piratas katinas Meris: Katino metų knyga jaunuomenei ir suaugusiems nuo 9 iki 99 metų amžiaus*: apysaka vaikams. Vilnius: Diemedis, 1999.

19. Ignas Pikturna. *Mergaitės, merginos, moterys ir jūra: vilionės bangų sūpuoklėse*: novelės ir apybraižos. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 1999.

20. Ignas Pikturna. *Išpažintis jūros veidrodyje*: romanas. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2005.

Parengė Dainora Kaniavienė, Palangos miesto savivaldybės viešosios bibliotekos vyriausioji bibliotekininkė kraštotyros darbu

POETO MAIRONIO jauniausiai dukterėčiai Danutei Lipčiūtei-Augienei – 110

Vita ŠIKŠNYTĖ ANDRULIENĖ

2024 metų balandžio mėnesį minime gražią rašytojos, poetės, pedagogės, visuomenės veikėjos, Lietuvos tradicinių vertybių puoselėtojos, poeto, kunigo prelado Jono Mačiulio-Maironio (1862–1932) mylimos dukterėčios – sesers Kotrynos jauniausios dukters Danutės Lipčiūtės-Augienės gimimo 110 metų sukaktį.

Danutė gimė 1914 m. balandžio 14 d. Bernotuose (Raseinių r.). Buvo tryliktas vaikas ūkininkų Kotrynos Mačiulytės-Lipčienės ir Juozo Lipčiaus šeimoje. Nugyvenusi ilgą ir turiningą gyvenimą, mirė 2020 m. spalio 22 d., eidama 107-uosius metus, dar tebesiaučiant COVID'o epidemijai, JAV Konektikuto valstijos Putnamo mieste. Paskutiniuosius savo gyvenimo metus praleido Putname veikiančiuose Palaimintojo Jurgio Matulaičio slaugos namuose.

Lipčių šeimoje išaugo septyni vaikai (Mikalojus, Julija, Teklė, Stasys, Algirdas, Elena ir Danutė). Visi jie paūgėję buvo apgyvendinti dėdės Jono Mačiulio-Maironio namuose Kaune. Maironis juos visus globojo ir išleido į mokslus. Danutė dėdės namuose gyveno ilgiausiai – net dešimt metų. Tuo laikotarpiu ji dažnai matydavo, kaip Maironis skaudžiai pergyvena, kad jo kūryba ir jis pats nepakankamai vertinamas. Tik dėdės ir jį globojusios sesers Marcelės dėka Danutė galėjo siekti mokslo, įgyti žinių ir tapti tikru kultūros žmogumi, puikia pedagoge, mama.

D. Lipčiūtė nuo aštuonerių metų amžiaus mokėsi Kauno „Aušros“ mergaičių gimnazijoje. Besimokydama čia pamėgo literatūrą, pati pradėjo kurti eilėraščius, prozos ir dramos kūrinėlius. Viena jos pjesė 1930-aisiais, minint Vytauto Didžiojo mirties 500-ąsias metines, net buvo suvaidinta gimnazijoje. Baigusi gimnaziją, įstojo į Kauno Vytauto Didžiojo universitetą. Čia studijavo lituanistiką, prancūzų kalbą ir literatūrą, aktyviai dalyvavo ateitininkų draugijos „Šatrija“ veikloje. Studijas baigė 1937-aisiais. Gavusi Lietuvių-prancūzų draugijos

Danutė Lipčiūtė-Augienė 1937 m. Fotografas Karlas Baulas. Nuotraukos originalas saugomas Maironio lietuvių literatūros muziejuje

stipendiją, išvyko į Paryžių, kur Sorbonos fonetikos institute 1937–1939 m. tobulino žinias, bendravo su tuo metu šiame mieste studijavusiais kitais lietuviais. Tarp jų buvo ir iš Plungės krašo kilęs jaunas dailininkas Paulius Augustinavičius (1909–1960), kurio grafikos kūrinių ciklas „Žemaičių vestuvės“ 1937–1938 m. pasaulinėje parodoje Paryžiuje buvo įvertintas Garbės prizui.

Danutės ir Pauliaus meilė, sugrįžus po studijų į Lietuvą, buvo vainikuota vestuvėmis. Greitai vienas po kito jiems gimė keturi vaikai.

(Nukelta į 20 p.)

Seserys Lipčiūtės. Iš kairės: Julija, Teklė, Elena, Danutė. Fotografas nežinomas. Nuotraukos originalas saugomas Maironio lietuvių literatūros muziejuje

1939–1941 m. Danutė mokytojavo Kauno gimnazijose, kaip ir anksčiau buvo aktyvi ateitininkų draugijos „Šatrija“ narė. 1944 m., artinantis frontui, siekdami išvengti represijų, šeima pasitraukė į Austriją. Tokį sprendimą Danutė ir Paulius priėmė kartu, nes abu žinojo, kad tikėtina, jog likę Lietuvoje, mirčiai pasmerks ne tik save, bet ir vaikus; tada tiek Danutės, tiek ir Pauliaus artimieji jau buvo nukentėję nuo sovietų.

Sunkus tais paskutiniaisiais karo ir pirmaisiais pokario metais buvo pabėgėlių gyvenimas svetur. Austrijoje mirtis pasiglemžė mažąjį sūnelį Saulių. Šeima, kiek atsitiesusi nuo netekties, išvyko į Vokietiją, ten kurį laiką gyveno pabėgėlių stovykloje. Vaikai buvo maži, duonos ne visada užtekdavo, bet Danutė ir Paulius kūrybos nepamiršo. Paulius pradėjo dirbti literatū-

Lipčių šeima. Pirmą iš kairės ant žolės sėdi Danutė Lipčiūtė. 1924 m. Fotografas nežinomas. Asmeninio archyvo nuotrauka

ros ir meno žurnalo „Mintis“ dailės skyriaus redaktoriumi, kūrinius eksponuodavo parodose, Danutė eilėraščius skelbdavo leidinyje „Žiburiai“.

1949 m. D. ir P. Augustinavičiai su vaikais persikėlė į JAV. Ten gyvenimą kurti pradėjo dirbdami žemės ūkyje, bet netrukus vėl sugrįžo prie kūrybos. Čia Danutė įsitraukė į „Šatrijos“ draugijos ir rašytojų veiklą, dalyvaudavo kūrybos vakaruose, kultūriniuose renginiuose, rašė eilėraščius, poemėles, prozas vaizdelius, pasakas, nedideles pjeses, pabandė jėgas ir publicistikoje, bendradarbiavo lietuviškoje spaudoje.

Danutė pirmuosius savo eilėraščius paskelbė 1932 m. moterų kūrėjų žurnale „Naujoji vaidilutė“. Vėliau jos kūrinius skelbė ir kiti leidiniai: „Aidai“, „Ateitis“ (Lietuva), „Žiburiai“ (Vokietija), „Eglutė“, „Draugas“, „Šv. Kalėdų aidai“, „Aidai“, „Ateitis“ (JAV) ir kt. Jos pjesės „Užburti vaikai“, „Ropė“, „Velykos“, „Kalėdų žvaigždė“, „Meškos mokykla“ buvo vaidinamos JAV lietuvių bendruomenės sambūriuose.

Dauguma Danutės kūrybos skirta vaikams. Ne viskas dar skelbta – nemažai jos darbų liko rankraščiuose.

Išleistos D. Lipčiūtės-Augienės knygos:

„Pupos pasaka“, Čikaga (1970), Vilnius (1995);

„Močiutės dovanėlė-abėcėlė“, Čikaga (1976), Kaunas (2004);

„Močiutės pasakos“, Čikaga (1983, 1985);

„Eilėraščiai mažiems nedideliems“, Vilnius (1992).

Dalį šių knygelių iliustravo Danutės vyras.

Gyvendamas JAV, P. Augustus-Augustinavičius dirbo komercinėje meno įstaigoje, radęs laisvesnio laiko, kurdavo – tęsė „Žemaičių Kalvarijų“ ir „Žemaičių simfonijų“ ciklus, iliustravo knygas, dalyvavo parodose, sukūrė iliustracijas Vytauto Mačernio knygai „Poezija“ (tai paskutinis jo darbas).

Po gana ankstyvos vyro mirties Danutė liko viena su vaikais – Rasa, Džiugu, Jurgiu, Rūta. Tuomet ji dirbo Čikagos Lojolos universitete, kuriame jo darbuotojų vaikai turėjo teisę mokytis nemokamai, tad šiame universitete Danutės ir Pauliaus vaikai tais laikais gavo puikų išsilavinimą.

Danutė po vyro mirties rūpinosi vyro kūrybiniu palikimu: daug jo darbų padovanojo dabartiniam Lietuvos nacionaliniam dailės muziejui bei Vilniaus universiteto Grafikos kabinetui. Ji daug metų rūpinosi, kad Maironio lietuvių literatūros muziejų pasiektų JAV mirusių lietuvių rašytojų kūrybinis palikimas, konsultuodavo šio muziejaus darbuotojus.

D. Lipčiūtė-Augienė labai ilgėjosi Lietuvos, tad, atsiradus galimybei, nuo 1976 m. čia vis atvykdavo. Lietuvai atkūrus Nepriklausomybę, čia ją galėjai sutikti beveik kasmet. Aplankydavo savo tėviškę – buvusio Mačiulių dvarelio vietą. Ten stovi jos tėvų buvęs namas, kuriame nuo 1989 m. veikia poeto Maironio tėviškės muziejus, nuėdavo ir į Pasandravį, kur Mačiulių šeima kurį laiką ūkininkavo, susitikdavo su giminėmis, nuveždavo gėlių į Betygalos kapines, kur amžinam poilsiui yra atgulę jos tėvai, seneliai, kiti artimieji ir draugai, dalyvaudavo Kaune ir kitose Lietuvos vietose vykusiuose kultūros renginiuose, juose skaitydavo savo kūrybą.

Su Danute draugiškus santykius ilgą laiką palaikė Maironio žemietė, ilgametė buvusios Raseinių rajono Pikčiūnų aštuonmetės mokyklos lietuvių kalbos mokytoja, maironiečių būrelio įkūrėja ir vadovė, Maironio gyvenimo tyrinėtoja bei kūrybos puoselėtoja Valerija Bakšytė Rimkienė (1929–2021). Mokytoja Valerija surinko kone visų dar buvusių gyvų Maironių mylėjusių ir gerbusių artimų žmonių prisiminimus bei pasirūpino, kad jie nugultų ant popieriaus ir taip būtų išsaugoti.

Danutės Lipčiūtės-Augienės prisiminimai užrašyti 1975 metais. Šis tekstas iki šiol niekur nėra publikuotas, nėra taisytas, redaguotas – jis šiame žurnale skelbiamas pirmą kartą.

(Nukelta į 22 p.)

Poetas, kunigas prelatas Jonas Mačiulis-Maironis. 1924 m. Dailininkas Jonas Janulis. Portretas saugomas Maironio lietuvių literatūros muziejuje

Danutė Lipčiūtė-Augienė su teta Marcelė Mačiulytė. 1922 m. Fotografas nežinomas. Nuotraukos originalas saugomas Maironio lietuvių literatūros muziejuje

Vitos Šikšnytės Andriulienės nuotraukose: Maironio jauniausios sesers Kotrynos Mačiulytės-Lipčienės šeimos namas Bernotuose (Raseinių r.), kuriame ji gyveno nuo 1915 iki 1929 metų (dabar čia veikia Raseinių rašto istorijos muziejaus filialas – Maironio tėviškės muziejus) ir šio muziejaus ekspozicijos fragmentas 2023 metais

PRISIMINIMAI APIE MAIRONĮ

Jonelis vėžius gaudo

Gražios Bernotų, Maironio tėviškės, apylinkės. Luknės ir Sandravos upeliai, jų santaka, nuolaidūs ir statūs krantai, pilni lakštingalų, konvalijų, žibučių ir riešutų. Vaistažolių, žemuogių ir ramunių. Luknė nėra gili, bet vingiuota. Vietomis platesnė, vietomis – peršokama. Bet pilna žuvies ir vėžių. Užaugusi Pranutė labai skaniai išvirdavo vėžius. Taip ir matau raudonuojančius kupinose lėkštėse. Jonelis mėgdavo eiti vėžiauti. Dieną vėžiai miega. Gaudyti eidavo vakarais ar naktį. Naktigonėn išjoję ar tyčia žūklėn išsirengę kaimo vyrai sudegiodavo šiaudų kūlius prie kranto. Tada nė balanos nereikėdavo žiebti tikrinant sietelius, kuriuose kabodavo rūpestingai nuluptos varlės... Šiurpu dabar apie tai rašyti, o kartą esu ir pati vieną varlę lupusi... Atsimenu, sunkiai ją suradau, pykau ant garnių, kam jie varles išgaudo... Išalkę vėžiai, užuodę varles, ropoja iš urvų ir sulipa į sietelius užkandžiauti. Belieka pakelti sietelį ir surankioti smaguriautojus... Vėžių gaudymas vaikams – neeilinė pramoga. Žinoma, tėvai retai juos leidžia su šeimyna braižytis naktį. Mergaitėms ir netinka. Bet Jonelis išprašydavo. Iš ryto sesytėms, anksčiau jas prikėlęs, rodydavo pilnus kibirus knibždančių, ilgomis žnyplėmis apsikabinėjusių vėžių.

Kelionė į Kauną pas vyskupą Motiejų Valančių

Jau kelinta diena Mačiulių kaime subruzdimas. Rengiamasi tolimon kelionėn. Į patį Kauną. Sartukai vaišinami avižomis, šukuojami šepėčiu. Jie blizga lyg ką tik išsiritę iš kevalo kaštanai. Kelionė pas vyskupą Valančių Sutvirtinimo sakramento! Jonuko mamytė svirne parinko drobės, gūnių, miliuko, čerkaso, staltiesių rietimų, kad būtų ką padėti po vadinamąja didžiule odine kepure, kurią rūpestingai pasiuvo kartu su gabiais ir nagingais kaimynais Vičiu, Gadliausku ir Butkais iš Bernotėlių kaimo. Vežimo apačia užtiesta šiaudiais ir išklota gūnia, kad vaikams būtų minkšta ir patogų sėdėti. Savi, kaimynų ir aplinkinių kaimų vaikai, lyg musės nuo medaus nenuvejami. Stebi, klausinėja:

– Dėde, kada išvažiuosime?

– Juk sakiau, kad tuoj po vidurnakčio.

– O kad bus tamsu ir nieko nematysim...

– Užsimerksim ir matysim...

– O kodėl vyskupas Valančius pas mus negali atvažiuot? Mūsų daug, o jis – vienas, – klausia Marcytė, Jonuko sesuo.

– Rusai neleidžia važinėti, neleidžia teikt Sutvir-

tinimo sakramento.

– O kodėl reikia jų klausyti? Jie ne savo žemėj. Jie negali mums įsakyti, – priduria kaimynų berniukas.

– Jų daug ir jie ginkluoti. Nereikia jų be reikalo pykinti. Pamažu su jais apsidirbsim, vaikai...

– Žinoma, apsidirbsim. Išauš ir mums Laisvės rytas, – prabyla iki šiol tylėjęs Jonelis.

Katrytė dar maža. Ji nevažiuos. Ji trina akytes ir nubėga į namus. Pranutė bando savo jausmus išreikšti pirštų – nebylių – kalba, bet šiandien niekas neturi laiko ir kantrybės ją stebėti, su ja gaišti...

Šešėliai ima ilgėti. Vežimas paruoštas. Ratų ašys išteptos. Ką manai? 77 kilometrai kelio! Praeis ir dvidešimt valandų bebildant.

– Dėdė, o kaip bus, jei vilkai mus užpuls?

– Et, vilkai gerų vaikų neėda!

– O kaip jie, kąsnio neatsikandę, žinos, kad mes geri?

– Kad kiekvienam ant kaktytės parašyta...

– O naktį, kaip matys vilkas?

– Žiburį uždegsim...

Vilkai... Vaikai buvo girdeję įvairiausių atsitikimų. Ne sykį pačiam Aleksandrui Mačiuliui reikėjo zovada nuo jų gelbėtis. Naktį važiuojant galima nuo jų apsiginti mėtant iš vežimo uždegtą šiaudų pėdą. Ugnies vilkai bijo. Bet vienam važiuojant tai nėra lengva. Dievo valia! Vieškelis iš-

Danutė Lipčiūtė-Augienė per paskutinį savo gimtadienį 2020 metais. Nuotrauka iš asmeninio Virginijos Babonaitės-Paplauskienės albumo

džiuvęs, kelias geras, arkliai nušerti. Iki Betygalos – juokas, į Ariogalą – Dubysos pakrantėmis, ne miškais, iki Čekiškės jau niuresnis kelias, Vilkijos tarpas miškingiausias. Pasiekus Raudondvarį, jau kaip ir vietoje, nors kelio galas dar ilgas. Arkliai nuvargę, vaikai nebekantrūs. Ne tiek gyvenime pavojų nugalėta! Yra danguje galybė, kuri rūpinasi...

– Štiš tūpti, žvirbliai, rytoj prisikalbėsime. Visi žinot, kaip elgtis kelionėje?

– Taip, dėdė. Jei žandarą tik pamatom, gulam ant pilvų, galvas kepurėmis apsimovę į vežimo dugną. Dėdė rietimus ant mūsų sumeti ir tylim, kol dėdė ims švilpauti.

Taip ir keliavo Jonukas su kaimynų vaikais į Kauną pas vyskupą Valančių Sutvirtinimo sakramentui gauti. Ir ne kartą taip Aleksandras Mačiulis vežė vaikus. Buvo drąsus ir sumanus, mokėjo rusų kalbą, turėjo pažinčių. Ne sykį susitikdavo kelionėje žandarą. Tas prijogęs žvelgdavo po būda. O ten – įvairiausi audiniai marguoja.

– Kur visa tai veži? – klausia.

– Į parodą. Ar nežinai? Kaune garsi paroda.

– Kad ir garsi, bet negirdėjau.

Nestabdė, neklausinėjo. Kiek pavažiavęs Aleksandras Mačiulis ima švilpauti. Vaikai lyg sliekai iš po rietimų išlenda. Visiems juoko – nesulaukysi. Kitiems dar kailis nutirpęs. O kad taip čiaudėti užsinorėtum! Ką tada dėdė sakytų žandarams?

Grįždamas A. Mačiulis lietuviškų knygelių į vežimo dugną prisidėjęs parveždavo, žmonėms išdalindavo.

Jonelis labai puikiai visus poterius vyskupui Valančiui išpylė ir drąsiai į klausimus atsakinėjo.

– Kuo būsi, kai užaugsi? – klausia jo vyskupas.

– Kunigu būsiu, – nė nemirktelėjęs atsako Jonukas.

– O vyskupu ar nenori būti?

Pasižiūrėjo Jonelis tiesiai vyskupui Valančiui į akis ir susimąstė. Neatsakė, bet nesijuokė. Matyt, neatrodė jam, kad kalbėta juokais.

Vieno eksponato istorija. Pranas Meškauskas- Germantas – XX a. Konradas Valenrodas

Irma KONTAUTIENĖ

Prieš keletą metų, tvarkant iš Mačiūkių kaimo (Plungės r.) kilusio kraštotyrininko ir muziejininko Juozo Mickevičiaus (1900–1984) archyvą, saugomą Žemaičių muziejuje „Alka“, muziejininkė-rinkinio saugotoja Irma Kontautienė rado gimnazisto, o gal tada jau studento, pasirašiusio Pr. Meškausko pavarde, neužbaigtą rašinį.

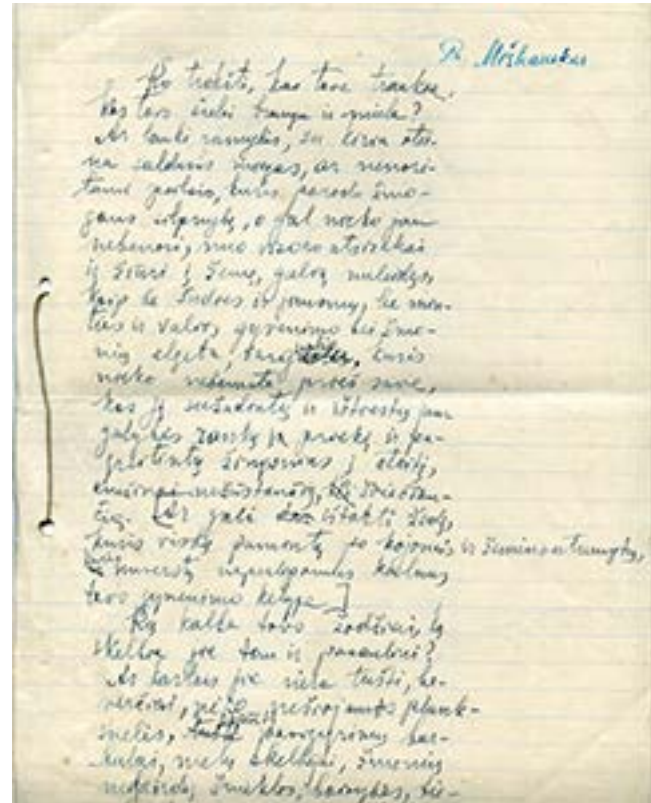
Iš pirmo žvilgsnio nereikšmingas rašinys, tiesiog padriki jaunuoliškų minčių štrichai, prasideda šiais žodžiais: „*Ko trokšti, kas tave traukia, kas tavo sielai brangu ir miela? Ar lauki ramybės, su kuria ateina saldus miegas, ar nenorėtumi poilsio, kuris parodo žmogaus silpnybę, o gal nieko jau nebenori, nuo visko atsakai ir žiūri į žemę, galvą nuleidęs, kaip be širdies ir jausmų, be minties ir valios, gyvenimo bei žmonių elgeta, varguolis, kuris nieko nebemato prieš save, kas jį sužadintų ir ištiestų jam galybės ranką į priekį ir pagreitintų žingsnius į ateitį, amžinai ne-žūstančią ir šviečiančią.*“

Iš karto kilo klausimas, kaip tekstas pateko į Juozo Mickevičiaus archyvą? Galbūt šis rašinys pradėtas rašyti mokantis Telšių gimnazijoje?

Tada atsakymų I. Kontautienė nerado ir šis rašinys atsidūrė atsitiktinių dokumentų dėžėje kaip nesvarbus ir neturintis savo istorijos. Bet praėjusiais metais muziejaus bibliotekoje dėmėsį atkreipė 2020 m. išleista Juozo Stražnicko biografinė apybraiža „Pranas Meškauskas-Germantas. Įkaitas už tautą“. Ši knyga padėjo nustatyti, kada rašinys gimė, ir suprasti padrikų minčių prasmę bei atskleidė fatališką žemaičio, kilusio iš Plungės krašto, biografiją.

Nerūpestinga vaikystė

Prieš 120 metų, t. y. 1903 m. gruodžio 3-ąją, arba pagal senąjį kalendorių – lapkričio 20 d. Plun-

Prano Meškausko rašinio rankraštis. Originalas saugomas Žemaičių muziejuje „Alka“

gės valsčiaus Pučkorių kaimo ūkininkų Konstantino ir Idalijos Meškauskų šeimoje gimė ilgai lauktas kūdikis, krikšto metrikose įrašytas Prano Meškausko vardu. Jo motina Idalija Mickevičiūtė, gimusi Mačiūkų bajorkaimyje, stambaus ūkininko šeimoje, save kildino iš bajorų Mickevičių herbo *Nalenč* giminės, į Žemaitiją atsikėlusių XIX a. pradžioje. Mickevičių šeimoje sklindė legenda apie giminytę su garsiuoju poetu Adomu Mickevičiumi. Tėvas Konstantinas Meškauskas, nors kilęs iš valstiečių, bet buvo baigęs carinę pradžios mokyklą Plungėje, tarnavęs carinėje kariuomenėje karininko patarnautoju-pasiuntiniu, prieš Pirmąjį pasaulinį karą valdė 40 ha dydžio ūkį. „*Abu buvo darbštūs, rūpestingi, geri ūkininkai, gyveno pasiturinčiai. Vyras su draugais mėgo išgerti. Todėl į turgus, į bažnyčią žmona su vyru kartu važiuodavo. Žmona vyrą gerumu paveikdavo, paprašydavo, kad negertų. Vyras klausė žmonos*“, – taip dėdė ir dėdienė prisiminė Juozas Mickevičius.

Prano ir trejais metais jaunesnio brolio Konstantino, vadinamo Kastu, šeimoje vaikystė prabėgo tarp Žemaitijos kalvų ir kaimų netoli Platelių ežero. Čia išsibarstę gyveno dėdės ir tetos – plati Mickevičių giminė. Pirmąsias gyvenimo pamokas broliai

gavo iš tėvų, o pradžios mokslus baigė Plungėje. 1914 m. rudenį tėvas Praną išvežė į Telšių progimnazijos pirmąją klasę. Deja, mokslai truko neilgai. 1915 m. kovo mėnesį, artėjant vokiečiams, mokyklą evakavo į Rusijos gilumą, o Pranas grįžo į gimtinę.

Telšių gimnazijoje

1918 m. sausio 20 d. „Saulės“ draugija Telšiuose įsteigė gimnaziją. Iš pradžių čia veikė tik 4 klasės, vėliau kasmet atsirasdavo po vieną aukštesnę klasę. Tėvas nusprendė: vaikams reikia gero išsilavinimo, abu Meškauskiukai lankys tą pačią pirmą gimnazijos klasę – taip tėvams ir pigiau, ir ramiau. Kadangi tarp brolių buvo trijų metų skirtumas, nutarė vyresnėli metais pajauninti. Toje pačioje klasėje mokėsi ir trys broliai Ivinskiai iš Plungės: Juozas, Jonas ir Zenonas.

Telšių gimnazijoje reiklūs mokytojai filologas Jurgis Košys, matematikai Jonas Jagaudas ir Stasys Žukauskas, gamtininkas Liudas Abromavičius, kalbų mokytoja Liucija Nikolskienė ir kiti, vadovaujami direktoriaus, teologijos magistro kunigo Antano Simaičio, ne tik puikiai dėstė, bet ir ugdė ką tik atsikūrusios nepriklausomos Lietuvos piliečius, gimnazistų jaunatvišką energiją nukreipdami į gimnazijoje besiformuojančias visuomeninių organizacijų kuopeles.

Broliai Meškauskai, šeimoje auklėti katalikiška dvasia, pasirinko ateitininkus, kurių gretos gimnazijoje sparčiai augo – per 1919–1920 mokslo metus narių skaičius padidėjo nuo 4 iki 36. Tarp pirmųjų naujai priimtų narių minimas ir K. Meškauskas. Jaunėlis aktyvesnis, mokantis greit susibendrauti, besistengiantis visur aplenkti vyresnėli – jei ne moksloose, tai bent visuomeninėje veikloje.

1919–1920 mokslo metais ateitininkai išsikėlė tokius svarbiausius savo veiklos uždavinius: „1. Būti ateitininkais praktikoje, 2. Įsteigti šelpimo fondo skyrių, knygyną, 3. Susipažinti su sociologija, tikėjimo šakomis, higiena, 4. Užmegzti ryšius – susirašinėjimus su kitomis ateitininkų kuopomis,“ – rašoma 8 straipsnyje „Telšių ateitininkų kuopai penkis metus išgyvenus“, išspausdintame laikraštyje „Ateitis“ (1923 m. liepos–rugpjūčio mėn. Nr. 7–8).

Vyresnėlis Pranas, labiau linkstantis į mokslus nei į visuomeninę veiklą, į ateitininkų gretas įsitraukia kiek vėliau, bet svariau. Jis atsakingai ruošiasi viešoms paskaitoms ir jas skaito gimnazijos bendruomenei. Tame pačiame straipsnyje Pranas Meš-

kauskas paminėtas tarp geriausių pranešėjų: „*Per visą metų padaryta 26 visuotinieji susirinkimai. Susirinkimuose gvildenami irgi įvairūs klausimai, skaitomos paskaitos, svarbesnės iš paskaitų šios: Tylenio „Apie ateitininkus“, Sūdžiaus „Tvirta valia“, Genio „Mūsų idealai“, Meškauskio „Kaip mums tapti veiklesniais, doresniais ir naudingesniais“, Vrubliauskio „Inkvizicija“, Velavičiaus „Dėl ko žmonės dalijasi į partijas“, Kaulakio „Budda“, Grauslio „Idealo reikšmė žmogaus gyvenime“ ir kiti.*“

Kokiomis mintimis pasidalijo Pranas Meškauskas savo pranešime? Galbūt kažką panašaus į nebaigtojo rašinio eilutes: „*Ką kalba tavo žodžiai, ką skelbia jie tau ir pasauliui? Ar kartais jie nėra tušti, beverčiai, vėjo nešiojamos plunksnelės, išpūsti pasigyrimų burbulai, melų skelbėjai, žmonių negandų šmėklos, baisybės, tiesiog tavo ir visų pražūtis?*“

Broliams baigus dvi Telšių gimnazijos klases, Meškauskai nusprendė savo vaikus perkelti mokytis arčiau namų – į prieš metus atidarytą Plungės realinę progimnaziją, kuri vėliau tapo gimnazija.

Čia vyresnėlis Pranas atkakliai mokosi, tikėdamasis per vienerius metus užbaigti dvi klases – nori pasivyti bendraamžius. Jam tai pavyksta – visus egzaminus išlaiko teigiamais pažymiais, tik matematikos mokytojas per egzaminą parašo dvejetą (pasak pusbrolio Juozo Mickevičiaus, tos pačios gimnazijos mokinio, mokytojas buvęs pavydus, baigęs tik gimnaziją). Pranas, užsispyręs, kaip tikras žemaitis, grįžta į Telšių gimnaziją, perlaiko egzaminus ir tęsia mokslą Telšiuose. Kastas lieka Plungėje. Šis įvykis taps vienu iš daugelio Prano Meškausko likimo posūkių, ateityje nulėmusių jo gyvenimo kelią.

1920–1923 m. Telšių gimnazijoje dirbo Vilhelmas Storosta-Vydūnas. Jis ne tik dėstė literatūrą, bet suteikė jaunuomenei ir filosofijos žinių: supažindavo gimnazistus su žymiausių filosofų mintimis: nuo antikos laikų Platono ir Sokrato, iki klasiškų Kanto ir Šopenhauerio, žavėdavo savo mokinius Rytų filosofijomis ir Mahatmos Gandžio idėjomis, skatino juos ieškoti žmogaus gyvenimo prasmės.

Nebaigto Prano Meškausko rašinio eilutės tarsi Vydūno minčių aidas: „*Tikroji meilė ir grožis visados gyvena žmogaus gelmėse. Kiekvienas paviršiaus gyvenimas nepastovus: banguoja, užauja, begaliniai sukyla – ir vėl netrukus nurimsta, išnyksta lyg miš-*

(Nukelta į 26 p.)

Vydūnas (sėdi centre) su Telšių gimnazijos mokiniais ir moklytojais 1920 m. Žemaičių muziejus „Alka“, GEK 36875

ku glūdumos ežerėlio bangos po audros. Bet kada plačiųjų jūrių, didžiųjų vandenynų gelmės įsisiūbuoja, tada nelauk greit ramybės – juo gilesnis sujudimas, juo smarkešnė audra ir ilgesnė.“

Koks nepastovus ir trapus gali būti gyvenimas, broliams parodė 1924-iejį. Pavasarį po sunkios ligos miršta jų motina, palikdama brolių Kastą vyresnėlio globai, tėvas netrukus veda kitą moterį, kuriai nerūpi vaikų išsilavinimas.

Birželio mėnesį vyksta brandos egzaminai. Juos Pranas išlaiko sėkmingai ir gauna teisę studijuoti aukštojoje mokykloje. Aukščiausiais pažymiais įvertinamos jo tikybos, gamtos mokslų, geografijos, teisės ir psichologijos žinios. Vaikinas pasirenka studijas Lietuvos (Kauno) universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto Filosofijos ir pedagogikos skyriuje.

Ateities svajonės ir likimo grimasos

1924 m. vasaros pradžia. Telšių gimnazijos III laidos abiturientai į suaugusių gyvenimą išeina su šviesiomis Vydūno idėjomis mintyse ir begaliniu užsidegimu darbuotis nepriklausomos Lietuvos labai bei visuomenės gerovei. Bet gyvenimas nepastovus...

Pranas Genys taps mokytoju, kraštotyrininku, „Alkos“ draugijos iniciatoriumi ir muziejaus kūrėju, Žemaitijos kultūrai svarbių eksponatų gelbėtoju sovietų pirmosios okupacijos laikotarpiu, žydų tautybės žmonių bei jų kultūrinio palikimo gelbėtoju nacių okupacijos metais. Deja, tik jo paties niekas neišgelbės nuo sovietinio Macikų lagerio kalinio ir mirtininko likimo.

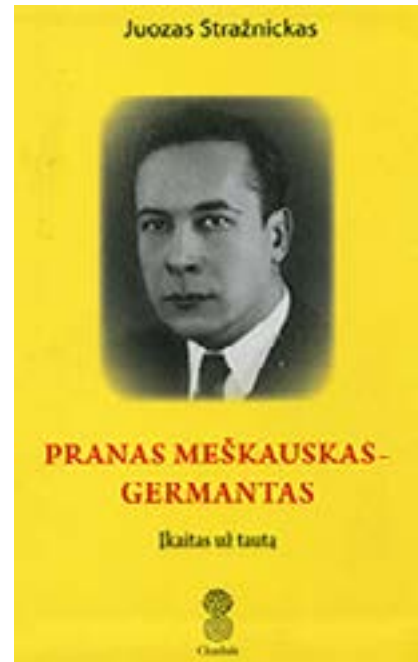
Juozas Tarvydas ilgus metus

Rokiškyje dėstys literatūrą, organizuos literatūrų būrelius, statys spektaklius, o atėjusi sovietų valdžia viešai sudegins jo unikalią lituanistinę biblioteką, tyrinėtus Šatrijos Raganos rankraščius ir su šeima išstems į Sibirą.

Česlovas Liutikas studijuos Lietuvos universitete ir Dotnuvos žemės ūkio akademijoje, aktyviai dalyvaus įvairiose studentų organizacijose, baigęs dėstys gamtos mokslus ir kūno kultūrą, už kai ruoliškas pažiūras Smetonos valdžios bus išstremtas į Varnių koncentracijos stovyklą, vėliau kurs Šiaulių „Aušros“ muziejų ir aštuonerius metus jam vadovaus, aktyviai dalyvaus Padubysio valsčiaus ir Šiaulių apskrities tarybose, o pirmosios sovietų ir vokiečių okupacijų metais, būdamas Lietuvos Mokslų akademijos paminklų apsaugos viršininku, bandys iš-

Iš kairės: Telšių gimnazijos III laida. 1924 m. Žemaičių muziejus „Alka“, GEK 26870; Juozo Stražnicko knygos „Pranas Meškauskas-Germantas. Įkaitas už tautą“ viršelis

saugoti Lietuvos kultūros vertybes nuo sunaikinimo. Antroji sovietų okupacija privers jį pasitraukti į Vokietiją, kur dipukų stovyklose aktyviai organizuodamas lietuvių kultūrinį gyvenimą stengsis padėti likimo broliams. Galiausiai emigruos į Naująją Zelandiją, vėliau – į Australiją.

Henrikas Bucevičius mokys vaikus matematikos Mažeikių gimnazijoje, sovietų ir vokiečių okupacinių valdžių bus skiriamas direktoriumi, bet vėl, atėjus sovietams, mokytojų ir mokinių akivaizdoje bus suimtas ir išvežtas į Petrozavodsko lagerius. Išėjęs lagerių „mokyklą“, grįš dirbti į sovietinę mokyklą.

Domas Jurkus bus aktyvus Lietuvos universiteto studentas ateitininkas, studentų korporacijos „Samogitia“ pirmūnas, vienas iš Simono Daukanto draugijos steigėjų, vėliau dirbs įvairiuose Lietuvos banko skyriuose, Telšiuose banko direktoriumi, leis laikraštį „Žemaičių žemė“, sovietams okupuojant Lietuvą pasitrauks į Vakarų ir sėkmingai dirbusis Kanados lietuvių bendruomenės labui.

Mykolas Freimanas studijuos Lietuvos universitete, daugiau nei dvidešimt metų dėstys lietuvių kalbą ir literatūrą Linkuvos, Jurbarko, Panevėžio, Šiaulių gimnazijose, dirbs Šiaulių pedagoginiame institute, dėstys kalbotyros įvada, akcentologiją ir latvių kalbą.

Aleksandras Šimkevičius baigs Žemės ūkio akademiją Dotnuvoje, dirbs mokslinį darbą, kurs naujas bulvių veisles, naujai pašarinių žirnių veislei suteiks pavadinimą „Rainiai“. Rainių kankinių likimas paskatins jį su šeima pasitraukti į Vakarų. Vėliau Švedijos ir JAV sėklininkystės ir žemėtvarkos įstaigose jis toliau tęs savo mokslinius darbus.

Apolinaras Radžius baigs Lietuvos universiteto Teologijos-filosofijos fakultetą, dėstys lietuvių kalbą ir literatūrą Rokiškio ir Linkuvos gimnazijose, taps sąžiningumo, pasitikėjimo savimi, Tėvynės ir artimo meilės pavyzdžiu mokiniams, o išėjęs į pensiją grįš į savo jaunystės miestą Telšius.

Kiekvienas iš šių Telšių gimnazijos III laidos gimnazistų galėtų tapti įdomios biografinės knygos herojais.

Konrado Valenrodo likimas

Na o koks likimas laukė Prano Meškausko? Visi jo gyvenime padaryti žingsniai ir žygiai jau išsamiai aprašyti 400 puslapių Juozo Stražnicko apybraižoje „Pranas Meškauskas-Germantas. Įkaitas už tautą“. Skaitydami knygą sužinome, kad Pranas Meškauskas tapo Pranu Germantu, šlovinusiu Antano Smetonos autoritarinį valdymą, kad būdamas Lietuvos Saugumo departamento Spaudos skyriaus viršininku cenzūravo lietuvišką spaudą, kad nacių okupacinės valdžios buvo paskirtas Švietimo vadybos generaliniu tarėju, kad bandė atkurti sovietų sunaikintą Lietuvos švietimo sistemą, o po kelerių metų už savo saviveiklą įpykusių nacių buvo paverstas

(Nukelta į 28 p.)

Štuthofo koncentracijos stovyklos kaliniu Nr. 21253, nuo fizinių kančių mirusiu 1945 m. balandžio 22 d., likus tik kelioms savaitėms iki vokiečių pralaimėjimo, ir virtusiu pelenais nacių krematoriume, urnoje likimo draugų kuprinėse atkeliavusiu iki Kopenhagos kapinių ir palaidotu Prano Germanto vardu.

Kas nulėmė tokį žiaurų jo likimą? Gal žemaitiškas užsispyrimas, o gal Mickevičių giminės genuose užkoduota Tėvynės gelbėjimo misija, aprašyta Adomo Mickevičiaus poemoje „Konradas Valenrodas“, Prano skaitytoje tėvų namuose ar per Vydūno pamokas?

Štuthofo koncentracijos stovyklos kalinys, Prano Meškauskas likimo bei pokalbių draugas kunigas Stasys Yla savo atsiminimų knygoje „Žmonės ir žvėrys Dievų miške“ rašė: „*Germantas turėjo valenrodišką prigimtį. Ką Adomas Mickevičius pavaizdavo savo poemoje, Germantas vykdė tikrovėje. Valenrodas buvo tik legenda apie prūsų lietuvių Alpį, kuris suprato, kad jo tauta nenugalės kryžiuočių atviroje kovoje. Alpis pasivadino Konradu Valenrodu, svetimuose kraštuose pasiekė riterio garbės, įstojo į ordiną ir buvo išrinktas didžiuoju magistru. Tada jis išvedė ordino armiją į žygį prieš Vilnių ir sąmoningai leido lietuviams sužlugdyti visą jos galybę. Germantas vokiečių galybės nesužlugdė: jis tik sumaišė jų planus Lietuvai iš vidaus pavergti. Tokį vaidmenį tik jis ir galėjo atlikti. Pasivadino Germantu (buvęs Meškauskas), įstojo į nacių partiją, pasiekė SD karininko laipsnio, pasidarė jų generaliniu tarėju, tačiau širdyje liko lietuvis. Lietuvis jis visada buvo – tuo netenka abejoti.*“

Jaunosios kartos atstovui, Vilniaus universiteto studentui medikui ir Štuthofo kaliniui Aleksandrui Kantvilui Pranas Germantas atrodė vienišas ir slaptingas: „*Ne vienas turbūt manė, kad jis išdavikas, germanofilas. Man atrodė per daug tolimas, kad galėčiau pasisakyti, ką žinau, jaučiu ar girdžiu. [...] Turėjo būti ne tik protingas, bet ir gudrus – sugebėjo tinkamai saugoti Lietuvos švietimą, mokyklas, universitetą. Atlaidesnis jaunimas norėjo apie jį romantiškai galvoti, kaip apie modernųjį Konradą Valenrodą. Negailėstinga mirtis, kuri jį nusivedė, kai laisvė jau buvo atėjusi, sutrukdė jam pasisakyti, ką iš tikrųjų jautė ir galvojo. Vėliau, Vokietijoj būnant, apie Germantą buvo kalbama kaip apie drąsų patriotą, kuris, gerai pažindamas nacius, sugebėjo gelbėti mūsų jaunimą, studentus nuo išvežimų darbams ir panašiai.*“

Ir kiti kaliniai – įkaitai Štuthofo ypatingame barake, pažymėti raudonu trikampiu su L (lietuviai) raide: profesoriai, generaliniai tarėjai, gimnazijų di-

rektorai ir mokytojai, advokatai, kunigai, karininkai, įstaigų tarnautojai ir studentai, išėję pro Štuthofo pragaro vartus ir radę savyje jėgų prisiminti bei aprašyti patirtą siaubą, Praną Germantą prisimena kaip tylenį, retai įsitraukiantį į kalinių pokalbius, bet ilgas valandas apie kažką giliai mąstantį. Galbūt, apie nueito gyvenimo kelio teisingus ir neteisingus žingsnius ar kažkada jaunystėje užrašytas mintis: „*Ar nenuleidai rankų, kurios tau gali praskinti ir iškovoti kelią? Ar jos kartais nedreba prieš priešą, kiekvieną dieną pasirengusį tave praryti? Tikrai bjauru su juo susitikti, gali garbės arba ir gyvybės netekti! O gal bijai mirties, kuri daugelį taip baugina ir veja iš gyvenimo kautynių arenos į gilius ir neprieinamus užkampius slapstyti. Ji smarki kaip žaibas: kas ją savo kelyje pasitinka, amžinai nebegrįžta. Mirtis baisi! Pagalvojus apie ją, šurpuliai visą žmogų nukrato. Rodos, viso ko išsižadėtum, kad tik nepatektum jai į smaigiamus nagus.*“

Bet Pranas Meškauskas-Germantas net mirties akivaizdoje neišsižadėjo nei krikščioniškojo tikėjimo, nei tikėjimo žmogiškumu. Paskutinėmis savo gyvenimo dienomis jis skaitė Evangeliją ir gydytojo Zenono Danilevičiaus knygą „Žmogus“, bandydamas jose rasti stiprybės sielai ir kūnui, tikėdamas, jog sulauks karo pabaigos ir vėl galės dirbuotis tėvynės švietimo labui. „*Lietuva turės pasidaryti šviesiausias kraštas visoj Europoj*“, – tokius Prano Germanto žodžius, pasakytus tamsiausiomis jo gyvenimo dienomis, prisimena kunigas Stasys Yla.

Antisovietinio pasipriešinimo ir Lietuvių aktyvistų fronto vienas vadovų, Lietuvos laikinosios vyriausybės 1941 m. vasarą ministras pirmininkas Juozas Brazaitis-Ambrazevičius savo atsiminimų knygoje „Vienų vieni“, parašytoje praėjus keliems dešimtmečiams po Antrojo pasaulinio karo, taip vertino Praną Meškauską: „*Vokiečių okupacijos metais pro smulkius kvislinginius negausius asmenis iškyla Konrado Valenrodo dvasia Prano Germanto Meškausko asmenyje. Jis buvo Vokietijoje ir jautėsi esąs nacinio galvojimo. Jis norėjo nacizmą perkelti į Lietuvą. Pats atsidūręs Lietuvoje ir virdamas rastoje kovos bei heroizmo dvasioje, virto karštu Lietuvos patriotu. Tada, dengdamasis nacizmo skraiste, kaip švietimo tarėjas jis herojiškai gynė lietuvių moksleivių bei studentų reikalus iki pasiaukojimo ir mirties kacetė.*“

Amžininkų vertintas kontraversiškai, o dažnai ir neigiamai, vadintas Vokietijos nacių šulu, šių dienų tyrinėtojams Pranas Meškauskas-Germantas tampa lietuvių tautos gynėju ir Lietuvos švietimo sistemos kūrėju Antrojo pasaulinio karo metais.

(Atkelta iš 13 p.)

liekanos, jų vietos (namo akmenų mūro pamatas teritorijos centrinėje dalyje (nedegto molio dvarininko Šiukštos namas buvo 27,5 m ilgio, 13,5 m pločio su prieangiais, 2,7 m aukščio iki karnizo, aukštas stogas buvo dengtas gontais), iki 1961 m. buvo išlikusios 2 baltų profiliuotų koklių krosnys [...]; keraminių plytų mūro rūšio, dengto cilindriniais skliautais liekanos teritorijos Š dalyje [...]; ledainės akmenų mūro pamatas teritorijos ŠR dalyje [...]; želdynai ir želdiniai– dvigubos liepų eilės fragmentas teritorijos Š dalyje (dviguba medžių eilė ribojo dvaro sodybos sodą iš PV pusės.[...]). Visų jų būklė 2020 m. duomenimis buvo bloga. Registre taip pat nurodyta, jog teritorija apsodinta lapuočiais medžiais, sodybos pietinėje pusėje yra kūdros vieta, vertingas sodybos teritoriją supantis kraštovaizdis. Pateikta ir istorinių žinių apie šią vietovę: „Medingėnų kaimas kaip vietovė istoriniuose šaltiniuose minima nuo 1253 m. XIV–XVa. Medingėnai buvo nedidelio pavieto centras. XIX a. I p. dvaro pastatų inventoriuje minimas dvarininko namas, senas bravorelīs, arklidė, tvartas, 2 daržinės, obuolių sodas. 1829 m. dvaras buvo išnuomotas Dominykui Girdvainiui, o 1835 m. Medingėnus paveldėjo Teodoras Viršyla. XIX a. II p. dvaras priklausė Marijos Pečkauskaitės-Šatrijos Raganos seneliams iš motinos pusės Pranciškai ir Ksaverui Šiukštoms. Rašytoja čia tik gimė (1877 m. kovo 8 d.), vėliau su tėvais atvykdavo pasisvečiuoti. Iki dešimties metų Marija augo Labūnavos dvare. Stanislava ir Anupras Pečkauskai buvo apsišvietę dvarininkai, kilę iš kultūringų šeimų: Anupro tėvų namuose buvo didžiulė biblioteka, nemažai senųjų knygų, o Šiukštų šeimoje buvo daug paveikslų. Marija Pečkauskaitė-Šatrijos Ragana, Povilo Višinskio (1875–1906) paskatinta, įsitraukė į judėjimą už tautinį atgimimą. Nuo 1896 m. Lietuvos periodinėje spaudoje pradėjo spausdinti apsakymus. 1905–1907 m. Marija išvažiavo į Šveicariją, Ciuricho ir Friburgo universitetuose klausė etikos ir pedagogikos paskaitų. 1909 m. buvo pakviesta mokytojauti į Marijampolės „Žiburio“ mergaičių progimnaziją. Nuo 1915 m. gyveno Židikuose. 1927 m. Marijai Pečkauskaitei-Šatrijos Raganai už pedagoginius tyrinėjimus buvo suteiktas Vytauto Didžiojo universiteto Garbės daktarės vardas. Mirė 1930 m. liepos 24 d. Židikuose. 1961 m. namas, kuriame gimė rašytoja, buvo paskelbtas istorijos paminklu. 1969 m. buvo paregtas namo restau-

Rašytojos Marijos Pečkauskaitės-Šatrijos Raganos seneliams Pranciškai ir Ksaverui Šiukštoms priklausiusios Medingėnų kaime buvusios dvaro sodybos gyvenamasis ponų namas XX a. 8 dešimtmetyje. Šiame name 1877 m. kovo 8 d. gimė rašytoja Šatrijos Ragana. Vito Valatkos nuotrauka

racijos projektas, kuris, deja nebuvo įvykdytas. XX a. pab. nedegto molio namas buvo nugriautas.“

Taigi, šiandien Žlibinų seniūnijoje ant Keturakių ir Medingėnų kaimų ribos buvusioje P. ir K. Šiukštų dvaro sodyboje nebėra likę jokio statinio. Tuo tarpu XX a. 8 dešimtmetyje, kai čia lankėsi archeologas, buvęs Žemaičių muziejaus „Alka“ direktorius Vitas Valatka (1927–1977), dar stovėjo unikalios architektūros ponų gyvenamasis namas, kuriame gimė rašytoja Marija Pečkauskaitė-Šatrijos Ragana. V. Valatka jį tada įamžino nuotraukoje. Vargu, ar kada nors tas namas bus atstatytas, nes sodyba nuo Medingėnų miestelio, kurio Švč. Trejybės bažnyčioje Šatrijos Ragana buvo pakrikštyta, nutolusi apie 3 km. Aplinkui – nė gyvos dvasios, tik paukščiai nerimsta vis dar ošiančiuose buvusios Šiukštų dvaro sodybos medžiuose.

Plungės kultūros žmonės šios vietos neužmiršo: sodyboje, šalia rašytojos laikus menančių šimtamečių medžių, pastatė liaudies meistrų sukurtą koplytą, čia jies susirenka minėdami Šatrijos Raganos gimtadienį ir kitomis progomis. O kas toliau?

Sodybą, jos teritoriją saugo valstybė. Pasak Plungės rajone kultūros paveldo reikalus kuruojančio specialisto Gitaro Ramono, toks jos statusas bus ir ateityje, nes ji liudija šio krašto istoriją ir yra Lietuvos dvarų paveldo dalis. Na o Užvenčio dvaro sodybos atveju lieka tikėtis, kad čia išlikęs kad jau ir gerokai apnykęs šios sodybos istoriją liudijantis ponų gyvenamasis namas bendromis valdžios ir visuomenės pastangomis bus išsaugotas, restauruotas ir pritaikytas visuomenės poreikiams.

ŽEMAIČIŲ DAILĖS MUZIEJUS KVIETIA Į IX PASAULIO ŽEMAIČIŲ DAILĖS PARODĄ

Bonifacas VENGALIS

Šio kvietimo sulaukė ir šių metų balandžio 16d. Vilniaus mokytojų namuose vykusiame Vilniaus žemaičių kultūros draugijos (VŽKD) renginyje dalyvavę sostinės žemaičiai ir jų prieteliai. Vakara pradėjęs iš Plungės kilęs VŽKD tarybos pirmininkas dr. Bonifacas Vengalis pasidžiaugė, kad šį kartą susitikti su sostinės žemaičiais ir pristatyti artėjančią parodą atvyko pagrindiniai jos organizatoriai: Žemaičių dailės muziejaus direktorius Alvidas Bakanauskas, direktoriaus pavaduotoja dr. Jolanta Skurdauskienė, komunikacijos ir rinkodaros specialistė Eglė Tamošauskaitė, IX Pasaulio žemaičių parodos kuratorė doc. Neringa Poškutė-Jukumienė, dailėtyrininkas, buvęs pirmosios Pasaulio žemaičių dailės parodos vienas iš organizatorių dr. Viktoras Liutkus, kultūros istorikas dr. Dangiras Mačiulis, žurnalistė Monika Petrulienė, kuri šį kartą sutiko tapti ir būsimos parodos pristatymo moderatore. Beje, Monikos tėvelis – dirigentas Stanislovas Domarkas yra tikras žemaitis, kilęs iš Plungės rajono, tad, kaip ji pasakė, šį kartą jai buvo itin malonu dalyvauti tokia renginyje. Jos paprašyta papasakoti, kaip vyko kūrinų atranka, kokia tai bus paroda, ir ką išskirtinio joje bus galima pamatyti, parodos kuratorė doc. Neringa Poškutė-Jukumienė, kuri yra kilusi iš Akmenės rajono Dainorių kaimo, pasakė:

„2006 m pirmą kartą dalyvaudama Pasaulio žemaičių dailės parodoje netikėtai tapau laureate. Man tai buvo didžiulė paskata ir nuo tada pradėjau kur kas drąsiau reikštis kaip menininkė. Vėliau įdėmiai stebėdavau šias kas ketveri metai Plungėje vykstančias žemaičių dailės parodas. Į devintąją buvau pakviesta kaip parodos kuratorė. Ačiū gerbiama J. Skurdauskienei, kad pasitikėjo manimi

IX Pasaulio žemaičių dailės parodos plakatas

ir kad įkalbino. Kaip parodos kuratorė noriu jūsų paprašyti paagituoti savo pažįstamus tiek Lietuvoje, tiek ir užsienyje, ypač tuos, kurie yra iš Žemaitijos, aplankyti šią parodą. Ji bus atidaryta birželio 22 d. ir veiks iki metų pabaigos. Tai, kad žemaičiai menininkai susirenka į vieną vietą, yra labai svarbus ir sveikintinas reiškinys. Mes, šios parodos rengėjai, siekėme užtikrinti plačią dalyvių geografiją ir tai, kad jie patys būtų nurodę savo žemaitiškąją kilmę.

Esame numatę užpildyti 7 parodos erdves. Kviestinius autorius (pasaulinio garso žvaigždes iš užsienio) nutarėme įkurdinti pirmajame Plungės kunigaikščių Oginskių rūmų aukšte. Ten bus galima pamatyti Prancūzijoje gyvenančios Rūtos Jusionytės kūrybą, Toronte (Kanada) gyvenančio Audriaus Plioplio, Londone kuriančios Indrės Šerpetytės darbus. Ten pat eksponuosime ir Kęstučio Dapkaus (JAV) bei Vokietijoje gyvenančio vidurinės kartos dailininko Edvardo Racevičiaus kūrinius. Antrajame rūmų aukšte esančios parodų salės bus skirtos jau mirusių žymių žemaičių dailininkų kūrybai, Rimanto Dauginčio kūrybos retrospektyvai, kurioje bus eksponuojami ir muziejų deponuoti kūriniai. Šiame aukšte pamatysime ir iš archyvų ištrauktą Vilniaus dailės akademijos Telšių (absol-

ventų ir dėstytojų) darbų ekspoziciją, o taip pat atrinktus geriausias 45 autorių kūrinius. Žirgynė bus atidaryta dailininko Žilvino Kempino ekspozicija, laikrodinėje įsikurs konceptualios grafikos atstovas Evaldas Mikalauskis. Vaikščiojant po Plungės parką taip pat bus galima rasti parodai atrinktų eksponatų. Ten savo darbus eksponuos skulptoriai, tarp kurių yra Donatas Jankauskas, Mindaugas Jankauskas, Andrius Janulis, Rimantas Minkinas ir kt. Ne mažiau už kitas ekspozicijas parodos lankytojus turėtų nustebinti jaunųjų erdvė, kurioje 17 jaunųjų menininkų pristatys fotografijas, tapybos, grafikos bei animuotų vaizdų kūrinius, atspindinčius žemaitiškas etnines ištakas“.

M. Petrulienė akcentavo, kad kiekviena nauja paroda yra didžiulis iššūkis jos rengėjams, o parodų erdvių kūrimas ar jų pritaikymas darbų eksponavimui dažniausiai sukelia naujų ir nenumatytų rūpesčių pačiam muziejui. Todėl, kreipdamasi į Žemaičių dailės muziejaus direktorių A. Bakanauską, ji paprašė papasakoti, kaip muziejus jau tiek daug metų įveikia tokius išbandymus.

Atsakydamas į klausimą muziejaus direktorius pusiau žemaitiškai pasakė, kad „Mes, žemaičiai, esame užsiauginę storą skūrą, užtat ne tik ištvėriame, bet ir džiaugiamės dirbdami. Pirmiausiai noriu padėkoti Vilniaus žemaičiams, kad jie mus pasikvietė, o labiausiai esu dėkingas nuostabiai parodos rengimo komandai, kuri nuo muziejaus nuėmė didžiąją dalį darbo naštos. Mes patikėjome ja ir neabejojame, kad šių metų paroda bus sėkminga.“

Na o mūsų parodinė veikla prasidėjo 1993-aisiais metais, kai į Plungę iš JAV buvo atvežti 54 dailininko Juozo Bagdono paveikslai. Prisimenu, kad tada garsus Plungės šokių ir dainų ansamblis „Suvartukas“ šoko „Kepurinė“. Lankstėmės tada mes visi, norėdami padėkoti šiam menininkui už Plungę pasiekusius jo kūrinius. Nuo tos dienos užsikrėtėme menais ir pradėjome galvoti apie muziejų. Kitais, 1994-aisiais metais, perdažę šviesesniais dažais dalį mėlynai-žalių rūmų sienų, paremontavę įlūžusias grindis, jau rengėme antrąją Pasaulio žemaičių dailės parodą. Tų pačių metų liepos 16 d. buvęs Kultūros ministerijos sekretorius Vytautas Balčiūnas ir tuometinis Plungės savivaldybės tarybos pirmininkas Gintaras Morkis pasirašė muziejaus steigimo sutartį. Taigi, šiais metais mes švęsime muziejaus

Žemaičių dailės muziejus (Plungės kunigaikščių Oginskių dvaro centriniai rūmai). Nuotrauka iš Žemaičių dailės muziejaus fotoarchyvo

įsteigimo trisdešimtmetį. V. Balčiūnas tada pasakė, kad Žemaičių dailės muziejus yra Žemaitijos Versalis. Tas įvardijimas prigijo, ir mes nuo tos dienos užsibrėžėme tikslą atgaivinti rūmus. Iš pradžių sekėsi labai sunkiai, nes muziejaus steigėjas Kultūros ministerija paliko visus reikalus spręsti savivaldybei. Sakė: „Išsilaikykite patys kaip nors“. Deja, tada savivaldybė neturėjo pakankamai pinigų, kad galėtų tokius rūmus prikelti naujam gyvenimui. Pradėjom galvoti, kaip patiems verstis. Mūsų muziejininkai pradėjo rašyti projektus, kad gautų lėšų iš Europos Sąjungos fondų, ir tas darbas nenuėjo perniek. 2006 m., gavę finansavimą, mes pradėjome atkūrėti visą kunigaikščių Oginskio rūmų kompleksą. Sekėsi palyginti neblogai, nes prieš tai turėjome pakankamai laiko būsimus darbus gerai apgalvoti ir suplanuoti. Buvome apsisprendę rūmus pritaikyti visuomenės reikmėms, įkurdinant juose Žemaitijos regioninį kultūros centrą. Daug žemaičių menininkų ir muzikų pritarė tokiai idėjai, todėl netrūkus pasipylė gausybė parodų. Paskaičiavome, kad dabar kasmet suorganizuojame po 15 kviestinių parodų (per 30 metų jų čia įvyko daugiau negu 300), surengiame daug mokslinių ir tarptautinių konferencijų. Pamatę, kad rūmuose nebetelpa visos mūsų veiklos, pradėjome žvalgytis į dvaro sodyboje, priešais rūmus, esantį žirgyną. Šio vakaro vedėjos Monikos tėtis dirigentas S. Domarkas, atėjęs į žirgyną ir pradėjęs dainuoti, buvo maloniai nustebintas ypatinčiai gera patalpų akustika. Prisiartino jis tada prie manęs ir sako: „Alvidai čia reikia ką nors daryti“. Aš pasakiau tada jam: „Darom“, tai jis ir sugalvojo,

(Nukelta į 32 p.)

2024 m. balandžio 16 d. VŽKD renginyje dalyvavę sostinės žemaičiai ir jų svečiai – IX Pasaulio žemaičių dailės parodos organizatoriai (iš kairės): dr. D. Mačiulis, doc. N. Poškutė-Jukumienė, dr. V. Liutkus, dr. J. Skurdauskienė, A. Bakanauskas. M. Petrulienė. B. Vengalio nuotraukos

kad žirgyne reikėtų rengti muzikos festivalius. Pasikvietė jis tada savo brolių Juozą, jiedu pasitarė ir... festivaliai prasidėjo. Iki šiol jų jau surengta 18, o 19-asis vyks šį rudenį. Visų jų išlaidos buvo padengiamos iš projektinių ir rėmėjų lėšų ir visi festivalio koncertai iki šiol buvo nemokami.

Suremontavę didžiąją salę, patys rašėme projektus, patys dirbome finansininkais, patys tvarkėmės. Visos sukrapštytos lėšos buvo nukreipiamos į rūmų ir į dvaro atkūrimą. Šiomet, sukaupe apie 1,5 mln. eurų, numatėme įrengti rūbines, žiūrovams skirtus sanitarinius taškus, įdiegti naujų išmaniųjų technologijų (kažką panašaus, kas padaryta įgyvendinant M. K. Čiurlionio angelų projektą). Manome, kad visa tai atsiras jau 2026-aisiais metais. Na o šiomet tikimės rūmų palėpėje įrengti kino salę.

Renkame medžiagą apie meną, kultūrą, Žemaitijos istoriją, taip pat filmuotą medžiagą, kurią būtų galima rodyti plačiajai visuomenei. Esame nemažai ką nuveikę ir tvarkydami parką, atnaujindami laikrodinę. Galvojame ir apie kitų dvaro sodybos statinių įveiklinimą. Turime dvi rūmų ofcinas, kurios muziejaus reikmėms bus naudojamos ateityje.

Šių metų parodoje žiūrovai turės galimybę pamatyti Žilvino Kempino instaliaciją „Tūba“, pelniusią pripažinimą Venecijos šiuolaikinio meno bienalėje. Susitikę su Žilvinu Plungėje pasiūlėme jam pristatyti šią instaliaciją žirgyne. Autorius šiek tiek suabejojo mūsų galimybėmis, sakydamas, kad Venecijoje jo eksponuotos „Tūbos“ ilgis siekė net 26 metrus. Aš jam sakau: „Žilvinai, mūsų muziejui šiomet sukaks 30 metų, tai „Tūbos“ ilgis turėtų būti 30 metrų“.

Žilvinas pasigavo tą mintį ir pažadėjo, kad jubiliejui skirta jo „Tūba“ tikrai „pailgės“ iki 30 metrų. Dar noriu pažymėti mums labai svarbų dalyką: šiais metais Žemaičių dailės parodą pirmą kartą pripažino lietuviai – mes pirmą kartą iš Lietuvos kultūros tarybos gavome pinigų šiai parodai. Anksčiau esame teikę daug paraiškų, bet, deja, negaudavome nė cento.

Džiaugiuosi visais, kurie prisideda prie muziejaus garsinimo. Naudodamasis proga prašau jūsų būti mūsų IX Pasaulio žemaičių dailės parodos ambasadoriais Vilniuje. Esu sugalvojęs, kaip jūs tą galėtumėte padaryti. Šiais laikais Plungė yra nesunkiai pasiekama ir automobiliais, ir traukiniais. Susidarius 20–25 bendraminčių būreliui, galėtumėte nusipirkti bilietus į traukinį, kuris atvyksta į Plungę apie 12 valandą dienos. Mes jus pasitiktume, parodytume ne tik visą parodą, bet ir po Plungę pavadžiotume, pavaišintume kava, nuvežtume į Bukantę, kur sutvarkytame Žemaitės memorialiniame muziejuje pamatytumėte ne tik rašytojai Julija Beniūševičiūtei Žymantienei-Žemaitėi skirtą ekspoziciją, bet ir šiame muziejuje pristatomus unikalius kryždirbystės bei iškilaus Plungės krašto liaudies meistro Stanislovo Riaubos darbus. Bukantėje duotume paragauti mūsų muziejininkų susukto gardaus žemaitiško kastinio su karštomis bulvėmis, padarytume cibulynės [...], tad jūs grįžtumėte į Vilnių dainuodami. Geriausiai, jei susidarytų pilnas vagonas, tada ir armoniką būtų galima į kelionę pasiimti“.

Vakaro vedėja M. Petrulienė, kreipdamasi į dailėtyrininką dr. Viktorą Liutkų, paprašė jo prisiminti pirmąsias žemaičių dailės parodas ir iššūkius, su kuriais susidūrė jų organizatoriai.

Organizuojant 1989 m. Klaipėdoje vykusią pirmąją Pasaulio žemaičių dailės parodą vienas iš jos iniciatorių buvo šviesios atminties skulptorius Rimantas Daugintis, kurio atminimui skirta jo kūrinių paroda bus eksponuojama šių metų Pasaulio žemaičių dailės parodoje. Dr. V. Liutkus kalbėjo:

„Organizuojant pirmąją parodą daug prisidėjo dailininkas grafikas Algimantas Švažas ir skulptorius Rimantas Daugintis. Visi mes tada sutarėme, kad renginys turi būti svarbus ne vien tik žemaičių dailininkams, bet ir visai Lietuvai. Nedaug kas dabar beprisimena, kad 1988 m. Šiuolaikiniame meno centre Vilniuje vyko lietuvių išėivijos dailininkų paroda. Šiai parodai pasibaigus, Algis atėjo į Dailininkų sąjungą ir pareiškė, kad nėra ko laukti, reikia daryti žemaičių parodą ir ne tik vietinių, bet pasaulio žemaičių. Jo tikslas buvo kaip nors išjudinti tuos žmones, kurie dėl vieno ar kitų priežasčių buvo patekę į užsienį, bet savo šaknis tebeturėjo įleidę Žemaitijoje. Tai buvo tikrai geras sumanymas, ir tų žemaičių tada suradome ne vieną dešimtį. Aš tik paminėsiu keletą jų: Kazys Varnelis, Telesforas Valius, Alfonsas Dargis, Kęstutis Zapkus (tuomet buvęs beveik nežinomas, žinojome tik tai, kad jis garsėja Niujorko meno scenose) ir daugelis kitų. Kai sudėjome visus juos į vieną krūvą, pasirodė, kad tų išėivijų dailininkų yra ne mažiau negu mūsų vietinių žemaičių. Tuomet buvo iškilęs klausimas, kaip atskirti žemaičius nuo kitų – nuo lietuvių. Sugalvojome šiek tiek juokingą, bet paprastą kriterijų – skirstyti menininkus pagal rubežių Nevėžis–Dubysa, žodžiu, viskas, kas nuo tos ribos link jūros, buvo Žemaitija. Mums, parodą rengiantiems žemaičiams, buvo lengviau orientuotis, nes daugiau ar mažiau žinojome tuos, kurie save priskiria žemaičiams ir nevengia rokoutis žemaitiškai.

Prisimenu, kad 1989 m., rengiant pirmąją žemaičių dailės parodą Klaipėdoje, Algis Švažas sugalvojo daug įdomių dalykų. Jis mums surengė pasiplaukiojimą laivu, o juk tada mūsų jūrą dar saugojo sovietų pasieniečiai. Parūpinus leidimą, į laivą sulipo nemažas mūsų būrys. Jūra buvo audringa, ir tas pasiplaukiojimas tikrai buvo labai įspūdingas. Mums pasirodė, kad mes patys išeiname į pasaulį. O pats žodžio „Pasaulis“ įvardijimas puikiai atitiko mūsų tikslą (kur mes plaukiame).

Laikai keitėsi, atsirado naujų galimybių. Artėjant 1994-iesiems pradėjome žvalgytis į Plungę. Kai pirmą kartą atvažiavęs į Plungę apsilankiau Oginskių rūmuose, vaizdas buvo nykokas – pastato vidus išpuvęs, išgriuvęs, antrojo aukšto langai išdaužyti. Kaip suspėti ir kaip pasiruošti, kad galėtume į tą pastatą sukviesti žemaičius? Bet suspėjome. Kiek galėjo, sutvarkė patys plungiškiai, kiek galėjo ministerija prisidėjo. Prisimenu, kai aš savo gimnainaičiams, gyvenantiems Australijoje, parašiau laišką: „Būkite geri, atvažiukite į Plungę dalyvauti parodoje“, tai jie ir atvažiavo. Tada mes turėjome dvi nuostabias dienas. Rengiant parodą bu-

Dailėtyrininkas, Pasaulio žemaičių parodų organizatorius, kuratorius dr. Viktoras Liutkus. B. Vengalio nuotrauka

vau pasiūlęs, kad reikia duoti ir Telšiams kūriniais pasidžiaugti. Todėl nusprendėme taikomąjį meną nukelti į Telšius. Šis miestas tada turėjo dailės technikumą, kuriam reikėjo gyventi, todėl jiems labai reikėjo ir kokio nors skatinančio impulso geriau pasirodyti miesto valdžiai. Tad parodos antroji diena buvo skirta keramikai, tekstilei, papuošalams ir medaliams ir ji vyko Telšiuose. Prisimenu, kaip tada visi, draugiškai nuvažiavę į Telšius, atidarėme tą antrąją parodos dalį.

Trečią kartą aš prie parodų organizavimo prisijungiau po penkerių metų (1999-aisiais) – rengiant trečiąją parodą. Ji buvo kur kas gausesnė, todėl dalį eksponatų teko iškelti į Kretingą. Kaip tik šiandien suradau jau primirštą informaciją, kad 1999 m. Kretingos muziejuje vyko skulptoriaus Rimanto Dauginčio paroda. Jam šiomet būtų sukakę 80 metų. Bus puiki proga paminėti kolegą, pristatant jo kūrybą parodoje. Turbūt žinote Rimanto Dauginčio istoriją. 1990 metais, jis, protestuodamas prieš

(Nukelta į 34 p.)

sovietų politiką Lietuvoje, susidegino prie SSSR–Vengrijos sienos. Žmona vėliau bandė organizuoti vyro darbų parodą Vilniuje, bet niekas tada jau nebeprisiminė, kas tas Daugintis buvo. Taigi pastaraisiais metais Rimantas kaip ir buvo nustumtas į šalį. O perliukų jis tikrai yra puikių sukūręs. Buvo jis poetiškos sielos, gilios dvasinės jausenos žmogus. Reikia jį pagerbti. Jis, organizuodamas pirmąją dailės parodą, tikrai to nusipelnė. Šių metų parodai pavyko surinkti R. Dauginčio darbus iš muziejų, be to yra likę nemažai jo saugomų darbų, kuriuos paliko jo žmona. Taip kad viskas turėtų būti gerai.

Reklaminę kalbą reikėtų pabaigti reklamine užsklanda. Čia gal įsipiršome mes į jūsų vakarą, bet labai norėtume, kad tas traukinys iš Vilniaus pajudėtų. Galiu pažadėti, kad paroda tikrai bus gero lygio. Puikiai dirbo mūsų parodos kuratorės. Plungėje lauks žmonės, kurie yra pasirengę padėti kiek tik gali, visiškai naujai atrodo ir patys rūmai (gerokai nustebau, kai ten apsilankiau po 20 metų. Na o Versalį pirmą kartą gal ir ne Vytautas Balčiūnas paminėjo. Kai atvažiuavau į Plungę 1992 metais, mes keliese, atsistoję ant laiptų, žiūrėjome į rūmų viršuje esančią skulptūrinę grupę, vainiką. Vaizdas tada man pasirodė kaip Versalyje. Ir nežinau, kam tada apie tą Versalį prasitariau, bet tas įvardijimas kažkokiu būdu prigijo“.

M. Petruilienė pažymėjo, kad valstybinių institucijų atstovų rengiamos parodos dažniausiai neapsieina be išplėstinės lydinčių renginių programos. Šį kartą Plungės dailės muziejus planuoja išpūdinę palydinčiąją programą. Vienas iš tokių renginių bus mokslinė konferencija, kuri vyks dvi dienas. Jos organizatoriai – kultūros istorikas dr. Dangiras Mačiulis kartu su dailės istorike Skirmante Smilingyte-Žeimiene teigia, kad buvo sudėtinga apsispręsti, kokius pranešimus įtraukti į konferencijos programą, nes pasiūlymų buvo gauta labai daug ir įdomių.

Kalbėdamas D. Mačiulis pasakė, kad kolegос nepaminėjo, jog „Anksčiau vykusios dailės parodos turėdavo savo temas, savo pavadinimus, o šiemet buvo nuspręsta pavadinimo atsisakyti. Prieš tai įvykusios parodos pavadinimas buvo „Prisimenant Žemaitiją“. Dailininkų grįžimas į Žemaitiją turėjo padėti inspiruoti kūrybą, susietą su šiuo regionu. Jau tada buvo gimęs sumanymas, kad ateityje žemaičių dailės parodas galėtų lydėti mokslinės konferencijos, kuriose būtų išryškintas regiono savitumas,

atskleidžiamos jo ypatybės, savita kultūros raida. Neturėdama savo pavadinimo šių metų paroda yra apskritai žemaičių dailės paroda, todėl nusprendėme konferenciją skirti toms asmenybėms, kurios yra susijusios su Žemaitijos regionu. Tačiau sąsają su regionu reikėtų suprasti plačiau – tai ne tik žmonės, kurie yra gimę Žemaitijoje ar praleidę joje dalį savo gyvenimo, bet taip pat ir su Žemaitija susiję literatūriniai personažai, tokie kaip pavyzdžiui Palangos Juzė. Kartu su kolegėmis S. Smilingyte-Žeimiene ir J. Skurdauskiene mes gavome daugiau nei 60 parašų dalyvauti konferencijoje. Tikrai buvo didelis iššūkis atrinkti bent pusę jų, nes visų pranešimų įtraukti į programą nebuvo įmanoma. Pranešimų įvairovė – labai didelė. Tai literatūriniai herojai ir asmenybės, kurios grąžinamos į mūsų istorinę atmintį. Širdį džiugino net patys pavadinimai. Pvz., kolega iš Varšuvos Tomasas Andžijevskis pasiūlė pranešimą „Burtininkas iš Šiluvos – dailininkas Ališkevičius“. Pranešėjas pažadėjo pakalbėti apie Adomo Mickevičiaus gerą bičiulį, bendražygį, su kuriuo likimas jį buvo suvedęs Paryžiuje.

Visus kviečiame į konferenciją, nes ji tikrai turėtų būti įdomi. Parodos kuratorėms, turbūt, yra neįmanoma girtis apie tai, ką jos yra nuveikusios, bet aš visiems sakau ir noriu jus patikinti, kad šiais metais pati geriausia ir pati įdomiausia dailės paroda Lietuvoje vyks Plungėje. Tęsiant diskusiją apie asociacijas su Versaliu, aš internete esu radęs ne vieną įrašą, teigiantį, kad Alkos muziejus Telšiuose yra pagrindinis žemaičių istorijos muziejus. Mano giliu įsitikinimu, dailės muziejus Plungėje yra tapęs pagrindiniu kultūros muziejumi Žemaitijoje, todėl jo sąsaja su Versaliu labai tinka.“

M. Petruilienė informavo, kad šių metų Pasaulio žemaičių dailės parodos pagrindinė globėja, jos motina yra humanitarinių mokslų daktarė Jolanta Skurdauskienė, nor oficialus renginio globėjas yra Kultūros ministras Simonas Kairys, kaip ir Plungės rajono savivaldybės meras Audrius Klišonis, kuris yra prisiėmęs didelę dalį parodos organizavimo rūpesčių.

J. Skurdauskienė pažymėjo, kad „yra parengta didžiulė paroda palydinčių renginių programa. Per pusmetį planuojama suorganizuoti apie pusantro šimto įvairių kultūrinių veiklų, tarp jų – ir šios parodos pristatymas Vilniuje. Turėtų įvykti visa eilė

Balandžio 16 d. VŽKD renginyje dalyvavę ir kalbėję IX Pasaulio žemaičių dailės parodos organizatoriai (iš kairės): doc. N. Poškutė-Jukumienė, dr. D. Mačiulis, dr. J. Skurdauskienė, A. Bakanauskas. B. Vengalio nuotraukos

susitikimų su dailininkais ir filmų apie menininkus kūrėjais. Pvz., jau numatytas susitikimas su filmo „Mončys – žemaitis Paryžiuje“ kūrėjais. Planuojamas ir pažintinis žygis į žymaus žemaičio dailininko Liudo Truikio tėviškę, esančią Gilaičių kaime (Platelių apylinkės). Vyks ir kelių naujų albumų pristatymai. Parodos lankytojų lauks įvairios ekskursijos ir edukaciniai užsiėmimai. Renginių programa yra pildoma, dar teks svarstyti naujai gautus pasiūlymus ir galutinai suderinti keletą išankstinių susitarimų.

Pasaulio žemaičių dailės paroda tampa labai ambicinga. Suvažiuoja garsūs menininkai iš viso pasaulio. Paroda turi savo istoriją, besitęsiančią dar nuo tarpukario, ir tie profesionalių žemaičių dailininkų susibūrimai, nešantys stiprų idėjinį užtaisą, yra vieni seniausių Lietuvoje. Todėl organizatoriams tenka priiimti daug įvairių išsipareigojimų.“

J. Skurdauskienė pasidžiaugė, kad „Pasaulio žemaičių dailės parodos jau nuo pat pradžių turėjo gana stiprius parodos globėjus, ir tai liudija šių parodų svarbą. Antrosios parodos globėjai buvo Lietuvos Respublikos ministras pirmininkas Adolfas Šleževičius ir šviesios atminties žemaičių vyskupas dr. Jonas Boruta. Šiomet parodos globėju maloniai sutiko būti kultūros ministras Simonas Kairys. Be abejo, yra labai svarbus ir pačių dailininkų palaikymas, jų entuziazmas ir didelis noras dalyvauti parodoje. Bandėme šiemet pasižiūrėti, kiek per visą tą laikotarpį įvykusiose parodose dalyvavo menininkų. Vien profesionalių dailininkų (neskaitant tautodailininkų), kurie dalyvavo Pasaulio žemaičių dailės parodose, yra daugiau kaip 450. Iš viso šiose parodose buvo eksponuo-

ta daugiau kaip 2 000 darbų, iš kurių apie 1 000 padovanota Žemaičių dailės muziejui. Šiose parodose apsilankė beveik 250 tūkst. lankytojų.“

VŽKD tarybos nariui Virginijui Jociui pasiteiravus, ką muziejuje numatyta daryti su jam padovanotais dailės kūrinių, A. Bakanauskas informavo, kad šiuo metu muziejus savo fonduose turi sukaukęs apie 17 000 eksponatų. Iš jų apie 1 000 muziejui yra padovanoję parodų dalyviai, o iš viso muziejus jau turi apie 2 000 padovanojusių dailės kūrinių. Jie visi yra rodomi keičiamose ekspozicijose, muziejuje rengiamose dailininkų jubiliejinėse ir kitose parodose. Yra planuojama pradėti parodas rengti ir tam pritaikytose rūmų oficinų patalpose. Fonduose saugomi meno kūriniai yra skaitmeninami, tai atsiranda galimybė juos viešinti internete, rodyti muziejuje turimuose ekranuose ir kt.

Muziejaus direktorius į VŽKD pirmininko Bonifaco Vengalio klausimą, ko galima tikėtis per parodos atidarymą, atsakė trumpai: „Patikėkite, yra sugalvota labai graži ir efektinga programa. Iš anksto nenorime atskleisti paslapčių – atvažiuosite, patys pamatysite. Tikrai bus ir ką pamatyti, ir ką išgirsti, nereikės stovėti. Parke, jei tik bus geras oras, galėsite pavėsyje sėdėdami ir kavos išgerti. Bus ir vaisės, ir ilgesnis pavakarojimas-pasibendravimas. Esame pakvietę atvažiuoti visus dailininkus, kurie dalyvaus parodoje, visų jų laukiame, su jais irgi galėsite pabendrauti.“

Tad... Birželis jau ne už kalnų. Kas į Plungę važiuos automobiliu, traukiniu, o kas ir pėstute patrauks... Visų jų šiemet čia laukia IX Pasaulio žemaičių dailės paroda ir jos organizatoriai.

Kelionės maršrutas po ŽEMAITIJOS dvarus, kuriuose yra gimę, gyvenę, mokęsi, dirbę iš ŽEMAITIJOS kilę žymūs rašytojai

Parengė Danutė MUKIENĖ

Sumanymas parengti kelionės maršrutą, kuriuo važiuodami aplankytume išlikusius, restauruotus, renovuotus, bandomus atgaivinti ir kiek daugiau žinomus Žemaitijos dvarus, kuriuose yra gimę, gyvenę, mokęsi arba dirbę žymūs žemaičiai rašytojai, grožinės literatūros knygų autoriai, iš pradžių atrodę nesunkiai įveikiamas, pradėjus darbą, paaiškėjo, kad jis jau ne toks ir paprastas. Pirmiausiai dėl to, kad bent jau iki šiol nėra buvusi surinkta ir susisteminta informacija apie tokius dvarus ir su jais susijusius kūrėjus. Nėra atlikti ir dalies šių dvarų istoriniai tyrimai, daugelio rašytojų viešai priimanamos biografijos vis dar neišsamios. Į kai kurias dvarvietes seniai jau ir takai užžėlė, ten važiuoti nebėra ir prasmės, nes geriausiu atveju tik buvusių pastatų pamatus ir sodų, parkų fragmentus rasime.

Paskutiniaisiais metais rašytojams dažnai priskiriami ir vertėjai, literatūros istorikai, kritikai, literatūrologai. Šį kartą apsiribojome tik grožinės literatūros kūrėjais – autoriais. Vis dėlto keletą išimčių teko padaryti. Pavyzdžiui, kaip vykdamas Kretingos rajone pro buvusį Dimitravo dvarą neprisiminsi, kad čia 1937–1940 m. veikė Dimitravo priverčiamojo darbo stovykla, o Antrojo pasaulinio karo metais naciai, okupavę Lietuvą, buvo įkūrę koncentracijos stovyklą ir kad Dimitravo priverčiamojo darbo stovykloje kartu su politiniais kaliniais yra kalėjęs ir iš Kėdainių rajono Gudžiūnų kaimo kilęs žymus senosios lietuvių literatūros tyrinėtojas, lietuvių literatūros istorikas, kalbininkas Jurgis Lebedys (1913–1970). Tas pats ir su istoriku, rašytoju, švietėju, vienu pirmųjų tautinio atgimimo ideologų

Simonu Daukantu (1793–1864). Jis gimė ne dvare, bet kaip, pasiekus jo gimtąją Lenkimų parapiją, važiuodamas pro jos Šv. Onos bažnyčią, neparekomenduosi skaitytojams užsukti į šios bažnyčios šventorių, kuriame amžinam poilsiui yra atgulusi rašytojo mama – 1795-ųjų metų mūšio prie Liepojos dalyvė Kotryna Odinatė Daukantienė (anksčiau Janušienė) ir kur ta vieta paženklinta paties S. Daukanto, tuo metu gyvenusio Sankt Peterburge, parūpinta akmenine plokšte, kurioje iškaltas jo parašytas tekstas, liudija svarbiausius šios moters gyvenimo faktus. Na o visai šalia Lenkimų – baigiantis sunykti Kalvių kaimas, kur yra išlikę S. Daukanto gimtosios sodybos (taip pat ne dvaro) fragmentai, rašytojo laikus menančioje klėtyje veikia S. Daukantui ir kitam iš šių vietų – Lenkimų parapijos Večų kaimo – kilusiam didžiavyriui, lietuvių kultūrinio sąjūdžio dalyviui, žemaičių raštijos veikėjui ir mokslo terminijos kūrėjui, botanikui, kunigui vienuoliui Jurgiui Ambraziejui Pabrėžai (1771–1849) skirtos nedidelės ekspozicijos, sodybos kiemelį puošia Skuodo rajono liaudies meistrų sukurti stogastulpiai, greta jų – pirmuosius atminties apie S. Daukantą žadinimo šiame krašte metus liudijantis kuklus akmeninis paminklas. Beje, paskutiniai S. Daukanto giminės istorijos tyrimai liudija, kad seniau jiems yra priklausę keli dvarai (vienas jų – Akmenės rajono Dabikinės gyvenvietėje) ir kad S. Daukanto tėvas, tikėtina, yra kilęs iš bajorų, nors dalis S. Daukanto istorijos tyrinėtojų tai ir neigia. Išsamiau apie tai – skuodiškio žurnalisto, kultūros veikėjo, S. Daukanto giminės atminties puoselėtoju Juozo Vyšniausko knygoje „Dvaras prie Aleksandrijos: Kaunackiai – garbinga Simono Daukanto giminės šaka“, Klaipėda: Druka, 2009.

Važiuodamas mūsų rekomenduojamu maršrutu, jo per vieną dieną neįveiksi, tad siūlome kelionei suplanuoti dvi arba tris dienas, na o tiems, kas norės su lankomis vietovėmis išsamiau susipažinti, aplankyti buvusių dvarų sodybose veikiančius muziejus, pabendrauti su šio krašto žmonėmis, gali prireikti ir kur kas daugiau laiko. Tikimės, kad keliautojai mūsų siūlomą maršrutą papildys naujais objektais, nes ne visos grožinės literatūros kūrėjų, jų gyventų vietovių istorijos dar parašytos.

Kelionę siūlome pradėti Vilniuje arba Kaune, bet į maršrutą galima įsitraukti ir pačioje Žemaitijoje. Nebūtina maršruto laikytis šioje publikacijoje nurodyta tvarka. Tad... Į kelionę!

Rekomenduojamas maršrutas

Vilnius > Kaunas > Vilkija > Veliuonos dvaras (Veliuona, Jurbarko raj.) > Pagausančio dvarvietė (Pagausančio k., Ariogalos sen., Raseinių raj.) > Paserbenčio dvarvietė (Pasebenčio k., Kalnujų sen., Raseinių raj.) > Bernotai-Maironio tėviškės muziejus (Bernotų k., Pajūrių sen., Raseinių raj.) > Kanopėnai-Simono Stanevičiaus gimtinės sodyba, muziejus (Kanopėnų k., Viduklės sen., Raseinių raj.) > Bijotų dvarvietė-Dionizo Poškos Baublių muziejus (Bijotų k., Bijotų sen., Šilalės raj.) > Stemplių dvarvietė (Stemplių k., Švėkšnos sen., Šilutės raj.) > Gedminaičių dvarvietė (Gedminaičių kaimas, Švėkšnos sen., Šilutės raj.) > Švėkšna – lankoma grafų Pliaterių Genowefos vila, Švėkšnos dvaro parkas, Švėkšnos šv. apaštalo Jokūbo bažnyčia (Švėkšna, Šilutės raj.) > Gargždų dvarvietė (Gargždai, Klaipėdos raj.) > Rietavo dvaras, Rietavo Oginskių kultūros istorijos muziejus (Rietavas) > Pranciškos ir Ksavero Šiukštų dvaro sodybos fragmentai Medingėnų kaime (Žlibinų sen., Plungės raj.) > Medingėnai – lankoma Švč. Trejybės bažnyčia, kurioje pakrikštyta rašytoja Marija Pečkauskaitė-Šatrijos Ragana (Medingėnų k., Rietavo sav.) > Plungės dvaras – lankomas Plungės parkas, Žemaičių dailės muziejus (Plungės) > Bukantės dvarelis (Godelių k., Šateikių sen., Plungės raj.) > Alsėdžiai – lankoma buvusi Žemaičių vyskupų dvaro sodybvietė (Alsėdžių sen., Plungės raj.) > Platelių dvaras (Platelių sen., Plungės raj.) > Kretinga – lankomas Kretingos muziejus > Palangos grafų Tiškevičių rūmai (Palanga) > Dimitravo dvarvietė (Dimitravo k., Kretingos sen., Kretingos raj.) > Lenkimai – lankomas Lenkimų šv. Onos bažnyčios šventorius, kuriame palaidota rašytojo Simono Daukato mama, miestelio centre stovintis paminklas S. Daukantui (Lenkimų sen., Skuodo raj.) > Kalviai – lankoma S. Daukanto tėviškės sodyba, joje veikiantis muziejėlis (Lenkimų sen., Skuodo raj.) > Skuodo dvarvietė (Šaulių g. 1, Skuodas) > Kivylių dvarvietė (Kivylių k., Aleksandrijos sen., Skuodo raj.) > Laumių dvarvietė (Laumių k., Birstytė sen., Skuodo raj.) > Ritinės dvarvietė (Ritnės k., Židikų sen., Mažeikių raj.) > Židikų miestelis – lankomas Šatrijos Raganos memorialinis muziejus ir Šatrijos Raganos koplyčia Židikuose (Židikų sen., Mažeikių raj.) > Lėlaičių dvarvietė (Lėlaičių

Renavo dvaro sodybos (Mažeikių r.) fragmentas. Priekyje – skulptūra, skirta dvare vaikystėje gyvenusių brolių Stanislovo ir Gabrieliaus Narutavičių, kuriuos čia vaikystėje mokė Laurynas Ivinskis, atminimui. Skulptoriai: Romualdas Kvintas ir Martynas Gaubas, architektas Algirdas Žebrauskas. D. Mukienės nuotrauka

k., Šerkšnėnų sen., Mažeikių raj.) > Renavo dvaras, muziejus (Renavo k., Sedos sen., Mažeikių raj.) > Meškių-Gadoniškių dvarvietė (Meškių k., Papilės sen., Akmenės raj.) > Paragių dvaras, seserų rašytojų Lazdynų Pelėdos memorialinis muziejus (Paragių k., Papilės sen., Akmenės raj.) > Džiuginėnų dvarvietė (Džiuginėnų k., Gadūnavo sen., Telšių raj.) > Šėmų dvarvietė (Šėmų k., Viešvėnų sen., Telšių raj.) > Kuršėnai – lankomas Kuršėnų miestas, Kuršėnų kapinės (Kuršėnai, Šiaulių raj.) > Šiauliai – lankomos buvusių grafų Zubovų dvarvietės (Aleksandrijos, Didžiadvario, Gubernijos) > Užvenčio dvaro sodyba (Dvarčiaus k., Užvenčio sen., Kelmės raj.) > Pavandenės dvarvietė, Sakelių mauzoliejus – kolumbariumas, Sklepkalnis (Pavandenės k., Užvenčio sen., Kelmės raj.), Sakelių šeimos kolumbariumas > Labūnavos dvarvietė (Labūnavos k., Užvenčio sen., Kelmės raj.) > Šilo-Pavėžupio dvarvietė (Laikšiušk., Šaukėnų sen., Kelmės raj.) > Grauzikų dvarvietė (Grauzikų k., Kelmės apylinkių sen., Kelmės raj.) > Kelmė – lankomas Kelmės krašto muziejus > Raseiniai > Kaunas > Vilnius.

Veliuonos dvaras

Nuotraukose – Veliuonos dvaro rūmų pastato fragmentai. Fotografė D. Mukienė

Veliuonos dvaras žinomas nuo XVI a. vidurio, kai jį Žygimantas Augustas užrašė Barborai Radvilaitei. Vėliau jis yra priklausęs karalienei Bonai Sforcai, kitiems didikams, nuo 1764 m. – kunigaikščiams Poniatovskiams, vėliau – bajorams Zaleskiams, kurie Veliuonoje 1818–1820 m. pastatė iki šiol išlikusius medinius klasicizmo stiliaus dvaro rūmus ir, suformavę dvaro sodybą, čia įsikūrė. 1909 m. dvarą nupirko P. Vakselis. Po Pirmojo pasaulinio karo dvaro sodybos gyvenamajame name veikė pradinė, 1948–1978 m. – vidurinė mokykla. Lietuvai atkūrus Nepriklausomybę, dvaro sodybos savininke tapo jos paveldėtoja Olga Vakselytė-Larson-Švarc. 1994–2016 m. dvaro rūmuose veikė muziejus. Sąlygos čia jam buvo netinkamos, tad eksponatus teko iškelti į kitas patalpas.

Veliuonos katalikų kapinėse tebestovi 1814 m. pastatyta Zaleskių koplyčia, šalia sodybos, kiek arčiau Nemuno – Veliuonos piliakalnis.

Išlikę sodybos pastatai, jų ir parko fragmentai priklauso Veliuonos miestelio, kuris yra vienas gražiausių panemunės gyvenviečių, istorinei daliai.

Kuo šis dvaras susijęs su lietuvių grožinės literatūros kūrėjais?

Veliuonos dvare XX a. pr. veikusioje pradinėje mokykloje mokėsi talentingas rašytojas, sovietų valdžiai palankus politinis veikėjas, knygų „Žemė maitintoja“, „Meisteris ir sūnūs“, „Frank Kruk“, „Saulėlydis Nykos valsčiuje“, „Kasdienės istorijos“, „Brolybės sėkla“ taip pat ir knygų vaikams autorius Petras Cvirka (1909–1947).

Jis gimė 1909 m. kovo 12 d. Klanguose (Ve-

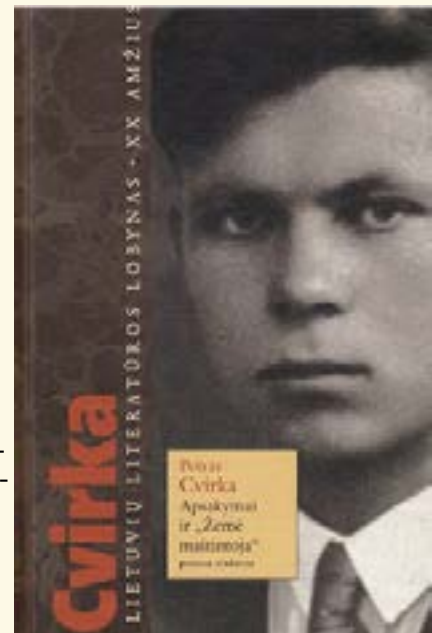

liuonos sen., Jurbarko r.), mirė 1947 m. gegužės 2 d. Vilniuje, palaidotas Vilniaus Rasų kapinėse.

P. Cvirka savo kūrinius dažnai pasirašinėdavo slapyvardžiais: Cezaris Petrėnas, P. Cvirka-Rymanas, L. P. Cvirka, K. Cvirka, A. Cvingelis, P. Cvinglis, J. K. Pavilionis, Kanapeikus, Kazys Gerutis, Klanguis, Klanguis Petras, Klanguių Petras, S. Laumakys, Lau-makys, P. Gelmė, P. Veliuoniškis, Petras Serapinas.

Jo kūrinių yra išversta į anglų, baltarusių, bulgarų, čekų, estų, latvių, lenkų, kinų, rumunų, vengrų ir kai kurias kitas kalbas.

Parengė Jurgis Želvys

2009 m. Lietuvos rašytojų sąjungos išleistas knygos „Petras Cvirka. Apsakymai ir „Žemė maitintoja“ viršelis. Ant viršelio – Petro Cvirkos nuotrauka

Turtingas Pagausančio dvare (Raseinių raj.) gimusio rašytojo ir diplomato Jurgio Savickio rašytinis palikimas

Pagausančio kaimas – Raseinių rajone, 3 km į rytus nuo Juodaičių. Šiame kaime buvusiam Pagausančio dvare gyvenusioje gausioje, tačiau pasiturinčioje šeimoje 1890 m. gegužės 4 d. gimė lietuvių diplomatas, rašytojas, ekspresionizmui artimas lietuvių prozos modernintojas, spaudos bendradarbis Jurgis Savickis (1890–1952). Gimnaziją baigė Maskvoje, kur jis gyveno pas savo dėdę. 1911 m. kelis mėnesius mokėsi Sankt Peterburgo aukštesniuosiuose žemės ūkio kursuose, vėliau studijavo dailę Maskvoje ir Krokuvoje. Pirmojo pasaulinio karo metais dalyvavo lietuvių pabėgėlių globos organizacijų veikloje, buvo Lietuvių komiteto nukentėjusiems nuo karo šelpti įgaliotinis. 1915 m. jį išsiuntė į Daniją. Ten dirbo Raudonajame Kryžiuje – rūpinosi vokiečių užnugaryje buvusiais lietuvių belaisviais. Išmokęs danų kalbą pradėjo bendradarbiauti spaudoje, sudarė danų mokslininko Å. M. Benedictseno ir lietuvių autorių J. Alekno, J. Aukštuolio, J. Goštauto, I. Šeinaus, J. Tumo Vaižganto straipsnių rinkinį „Lysskaer“ („Priešaušris“), kuris išleistas 1919 metais.

Danijoje J. Savickis sukūrė šeimą – vedė Idą Trakiner. Gyvendami santuokoje jie susilaukė dviejų sūnų – Algirdo ir Augustino.

J. Savickis buvo didelis eruditas, mokėjo prancūzų, danų, lenkų, rusų, švedų kalbas. Nepriklausomybę paskelbusiai Lietuvai tokių žmonių reikėjo, tad jam buvo pasiūlyta diplomatinė tarnyba.

1919-aisiais J. Savickis buvo paskirtas oficialiu atstovu Danijoje, 1919–1927 m. atstovavo Lietuvai ir Švedijoje, Norvegijoje, Olandijoje bei Suomijoje. 1927–1929 m. buvo Kaune veikusios Užsienio reikalų ministerijos Teisių ir administracijos departamento direktorius, papildomai nuo 1928m. vadovavo Valstybės teatrui. 1930–1937 m. buvo

Jurgis Savickis. Nuotrauka iš knygos „Lietuvos albumas“ (Kaunas, 1990)

nepaprastasis pasiuntinys Švedijoje, 1938 m. – Lietuvos atstovas Latvijoje, 1939–1940 m. – nuolatinis delegatas prie Tautų Sąjungos Ženevoje.

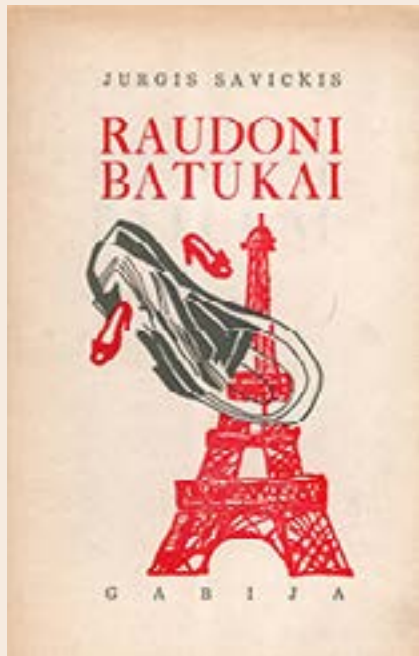
1935 m. I. ir J. Savickiai nusipirko žemės sklypą Pietų Prancūzijos Mentono apylinkėse esančioje Roquebruno vietovėje (Pajūrio Alpių departamentas), kuri Jurgiui labai priminė Lietuvą. Tame sklype Savickiai pasistatė vilą. Pavadino ją „Ariogala“. Taip Jurgis savo namus susiejo su gimtine. Sodybą jis papuošė žemaičių tradicinėmis šventųjų skulptūromis ir koplytėlėmis, viloje buvo daug iškilų lietuvių dailininkų (Adomo Varno, Petro Kalpoko, Adomo Galdiko) ir kt. paveikslų.

Šioje sodyboje J. Savickis gyveno sovietams okupavus Lietuvą, kai neteko diplomato darbo, bei Antrojo pasaulinio karo metais. Čia jis užsiėmė žemės ūkiu bei verslu – auginio ir pardavinėjo daržoves, spaudė alyvuogių aliejų.

Mirė J. Savickis, ištikus insultui, 1952 m. gruodžio 22 d. Mentono klinikose. Palaidotas Roquebrune (Ero departamentas, Langedokas-Rusijonas, Prancūzija) kapinėse.

J. Savickis kurti pradėjo 1910-aisiais. Pirmasis jo kūrinys – novelė „Doenos kančios“ tais metais buvo išspausdinta laikraštyje „Lietuvos žinios“. Šį tekstą jis pasirašė Jurgio Rimošiaus slapyvardžiu, juo jis kai kada naudojosi ir vėliau, yra net jo knygų, išleistų Rimošiaus slapyvardžiu.

Pirmoji jo knyga (apsakymų rinkinys „Šventa-“
(Nukelta į 40 p.)

Jurgio Savickio 1951 m. išleistos knygos „Raudoni batukai“ viršelis. Šią knygą rašytojui padėjo spaudai parengti Leonas Lėtas

dienio sonetai“) išspausdinta 1922 m. Berlyne. J. Savickis yra ir novelių knygų „Ties aukštu sostu“ (1922), „Raudoni batukai“ (1951), „Novelės“ (1967), „Ad astra“ (1970), „Vasaros kaitros“ (1997 22011), romano „Šventoji Lietuva“ (1952), apysakos „Mano geriausias draugas“ (1952), taip pat ir kelių kelionių knygų („Kelionė per Lietuvą“ (*En rejse gennem Litauen* 1919), „Atostogos“ (1928), „Truputis Afrikos“ (1934), „Kelionės“ (2 t. 1938) ir beletrizuoto dienoraščio „Žemė dega“ (2 t., išleista 1956), autorius. 1990–1998 m. Vilniuje leidykla „Vaga“ išleido šešis šio autorio Raštų tomus.

J. Savickio nuopelnai diplomatijos srityje yra įvertinti aukštais Lietuvos valstybės apdovanojimais, tarp jų ir Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino II ir III laipsnio ordinais (atitinkamai 1928 ir 1930 m.), taip pat ir Danijos, Islandijos, Latvijos, Norvegijos, Švedijos ordinais.

Jurgio Savickio išleistų knygų viršeliai

Parengė Kazimieras Prušinskas

MAIRONIO gimtasis Pasandravio dvaras ir tėvų namai Bernotuose

1862 m. lapkričio 2 d. Pasandravio dvare (adresas: Pasandravio k., Pajojukų sen., Raseinių r.) gimė žymiausias XIX a. pab.–XX a. pr. lietuvių poetas, eilėraščių rinkinio „Pavasario balsai“ autorius, pedagogas, profesorius, teologijos daktaras, spaudos bendradarbis, kunigas prelatas Jonas Mačiulis-Maironis (tikroji pavardė Jonas Mačiulis, 1862–1932).

Literatūrologė prof. Brigita Speičytė pažymi, kad „*Svarbiausia Maironio kūrybinio palikimo dalis – lyrinė poezija. Maironis sukūrė poetinę kalbą žmogaus vidiniam pasauliui (individualiam asmens patyrimui, jausmams, atminčiai, vaizduotei) perteikti. Jo poezija įkūnija Romantizmo epochos estetišius atradimus, kurie tapo modernizmo meno atramomis. Visų pirma tai poezijos subjektas – individas, pasižymintis neišreiškiamą dvasios gelmę, stipriais išgyvenimais, siekiantis peržengti regimojo, daiktiškojo pasaulio ribas, besiilgintis begalybės („Nuo Birutės kalno“, „Vakaras (Ant ežero Keturių Kantonių)“, „Vasaros naktys“, „Užmigo žemė“, „Pavasaris“, „J. St.“, „Sudieu“). Subjektyvumo raiška atvėrė kelias moderniajai lietuvių poezijai formuotis.*

Poeto tėvai buvo jau gerokai prasigyvenę karališkaisiais vadinami laisvieji ūkininkai Ona ir Aleksandras Mačiuliai. Jiems nuosavybės teise priklausė beveik už kilometro nuo Pasandravio buvęs Bernotų kaimo viensėdis. Tėvas Aleksandras Mačiulis buvo mažaraštis, bet sumanus ir iniciatyvus ūkininkas, jaunystėje pinigų pasitaupęs dvaruose dirbdamas ūkvedžiu. Jis ne tik savo ūkį Bernotuose puikiai tvarkė, bet ir už 4 km Steponkaimyje buvusį giminaičių ūkį prižiūrėjo. Pasandravio dvarelių O. ir A. Mačiuliams dvejiems metams buvo perleidę praskolinę, iš Mačiulių paskolą gavę jo savininkai Aleksandravičiai.

Iš Pasandravio dvaro statinių yra išlikęs tik XIXa. svirnas (restauruota akmens mūro pavalkinė – pakinktinė) ir šulinys. Jie, kaip ir pati sodyba, yra įtraukti į Nekilnojamųjų vertybių registrą ir yra Poeto Jono Mačiulio-Maironio gimtinės vietos

Stogastulpis ir svirnas buvusio Pasandravio dvaro sodyboje; takas iš Pasandravio į Bernotus. Nuotraukos iš RKIC archyvo

komplekso (unikalus kodas 10543) sudėtinės dalys. Sodyboje yra išlikę ir buvusio gyvenamojo namo akmenų mūro pamatai, auga daug senųjų lapuočių medžių, teritorija tvarkoma. Centrinėje jos dalyje, netoli svirno, yra pastatyta medinių suolų, stovi koplytstulpis, kuriame išdrožtas Maironio bareljefas ir jo eilės: „Už Raseinių, ant Dubysos, Tekla saulė, teka; Geltonplaukės puikios visos šneka, oi, ten šneka“. Mūsų dienų sulaukęs jau minėtas 1820 m. datuojamas šulinys išskirtinis savo didžiuliu lauko akmenų mūro rentiniu. Netoli išlikusių pamatų ant keturkampio postamento – 1966 m., minint poeto 100-ąsias gimimo metines, pastatytas rausvo granito paminklas, kurio vakariniame fasade yra įrašas: „ŠIOJE SODYBOJE 1862-XI-2 / GIMĖ POETAS JONAS / MAČIULIS-MAIRONIS“.

Šioje sodyboje vyksta nemažai kultūros renginių, Maironio gyvenimo sukakčių paminėjimai, muziejinių šventės. 2020 m. Raseinių krašto istorijos muziejus čia įgyvendino projektą „Pasandravio istorinio draustinio pritaikymas kultūrinėms ir edukacinėms reikmėms“. Vykdamas jį, naudojant naujausias informacines technologijas sukurta me-

ninė instaliacija „Pasandravio dvaras“. Joje atkurtas namo, kuriame gimė Maironis, pastato kontūras.

Tame pačiame Pasandravio kaime, netoli sodybos, prie Luknės upės, yra taip pat į Nekilnomaujų kultūros vertbių registrą įtraukti 1863 m. sukilėlių kapai (u. k. 11120). Čia palaidoti Pasandravio ir tolimesnėse apylinkėse kautynėse su Rusijos kariuomenės daliniais žuvę sukilėliai (jų skaičius nežinomas). Šiose kapinėse amažinam poilsiui yra atgulus ir 1863 m. sukilimo dalyvis Aleksandras Astrauskas (g. 184-04-23, mirė 1919-03-15), Maironio krikšto mama Astrauskienė, keli kiti Astrauskų šeimos nariai. Kapinaites puošia iškilau kretingiško skulptoriaus, tautodailininko Raimundo Puškoriaus sukurtas koplytstulpis su skulptūromis „Šv. Marija sopulingoji“ ir „Kristus Nazarietis“.

Iš Pasandravio sodybos einant apie kilometrą pėsčiųjų taku (jis įrengtas 1987 m. minint poeto 125-ąsias gimimo metines), kertančiu Sandravos ir Luknės upeliukus, pasiekiamas Bernotų vienkiemis. Takas iš abiejų pusių apsodintas medžiais, papuoštas 1991 m. tautodailininkų sukurtais kryžiais,

(Nukelta į 42 p.)

Kelio rodyklė ir Maironio tėviškės sodyba Bernotuose. D. Mukienės nuotraukos

koplytstulpiais (iš viso jų čia 11). Maironio ąžuolų take jau auga daugiau negu pusanthro šimto medžių. Daugelį šių ąžuolų pasodino iškilūs Lietuvos žmonės, Maironio giminės, poeto kūrybos gerbėjai. Visus minėtus kryžius ir koplytstulpius medžio meistrai yra padovanoję Maironio tėviškei. Tarp šių darbų yra ir nuo nelaimių prie vandens saugantis „Šv. Jonas Nepamukas“ (aut. anykštėnas Jonas Tvardauskas).

Nuo 1865 m. Maironis kartu su tėvais ir seserimis gyveno Mačiuliams priklausiusiame Bernotų vienkiemyje. Čia prabėgo poeto ir trijų jo seserų (Kotrynos, Marcelės ir Pranciškos) vaikystė ir paauglystė. Berniukas buvo gana geros sveikatos, tik kiek rimčiau sirgo 1927–1928 metais. Tada tėvai jį buvo nuvežę gydytis į Vokietijos kurortą Wildungene. Vėliau, iki pat paskutiniųjų savo gyvenimo mėnesių, sveikatos problemos jį rimčiau nekamavo.

Bernotuose buvusioje Mačiulių sodyboje augo sodas, iki šiol išlikusi pušis, stovėjo erdvus gyvenamasis namas, ūkinis pastatas, ledainė. Senosios sodybos vietą žymi išlikę pamatų akmenys.

1915-aisiais, vykstant Pirmajam pasauliniam karui, Bernotuose buvusi Mačiulių sodyba sudegė. Dabartinis Bernotų vienkiemis suformuotas XX a. trečiajame dešimtmetyje. Sodybą atkūrė Maironio sesers Kotrynos Lipčienės šeima. Vykstant darbams ūkinis kiemas liko ankstesnėje vietoje. Čia buvo atstatytas ir kiek praplėstas tvartas bei pastatytas naujas klojimas. Gerąjį kiemą šeiminiškai suformavo naujoje vietoje – už buvusios sodybvietės ribos. Čia buvo pastatytas iš Didžkaimio patvežtas senas namas, o prie jo iškastas šulinys. 1930 m. šią sodybą paveldėjo Kaminskas. Jis gerajame kieme pastatė svirną, šalia tvarto – kiaulidę. Iki mūsų dienų sodyboje išliko gyvenamasis namas, svirnas ir kiaulidė. Dabar sodyboje veikia Raseinių kašto istorijos muziejaus filialas – poeto Maironio tėviškės muziejus

(adresas: Bernotų k., Pagojukų sen., Raseinių r.). Ekspozicija veikia gyvenamajame name. Joje atkurta Mačiulių laikais buvusi aplinka. Muziejinei veiklai pritaikytas ir svirnas. Čia vyksta kultūriniai renginiai, paskutiniaisiais metais svirno palėpėje veikia sukurta projekcija į praeitį. Buvusiame kiaulidės pastate – muziejaus pagalbinės patalpos.

Maironis, 1909 m. tapęs Kauno kunigų seminarijos rektoriumi, nusipirkęs namą Kauno senamiestyje, šiame name su seserimi Marcelė gyveno iki pat savo mirties. Jam mirus, šiuose rūmuose 1936 m. buvo atidarytas Maironio lietuvių literatūros muziejus (adresas: Rotušės a. 13, Kaunas).

Maironis visą laiką kol buvo gyvas palaikė ryšius su artimaisiais, kai tik rasdavo laiko, lankydavo savo gimtąsias vietas, vasaromis svečiuodavosi Palangoje, per Jonines švęsti savo vardadienio dažnai važiuodavo į Tytuvėnus (Kelmės raj.). Paskutinė jo viešnagė Žemaitijoje taip pat buvo jo apsilankymas Tytuvėnuose. Ten svečiuodamasis 1932-ųjų metų birželio mėnesį jis pasijuto blogai. Prasidėjus dideliems skausmo prepuoliams, grįžo į Kauną, čia iš karto buvo paguldytas į ligoninę ir operuojamas. Paaiškėjo, kad situacija sudėtinga. Įsisenėjusi liga, uremija jau buvo padarusi savo. Poetas mirė naktį į 1932 m. birželio 28-ąją. Per laidotuves atsisveikinti su juo susirinko minios žmonių. Maironį palaidojo Kauno arkikatedros bazilikos kriptoje. 1937 m. čia įrengtas antkapinis poeto paminklas-mauzoliejus (architektas Stasys Kudokas).

Poeto tėvai Ona ir Aleksandras Mačiuliai, kaip ir dauguma kitų jo artimųjų, giminių amžinam poilsiui yra atgulę Betygalos (Pilkalnio) kapinėse.

Parengė Jurga Žemaitytė

KANOPĖNŲ dvarelio sodyba mena „Odės žemaičiams“ autorių Simoną STANEVIČIŲ

Kanopėnų dvarelio sodyboje (adresas: Kanopėnai, Viduklės sen., Raseinių raj.) 1799 m. spalio 26 d. smulkių žemaičių bajorų šeimoje gimė iškilus XIX a. žemaičių bajoriškojo kultūros sąjūdžio veikėjas, istorikas, poetas, folkloristas, pirmasis profesionalus lituanistas filologas, pasakėčios žanro klasikas, knygų leidėjas Simonas Stanevičius (1799–1848). Kanopėnų kaimas yra tarp magistrinės Vilnius–Kaunas (už 1 km) ir Žemaičių plento (už 3 km), apie 2 km į pietvakarius nuo kelių Vilnius–Kaunas–Klaipėda ir Viduklės geležinkelio stotis–Plačiuva–Paupys sankirtos.

Stanevičių sodyboje yra išlikęs rašytojo gimtasis namas ir svirnas, čia nuo 1986 m. veikia Simono Stanevičiaus sodyba-muziejus, dabar priklausantis Raseinių krašto istorijos muziejui.

S. Stanevičius labiausiai išgarsino jo parašytos 6 pasakėčios ir odė „Šlovė žemaičių“ („Aukšta daina“). Jis yra parengęs anoniminę XVIII a. lietuvių kalbos gramatiką „Trumpas pamokymas kalbos lietuviškos arba žemaitiškos“, paskelbęs pirmąjį Lietuvoje dainų rinkinį – „Dainos žemaičių“ bei jų melodijas – „Pažymės žemaitiškos gaidos“. Bendradarbiavo su ano metu iškiliais kultūros veikėjais Dionizu Poška (1764–1830), Simonu Daukantu (1793–1864), Jurgiu Pabrėža (1771–1849), grafu, lietuvių kalbos ir raštijos tyrėju, bibliografu Jurgiu Konstantinu Broel Pliateriu (1810–1836), pas kurį

Simono Stanevičiaus gimtinės sodybos fragmentai. Vaizdai iš filmo <https://byt.lt/HsWlw>

Simonas Stanevičius (1799–1848). Dailininkas nežinomas. Monikos Kazimieraitytės nuotrauka

dirbo ir kuriam netoli Švėkšnos (Šilutės r.) buvusioje Gedminaičių dvare padėjo formuoti ir tvarkyti biblioteką, kurioje buvo apie trys tūkstančiai knygų, dokumentų ir rankraščių. Šiam grafui mirus, 1836–1848 m. gyveno jo brolio grafo Kazimiero Konstantino Broel Pliaterio (1805–1872) dvare Stemplėse. Čia jis 1848 m. kovo 10 d. ir mirė.

S. Stanevičius amžinam poilsiui atgulė Švėkšnos kapinėse. Jo palaidojimo vieta nežinoma, tad netoli įėjimo į šias kapines, simbolinėje kapo vietoje 1984m. pastatytas iš medžio išdrožtas rašytojo atminimui skirtas kenotafas, kurio autorius – skulptorius, tautodailininkas Vytautas Majoras (1930–2006).

Dėl S. Stanevičiaus giminės sodyboje veikiančio muziejaus lankymo rekomenduojama iš anksto susitarti telefonu (numeris + 370 682 45436, kontaktinis asmuo – Klemensas Krolys).

Parengė Gintautas Čižiūnas

BIJOTŲ dvaras ir pirmojo senienų muziejaus Lietuvoje įkūrėjas rašytojas Dionizas POŠKA (1764–1830)

Barzdžių dvaras rašytiniuose šaltiniuose yra minimas nuo XVI amžiaus. Jis priklausė Poškų-Paškevičių giminei. 1558 m. Barzdžių-Mikniškių dvarėlį pasidalijo Beata Paškevičienė ir jos sesuo. Tada B.Paškevičienė atitekusią dvarelį dalį pradėta vadinti jos vardu – Bijotais, o jos sesers dalis, kaip ir anksčiau, – Barzdžiais. 1790–1791 m. šio dvarelį žemę atskiromis dalimis nusipirko iškilus XVIII a. žemaičių bajoriškojo kultūrinio sąjūdžio veikėjas, pirmojo senienų muziejaus Lietuvoje įkūrėjas, istorikas, teisininkas, leksikografas, poetas, žymiosios poemos „Mužikas Žemaičių ir Lietuvos“ autorius, Dionizas Poška (1764–1830). Poškų-Paškevičių giminei Bijotai priklausė iki 1847 metų.

D. Poška gimė 1764 m. Mažeikių rajono Lėlaičių kaime buvusiam nedideliame Lėlaičių dvarelyje.

Baigęs Kražių kolegiją jis nutarė užsiimti teisininko praktika. Iš pradžių dirbti mokėsi Raseinių palestroje. 1786 m. jam buvo suteiktas advokato vardas. Žemaitijos žemės teisme Raseiniuose pradėjo dirbti būdamas apie 18 metų amžiaus. 1786–1821 m. (su pertraukomis) dirbo advokatu, teismo regentu, ežių teismo sekretoriumi, žemės teismo raštininku.

1790 m. D. Poška, nusipirkęs dalį Barzdžių dvaro, įsikūrė įsikūrė šiame dvare ir gyveno kaip tikras dvarininkas, turėjo net baudžiauninkų. Laisvalaikiu, norėdamas papildyti savo turėtą archeologinį rinkinį, užsiėmė archeologiniais tyrinėjimais – kasinėjo senkapius, piliakalnius, tarp jų ir Baltmiškio senkapį (Kelmės raj.), rinko ne tik archeologinius radinius, bet ir kitas senienas.

Literatūrologas Juozapas Girdzijauskas (1935–2014) straipsnyje „Žemaičių kultūriniai sambūriai XVI–XIX a.“ rašo: „Kas buvo vyskupas J. A. Giedraitis Alsėdžiuose ir Varniuose, tas pats tuo metu buvo Dionizas Poška Bardžiuose-Bijotuose. Jis telkė apie save visus – tiek lietuvius, tiek kitataučius, kurie domėjosi Lietuva ir lietuviais. Jis bendravo su Vilniaus universiteto profesoriais Joachimiu Lele-

Dionizo Poškos Baublių muziejaus pastatas

veliu, Ivanu Labojka, istoriku Tadeuszu Czackiu, su lietuviais – vyskupu Juozapu Arnulfu Giedraičiu, Antanu Klementu, Leonu Uvainiu, Silvestru Valiūnu, Simonu Stanevičiumi, Kajetonu Nezabitauskiu, Jokūbu Šimkevičiumi ir kt.“

Bijotuose D. Poška 1812 m. greta gyvenamojo namo pastatė pirmąjį čia atvilktą, savo jau atgyvenusio, nupjauto storo ažuolo kamieną – Vakarų baublį. Jo vidų išskobė, iškirto du langelius, duris, stogą apdengė šiaudais ir įrengė čia sau poilsio ir darbo vietą. Vėliau jis netoli Vakarų baublį pastatė dar vieną nupjauto seno storo ažuolo kamieną – Rytų baublį. Mažame baublį kambarėlyje D. Poška rašydavo eilėraščius, kaupdavo medžiagą savo rengiamam žodynui, taisė rankraščius, buvo įsirengęs nedidelį senienų muziejėlį – jame ekspozavo archeologinius radinius ir kitas senienas.

Barzdžius, Bijotus, rašytojo pastatytus baublius jo draugai ir bičiuliai, kiti senienomis ir šia vietoje besidomintys žmonės pradėjo lankyti D. Poškai dar gyvam esant. Jis bendravo, susirašinėjo su jau minėtais ano meto šviesuoliais K. P. Bogušu, T. Czackiu, Žemaičių vyskupu J. A. Giedraičiu, J. K. Pliateriu, J. Leleweliu, S. Daukantu, S. T. Valiūnu, K. R. Nezabitauskiu-Zabičiu, L. Uvainiu ir kt. Mėgo eiliuoti, gebėjo mintis perteikti eilėmis, tad kai kuriems jų laiškus siųsdavo, parašytus eilėmis.

Nedidelis, bet vertingas D. Poškos rašytinis palikimas. Jis kūrė lietuvių ir lenkų kalbomis. Dalį savo kūrinių paliko rankraščiuose. Poetui esant gyvam buvo išspausdintas tik jo eiliuotas laiškas „Pas Ksaverą Bogušą, lietuvį, ir Jokimą Lelewelį, možurą“ (1810) bei du straipsniai istorijos tema.

D. Poška sudarė savo ir kitų autorių kūrybos rinkinį „Bitelė Baublyje“ („Pszczotka w Baublu“).

Senieji Donizo Poškos baubliai

Žymiausias jo kūrinys – epinė poema „Mužikas Žemaičių ir Lietuvos“ (parašytas apie 1815–1825 m., išspausdintas 1886 m.).

Jis sukūrė ir idilę „Mano darželis“, odę „Balsas prie Dievo dėl užlaikymo dienų Aleksandro imperatoriaus“, elegiją „Rauda po gailingo smerčio Aleksandro pirmo, imperatoriaus visos Rosijos“, parašė panegirikas M. Zaleskiui ir J. Uvainiui). Vertingi jo lenkų kalba parašyti istoriografiniai straipsniai „Apie senovės pagoniškas religines apeigas Lietuvos ir Žemaičių kunigaikštijose“ (parašyta apie 1823 m.) ir „Kaimiečio artojo mąstymai apie lietuvių ir žemaičių tautos istoriją ir jos kalbą“ (išspausdinta 1829 m.).

Nuo 1825 m. D. Poška rengė Lenkų-lotynų-lietuvių kalbų žodyną („*Słownik języka Litewskiego, Polskiego i Łacinskiego*“, nuo raidės K – Lenkų-lietuvių-lotynų kalbų žodyną / „*Słownik języka Polskiego, Litewskiego i Łacinskiego*“). Šis darbas nuo žodžio „sianie“ liko neužbaigtas.

D. Poška buvo ir vertėjas. Iš lenkų į lietuvių kalbą jis išvertė Vilniuje gyvenusio lenkų poeto F.Sokolo-Šahino odę „Ant bažnyčios katedralnos Vilniuje“, elegiją „Dūmojimas ant senos pilies Vilniuje“. Yra į lietuvių kabą išvertęs ir Ovidijaus kūrinį, Vergilijaus Eneidą (šis vertimas neišliko).

D. Poška savo dvare gyveno iki mirties – 1830m. gegužės 12 dienos. Jis palaidotas Kaltinėnų parapijos kapinėse šalia anksčiau mirusios savo žmonos Uršulės Sasnauskytės Poškienės amžinojo poilsio vietos. Ant D. Poškos kapo pastatytas rusvo granito postamentas su keturbriauniu į viršų siaurėjančiu obelisku, kurio viršūnę užbaigia metalinis kryžius.

Savo surinktus senovės laikų pinigus ir medalius, dalį senoviškų ginklų jis prieš mirtį paliko Kražių mokyklai, o Baublius – Simonui Stanevičiui. Kai šis 1848m. mirė, jais pradėjo rūpintis grafas Kazimieras Konstantinas Broel Pliateris.

Baubliai gerokai nukentėjo per Pirmąjį pasaulinį karą. 1924 m. išlikusios muziejėlio vertybės buvo perduotos Tauragės mokytojų seminarijai. Saugant baublius nuo sunykimo, 1930 m. jiems buvo pastatytos laikinos pašiūrės. Nuo 1971 m. baubliai yra po stikliniais gaubtais. 1947 m. Baublio muziejus Bijotuose atkurtas. Dabar šis muziejus vadinamas Dionizo Poškos Baublių muziejumi ir yra Šilalės Vlodo Statkevičiaus muziejaus ekspozicinis padalinys (adresas: Muziejaus g. 10A, Bijotai, Šilalės raj.). 2008 m. Bijotų dvaro sodybai suteiktas kultūros paminklo statusas.

*Parengė Donatas Tytuva
Nuotraukos Danutės Mukienės*

STEMPLIŲ dvaras, kuriame paskutiniuosius savo gyvenimo metus praleido Simonas STANEVIČIUS

Nuo 1695 m. rašytiniuose šaltiniuose minimas Stemplių dvaras yra Šilutės rajono Švėkšnos seniūnijoje, prie Švėkšnos–Kvėdarnos kelio, apie 10 km nuo Švėkšnos, prie Ašvos upelio. Kaimo pietryčiuoja teka Veiviržo intakas Ašva, rytuose yra Stemplių kraštovaizdžio draustinis. Pagrindinis kaimo architektūrinis akcentas – 1943 m. pastatyta katalikų Šv. Aloyzo bažnyčia. Kaimas rašytiniuose šaltiniuose (Švėkšnos dvaro inventoriuose) pradėtas minėti 1644 metais. Šiame kaime yra gimęs Lietuvos Nepriklausomybės Akto (1918 m. vasario 16 d.) signataras Kazimieras Šaulys (1872–1964).

Iki 1820 m. Stemplės buvo sudėtinė Švėkšnos dvaro dalis – grafų Broel Pliaterių valda. 1820 m. dalijant Švėkšnos dvaro valdas Stemplės atiteko vienam iš Švėkšnos dvaro grafo Jurgio Broel Pliaterio (po 1750–prieš 1825) sūnų – grafiui Kazimierui Konstantinui Broel Pliateriui (1807–1872). Nuo XIX a. antrosios pusės iki 1950 m. Stemplių kaimas buvo Švėkšnos valsčiaus Stemplių seniūnijos centras.

Nuo 1766 m. šis dvaras priklausė grafams Pliateriams. Čia yra gyvenęs, dirbęs Gedminaičių dvaro šeimininko, iškilus XIX a. kultūros veikėjo grafo Jurgio Konstantino Broel Pliaterio (1810–1836) bičiulis, žymus XIX a. žemaičių bajoriškojo kultūros sąjūdžio veikėjas, istorikas, poetas, folkloristas, pirmasis profesionalus lituanistas filologas, pasakėčios žanro klasikas, knygų leidėjas Simonas Stanevičius (1799–1848). Tai liudija prie dvaro gyvenamojo namo pritvirtinta memorialinė lenta.

Kai 1836 m. grafas J. Pliateris netikėtai labai jaunas mirė, S. Stanevičius persikėlė gyventi į Stemplių dvarą, kuris priklausė J. Pliaterio broliui grafiui Kazimierui Konstantinui Broel Pliateriui (1805–1872). Čia jau pasiligojęs rašytojas tvarkė jam padovanotą J. Pliaterio biblioteką, užsiėmė kita kultūrine veikla. Kazimieras šiame dvare S. Stanevičių globojo 12 metų

Stemplių dvaro gyvenamasis namas, jo šoninis fasadas, memorialinė lenta prie dvaro gyvenamojo namo sienos ir išlikusi dvaro liepų alėja. Fotografai nežino mi. Nuotraukos iš Onos Norkutės archyvo

(1836–1848) – iki rašytojo mirties (1848 m. kovo 10 d.). S. Stanevičius palaidotas Švėkšnos kapinėse. Jo kapo vieta nežinoma. Netoli kapinių vartų rašytojo atminimui yra pastatytas skulptoriaus, tautodailininko Vytauto Majoro (1930–2006) sukurtas kenotafas.

Jurgio Konstantino Broel Pliaterio (1810–1836) bibliotekos knygos anspaudas. Nuotrauka iš Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos fotoarchyvo

Grafų Broel Pliaterių herbinis antspaudas, saugomas Žemaičių muziejuje „Alka“

Švėkšnos grafų Pliaterių kapas Švėkšnos kapinėse. D. Mukienės nuotrauka

XIX a. Stemplių dvaro sodyboje buvo net 32 pastatai (ponų gyvenamasis namas, du kumetynai, arklidės, raguočių tvartas, vyno ir daržovių rūšiai, ledainė, spirito varykla, svirnas, kiaulidė, paukštidė, kelios daržinės ir kt. Išliko tik sodyboss fragmen-

Švėkšnos grafas Jurgis Broel Pliateris (po 1750–prieš 1825). Portreto autorius dailininkas Liubomiras Oleškevičius

tai: 1812 m. ant aukštų akmenų mūro pamatų pastatytas, daug kartų remontuotas medinis dvaro savininkų gyvenamasis namas, vadinamas ponų namu, jau gerokai apnykęs svirnas, plūkto molio tvartas su dvišlaičiu stogu, buvusio parkelio dalis ir liepų alėja.

Kas dvarą valdė po grafo Kazimiero Konstantino Broel Pliaterio mirties – po 1872-ųjų, nežinoma. 1910 m. jį nusipirko Jadvyga Čackienė, dvarą valdžiusi ir 1918 m. Lietuvoje paskelbus Nepriklausomybę. Vykstant Žemės reformai, dalis Stemplių dvaro buvo išparceliuota. 1932 m. dvarą, padedamas jau minėto giminaičio Kazimiero Šaulio, įsigijo Juozas Alminauskis. Sovietų valdžia 1940 m. dalį Stemplių dvaro žemės nacionalizavo, o 1948 m. J. Alminauskį su kitais šeimos nariais ištremė į Sibirą. 1949–1961 m. pagrindiniame dvaro pastate veikė Stemplių septynmetė (vėliau – aštuonmetė) mokykla.

Lietuvai atkūrus nepriklausomybę, Stemplių dvaras buvo gražintas teisėtiems jo savininkams Alminauskiams. Sodyboje gyvenantys Aldona ir Stasys Alminauskiai dabar rūpinasi jos tvarkymu ir čia gyvenusių žmonių atminimo išsaugojimu.

Parengė Jurgis Želvys

GEDMINAIČIŲ dvaras ir grafo JURGIO Konstantino Broel PLIATERIO biblioteka

Gedminaičių dvaro sodyba yra to paties pavadinimo Šilutės rajono Švėkšnos seniūnijos kaime, 3 km į šiaurės rytus nuo Švėkšnos, prie kelio Švėkšna–Judrėnai bei prie pat Šilutės ir Klaipėdos rajonų savivaldybių ribos. Gyvenvietę iš rytų ir šiaurės pusių juosia Šalpės kairysis intakas Graumena. Netoli kaimo – piliakalnis, vadinamas Piliimi, Gedminaičių miškas. Kaimas pirmą kartą rašytiniuose šaltiniuose (Švėkšnos dvaro inventoriuje) paminėtas 1644 metais. Kaip savarankiškas ūkinis vienetas dvaras čia suformuotas po 1820-ųjų metų, kai Švėkšnos dvaras buvo padalintas keturiems broliams Broel Pliateriams. Tada Gedminaičiai kartu su keliais šalia jo buvusiais kaimais atiteko iškiliam XIX a. kultūros veikėjui, žemaitiško bajoriškojo kultūrinio sambūrio dalyviui, bibliografui, lietuvių kalbos ir raštijos tyrėjui grafui Jurgiui Konstantinui Broel Pliateriui (1810–1836). Jo tėvas buvo grafas Jurgis Broel Pliateris (po 1750–prieš 1825), mama – kunigaikštė Karolina Giedraitytė Pliaterienė (1770–1820), žmona – Natalija Mikševičiūtė.

J. Pliateris kartu su pas jį sekretoriumi dirbusiu bičiuliu, rašytoju, kultūros veikėju Simonu Stanevičiumi (1799–1848) įsikūrė po 1831-ųjų sukilimo. Jie šiame dvare toliau tvarkė jau anksčiau J. Pliaterio pradėtą kaupti biblioteką, planavo joje surinkti visus išleistus šaltinius apie lietuvių praeitį ir kalbą, Gedminaičių dvare įkurti Lituaniistikos centrą. Šiuos planus pakoregavo netikėta dar visai jauno grafo J. Pliaterio mirtis. J. Pliateris prieš išeidamas amžinybėn biblioteką padovanojo S. Stanevičiui, kuris ją rūpinosi iki savo mirties. Grafui J. Pliateriui mirus, biblioteka buvo pervežta į J. Pliaterio broliui Kazimierui Konstantinui Broel Pliateriui (1805–1872) priklausiusį Stemplių dvarą, 1900 m. – į Švėkšnos dvarą, 1910 m. – į prie Ukmergės esantį esančią Veprių dvarą, kuris tada priklausė Marijonui Vandalinui Broel Pliateriui (1873–1951). Pirmojo

Grafas Jurgis Konstantinas Broel Pliateris (1810–1836). Dailininkas nežinomas. XIX a. Originalas saugomas Šiaulių „Aušros“ muziejuje

pasaulinio karo metais dalį bibliotekos išsaugojo Veprių klebonas, kita dalis buvo prarasta. 1919-aisiais tai, kas iš šios bibliotekos buvo likę, įsigijo Lietuvos centrinis knygynas. Tada biblioteka buvo perduota Kauno universiteto bibliotekai, o vėliau – dabartinei Lietuvos nacionalinei Martyno Mažvydo bibliotekai. Apie šią J. Pliaterio knygų kolekciją išsami informacija pateikta 2012 m. išleistoje prof. Domo Kauno knygoje „Jurgio Pliaterio biblioteka – Lietuvos knygų kultūros ir mokslo paminklas“.

J. Pliateriui mirus, Gedminaičių dvarą paveldė-

Gedminaičių dvarvietės fragmentas. 2003 m. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš Onos Norkutės archyvo

Grafų Broel Pliaterių herbas

jo jo sūnus Teodoras Antanas Juozas Broel Pliateris (1836–1899). Jis, būdamas 18 metų amžiaus, jodinėdamas nukrito nuo arklio, sunkiai susižedė ir tapo ligoniu (susirgo psichine liga), mirė būdamas 26 metų amžiaus. Neturima žinių, kas dvarą valdė po jo mirties (tikėtina, kad Jurgis Felicijonas Broel Pliateris). 1924 m. Lietuvoje vykstant Žemės reformai, Gedminaičių dvaras buvo nacionalizuotas. 1928 m. jį nusipirko Lietuvos konsulas Tilžėje Eduardas Jatulis (1895–1956). Tada Gedminaičių dvarui priklausė beveik 80 ha žemės, iš kurių 5 ha užėmė dvaro sodyba, apie 51,5 ha – dirbama žemė. Sodyboje buvo gyvenamasis namas, kumetynas, svirnas, rūšys, raguočiams ir arkliams skirtas tvartas, dvi

Švėkšnos kapinių vartai. Šiose kapinėse yra palaidotas ir buvęs Gedminaičių dvaro savininkas grafas Jurgis Konstantinas Broel Pliateris (1810–1836). D. Mukienės nuotrauka

Simono Stanevičiaus (1799–1848) atminimui skirtas kenotafas Švėkšnos (Šilutės raj.) kapinėse. Autorius – Vytautas Majoras (1930–2006). D. Mukienės nuotrauka

daržinės, kiaulininkas, paukštidė. Čia Jatulių šeima gyveno ir Antrojo pasaulinio karo metais. E. Jatulis 1939–1944 m. buvo Lietuvos konsulas Mandžiūrijoje. Jo žmona 1943 m. mirė, sūnus 1944 m. spalio mėnesį, priartėjus frontui, pasitraukė į Vakarų.

Buvusios LSSR Ministrų Tarybos archyvineame fonde esančioje 1945–1948 m. byloje „Pabėgusių su priešais“ ūkių sąrašė nurodyta, kad Gedminaičių dvarė „Į valstybinį fondą paimta 80 ha žemės, du gyvenamieji namai, 2 tvartai, du kluonai, svirnas, nenurodytos paskirties pastatas“.

Dabar Gedminaičių dvaro sodyboje likę tik šios sodybos fragmentai (dvaro pastatų liekanos ir kai kurie senieji parko medžiai). Tai labiausiai sunykusi dvaro sodyba iš visų buvusių grafų Broel Pliaterių dvarų Švėkšnos seniūnijoje.

Parengė Gintautas Čižiūnas

ŠVĖKŠNA – kultūrai nusipelnusių grafų Broel PLIATERIŲ išpuoselėtas miestelis

Nuo XV a. vidurio rašytiniuose šaltiniuose minimi Švėkšnos dvaro sodyba – pačiame Švėkšnos miestelio (Šilutės r.) centre. Jos parką su šalia esančia Švėkšnos šv. apaštalo Jokūbo bažnyčia jungia unikalus pėstiesiems skirtas apie 1885-uosius metus pastatytas viadukas. Dvarvietėje – 1880 m. archeologo, visuomenės veikėjo, Švėkšnos bažnyčios mecenato grafo Adomo Alfredo Gustavo Broel Pliaterio (1833–1909) rūpesčiu jo žmonos garbei pastatyta nedidelė mūrinė vila „Genowefa“ (Genovaitė). Vila renovuota, puikiai prižiūrima, kaip ir ją supantis parkas. Jo tvenkinio saloje – graži dailininko Vincento Jakševičiaus (1873–1936) sukurta iš cemento nulieta deivės Dianos skulptūra. Pagrindinėje parko alėjoje – atkurtas Saulės laikrodis, ant pjedestalo stovinti vaza, Švč. Marijos skulptūra, „Laisvės angelas“. Yra atkurtos parko apžvalgos aikštelės, takai, vartai. Parko garsenybė – apie 18 m aukščio ir 70 cm skersmens reliktinis Kinijos ir Japonijos dviskiautis ginkmedis (*Ginkgo biloba L.*).

1878–1881 m. grafas Adomas Broel Pliateris buvo Vilniaus gubernijos bajorų maršalka. Jis yra ėjęs ir Peterburgo caro rūmų didžiojo maršalkos bei Vilniaus žemės banko pirmininko pareigas. 1894 m. buvo apdovanotas Šv. Vladimiro II laipsnio ordinu, 1896 m. – Rusijos Baltojo Erelio ordinu, 1900 m. – Aleksandro Nevskio ordinu. Savo laiku buvo plačiai žinomas, gerbiamas ir kaip archeologas, numizmatas, kolekcininkas, sukaupęs vertingas meno dirbinių, archeologinių radinių iš Žemaitijos, numizmatikos, medžioklės trofėjų kolekcijas. Mėgo medžioti, keliauti po Europą ir Artimuosius Rytus. 1972 m. vedė Genowefą Puslovską.

Iš tėvo Stepono Emeryko Leonardo Broel Pliaterio (1799–1864) paveldėjo keletą dvarų, tarp jų ir Švėkšnos. Susituokę G. ir A. Broel Pliateriai nuolat savo dvare Švėkšnoje negyveno, tačiau šiuo dvaru ir viso Švėkšnos miestelio reikalais rūpinosi.

Grafas Adomas Alfredas Gustavas Broel Pliateris (1836–1909). Dailininkas nežinomas. Portretas saugomas Žemaičių muziejuje „Alka“

Didinga neogotikinė raudonų plytų Švėkšnos šv. apaštalo Jokūbo bažnyčia pastatyta 1905 m. pagal Lietuvoje ir Latvijoje daug bažnyčių suprojektavusio švedų architekto Karlo Eduardo Strandmano (1867–1946) projektą. Ji dvibokštė, lotyniško kryžiaus plano, bazilikinė, su penkiasiene apside. Bažnyčios ilgis 57 m, plotis per kryžmas – 37 m, kitose vietose – 21 m. Bokštų aukštis – 65 m., kairiajame bokšte 1912 m. sumontuotas laikrodis su keturiais ciferblatais.

Šios bažnyčios statybai grafas Adomas Broel Pliateris skyrė 50 000 rublių ir nemokamai dar davė visą statybinę miško medžiagą, grafų Pliaterių plytinėse išdegintas statybai reikalingas plytas ir čerpes. 1867 m. jis skyrė žemės Švėkšnos liuteronų evangelikų bažnyčiai ir kartu su Vilkėno dvare gyvenusiu savo pusbroliu Aleksandru Konstantinu Michailu Broel Pliateriu (1844–1922) pastatė Švėkšnos evangelikų liuteronų bažnyčią. Jai taip pat jis skyrė visas reikalingas statybines medžiagas. Nenorėjo, kad Švėkšnoje atsirastų stačiatikių cerkvė, tai jai sąmoningai sklypą skyrė pelkėtoje vietoje ir taip netiesiogiai pasisakė

pries savo krašto žmonių rusinimą. Jis mokėjo kalbėti lietuviškai ir žemaitiškai, pritarė lietuvių tautinio atgimimo judėjimui, lietuviškos spaudos lotyniškais rašmenimis draudimo laikotarpiu pats dalyvavo tokios spaudos platinime ir saugojo kitus tuo užsiimančius nuo carinės valdžios persekiojimo.

Grafui Adomui Alfredui Gustavui Broel Pliateriui priklausė ir Veprių dvaras, kurį jis XIX a. pab. nusipirko iš Podbereskių (šį dvarą iš Adomo Pliaterio paveldėjo ir valdė jo sūnus Marijonas Steponas Vandalinus Broel Pliateris (1873–1951).

Grafui Adomui Broel Pliateriui mirus, jo žmona Genowefa Puslovska savio vyro surinktą vertingą 450 vnt. archeologinių radinių kolekciją, paleontologinius eksponatus ir Senovės Egipto amuletus 1912 m. padovanojo Mokslo bičiulių draugijos muziejui Vilniuje (keletas šiai kolekcijai priklausiusių Egipto skulptūrėlių dabar saugoma Kaune veikiančiame Nacionaliniame M. K. Čiurlionio dailės muziejuje).

Grafo Adomo Pliaterio palaikai yra palaidoti Švėkšnos bažnyčios rūsyje po didžiuoju altoriumi, ant bažnyčios sienos jo garbei pritvirtinta ir atminimo lenta. Greta jos ir dar dvi kitos atminimo lentos. Viena jų skirta tremtyje Syktyvkare (Rusija) 1943 m. vasario 1 d. murusiam grafui Jurgiui Felicijonui Broel Pliateriui (1875–1943), kita – šio grafo ir jo žmonos Janinos Matildos Liudvikos Kazimieros Broel Pliaterienės (1892–1940) sūnui grafui Aleksandrui Broel Pliateriui (1913–1997), mirusiam 1997 m. spalio 14 d. Vašingtone (JAV), atminimui. (Aleksandro Pliaterio palaikai jo žmonos Felicijos Laimės Verišilkaitės Pliaterienės (1921–2015) rūpesčiu 1998 m. buvo parvežti iš JAV į Lietuvą ir perlaidoti Švėkšnos šv. Jokūbo bažnyčios rūsyje po didžiuoju altoriumi – šalia jo senelio grafo Adomo Alfredo Gustavo Broel Pliaterio amžino poilsio vietos).

Adomo Pliaterio sūnus – pulkininkas grafas Jurgis Pliateris II (1875–1943) buvo vedęs Janiną Pliaterytę (1890–1940). Jam po tėvo mirties atiteko Švėkšnos dvaras. Jo sūnus grafas Aleksandras Pliateris (1913–1997) – žymus Lietuvos ir JAV teisininkas, teisės istorikas, sociologas, visuomenės veikėjas, spaudos bendradarbis. 1943 m. jis vedė Vytauto Didžiojo universitete, o jį uždarius, Vilniaus universitete studijavusią ir 1942 m. filologės roma-

(Nukelta į 52 p.)

Švėkšnos šv. Jokūbo bažnyčia. D. Mukienės nuotrauka

D. Mukienės nuotraukoje – Švėkšnos grafui Jurgiui Felicijonui Broel Pliateriui (1875–1943), Adomui Alfredui Gustavui Broel Pliateriui (1836–1909) ir Aleksandrui Broel Pliateriui (1913–1997) skirtos atminimo lentos ant Švėkšnos šv. Jokūbo bažnyčios fasadinės sienos

D. Mukienės nuotraukose: Švėkšnos parko parteris ir vila „Genowefa“, parko vartai, grafiėnė Felicija Laimė Verešilkaitė Pliaterienė prie vilos „Genowefa“ ir Švėkšnos parko fragmentas. 2008 m.

nistės specialybę įsigijusią pedagogę, bibliotekininkę Feliciją Laimę Verešilkaitę. Antrajam pasauliniam karui baigiantis Aleksandras ir Felicija pasitraukė į Vakarų, o 1949 m. persikėlė gyventi į JAV. Aleksandras čia studijavo, įgijo mokslų daktaro laipsnį, aktyviai dalyvavo visuomeninėje veikloje. Jis parašė studijas „Lietuvos ir Kuršo teisiniai santykiai XVI–XVII a.“, „Lietuvos ir Livonijos teisiniai santykiai XVII–XVIII a.“, kurios buvo specialistų gerai įvertintos, o jų autorius apdovanotas prof. Petro Leono premijomis. Šios studijos 1938 m. išleistos atskira knyga „Teisiniai Livonijos ir Kuršo santykiai su Lietuva (XVI–XVIII a.)“. Aleksandras Pliateris yra ir keliolikos studijų bei daugelio mokslo straipsnių, parašytų anglų kalba, autorius. Jis suredagavo, parašė įžangą ir sudarė žodyną Jonės Deveikės išverstam 1529 m. Lietuvos Statutui, kurio vertimas į lietuvių kalbą pirmą kartą išleistas Čikagoje 1971 metais. Bendradarbiavo žurnaluose „Teisė“, „Naujoji Romuva“, „Skautybė“, „Skautų aidas“, JAV išleistoje Lietuvių enciklopedijoje. Yra išlikę A. ir F. Pliaterių beletristiniai atsiminimai apie pasitraukimą iš Lietuvos 1944-aisiais metais.

Felicijai Verešilkaitė Pliaterienei 1993 m. paveldėjimo teise atiteko Švėkšnos ir Vilkėno dvarai. Ji, kol turėjo sveikatos, kasmet atvykdavo į Švėkšną ir čia rūpinosi šių dvarų atnaujinimu, išpuošė Švėkšnos dvarą, pasirūpino, kad būtų atlikti būtiniausi, tolesį nykimą stabdantys darbai šalia Švėkšnos esančiame grafų Pliaterių Vilkėnų dvare. Švėkšnos kapinėse ji atnaujino Pliaterių giminės mauzoliejų bei jos nariams pastatytus antkapinius paminklus, atstatė beveik visiškai sunykusią Švėkšnos dvaro oficiną, restauravo vilą „Genowefa“. Visa tai darė naudodama savo santaupas ir padedama Švėkšnos gyventojų. Felicijai Laimėi lankantis Švėkšnoje vilos „Genowefa“ durys visada būdavo atviros Švėkšnos bendruomenei – vila buvo svarbus, didelę trauką turėjęs Švėkšnos miestelio kultūros centras.

Grafiėnė Felicija Verešilkaitė Pliaterienė mirė 2015 m. spalio 26 d. Vašingtone (JAV).

Parengė Kazimieras Prušinskas

NYKŠTUKAS POLITIKAS

Sofija TYZENHAUZAITĖ

(Tęsinys. Pradžia – el. žurnalo „Žemaičių žemė“ 2023 m. Nr. 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 2014 m. Nr. 1, 2, 3)

IV Tomas

XXXII skyrius

Plati Pragos lyguma, apšviesta pirmųjų aušros spindulių, kėlė iškilmių įspūdį, nes tądien turėjo prasidėti renginys, tikėjimo apeigas sujungiantis su žemiškomis iškilmėmis. Paraginti vaivadų ir bažnyčios hierarchų, čia susirinko šimtas tūkstančių bajorų, sukviestų iš įvairiausių, net ir pačių nuošaliausių karalystės kampelių. Jie buvo pasipuošę gražiais tautiniais drabužiais, švytinčiais įvairiausiomis spalvomis, akinančiomis žiūrovų žvilgsnius. Suklupę ant žemės visi traukė giesmę, prašydami dangaus apšviesti jų protus. Giedojo „Veni Creator“. Šiaip jau tie žmonės buvo labai išdidūs ir kovingi, bet čia klūpojo dulkėse pamaldūs ir nusižeminę, ir nematomo šeimininko, visų karalių karaliaus, meldė sau valdovo. Balsų choras skambėjo kaip gerai suderinti vargonai. Jų giesmė tai drebino dangaus skliautus, tai nusilpdavo ir sulėtėdavo tiek, kad, atrodė, jog tuoj užges ore. Ir kariškas stovyklos vaizdas, ir plėvėsuojančios vėliavos, ir žaliuojanti kiek akys užmato lyguma, kurioje įsikūrė laikinas miestelis, galintis didžiuotis esąs antroji karalystės sostinė, ir tikrosios sostinės į dangų kylančios varpinės, ir didingi kupolai, jau išryškėję rudens ūkuose ir suspindę tekančios saulės šviesoje, – viskas pabrėžė turtus, didingumą, iškilmingumą ir liudijo didžių įvykių pradžią. Giesmei pasibaigus Kujavijos ir Plocko vyskupai, pasinaudoję tuo, kad stojo tylą, kol dalyviai tebebuvo susikaupe, vienas po kito, kaip buvo numatyta Seimo, ėmė aiškinti abiejų princų kandidatų teises, arba tiksliau – pretenzijas. Plocko vyskupas sumaniau nei Rozembergas išgyrė

Sofija Tyzenhauzaitė de Šuazel-Gufjė (1790–1878) portretas. Dailininkas Johanas Baptistas Lampis vyresnysis (1751–1830). Paveikslo originalas saugomas žemaičių muziejuje „Alka“

erchercogą Ernestą ir parodė susirinkusiems princų portretą. Portretas nukeliavo iš rankų į rankas, bet buvo sutiktas šaltai. Tik Kujavijos vyskupas, pasisakęs už Anžu kunigaikštį, buvo išklaustyta palankiai. Nepiktnaudžiausime skaitytojo kantrybe ir nekartosime abiejų prelatų kalbų, nes tai būtų tik Seimo diskusijų aidas. Pakaks pasakyti, kad visų lūpose skambėjo Anžu kunigaikščio vardas, ir tik keletas vos girdimų balsų ragino paremti erchercogą arba Švedijos karalių, bet ir tie greitai užgeso minioje. Net ir protestantai pasidavė visuotiniam entuziazmui bei daugumos euforijai. Gal ir neketinę to daryti, jie prisijungė prie džiaugsmingų sveikinimų Henrikui de Valua. Tada privažiavo prašmatni karieta, traukiama šešių gražių balto plauko arklių, uždengtų auksu spindinčiomis purpurinėmis aksominėmis gūniomis. Lenkų papročiu primas šitaip turėjo apvažiuoti vaivadijų atstovus ir suskaičiuoti balsus. Aikštės viduryje prie ant pakylus Aukščiausiojo garbei sukalto labai aukšto ir puošnaus altoriaus primas garsiai ištarė: „Nunc velint, jubeant Henricum Valeisium regem renunciari“.

– Mes jo norime, mes jo norime! – sujudo šauk-

(Nukelta į 54 p.)

ti dauguma susijaudinusių atstovų.

Primas ištiesė rankas į susirinkusiuosius ir prakalbo:

– Viešpaties vardu skelbiu Henriką de Valua, Anžu kunigaikštį, Lenkijos karaliumi ir Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu. Prašau amžinojo dangaus ir žemės valdovo padėti jam visuose darbuose ir tebūnie jo išrinkimas naudingas valstybei ir ypač katalikų tikėjimui. Amen.

– Amen, – pakartojo minia ir stojo tylą.

Primas jau ruošėsi pakviesti karūnos maršalkas paskelbti antrąjį pranešimą, prie jo jau atskubėjo Chodkevičius, tik staiga išdygo Firlėjus. Jo akys svaidė žaibus, veidas buvo iškreiptas įsiūčio, drabužiai susiglamžę. Jį išvydęs galėjai pamanyti, kad šis vyras apimtas didžiausios nevilties arba visiškai pamišęs.

Jis nusviedė į arenos vidurį savo valdžios simbolių – lazda.

– Atsisakau, – paaiškino, – tų išdidumo padiktuotų valdžios simbolių. Galėčiau jus sulaužyti jūsų akivaizdoje taip pat lengvai, kaip vaikiškus barškučius! Nesutinku su Anžu kunigaikščio išrinkimu ir savo bei visų protestantų vardu jo išrinkimą skelbiu negaliojančiu. Jokia Seimui iškelta mūsų sąlyga nebuvo patvirtinta, taigi, mes nebeturime įsipareigojimų tėvynei. Kartuju dar kartą: mes protestuojame prieš Henriko de Valua išrinkimą.

Visi šios keistos scenos liudininkai, tarsi suakmenėję iš nuostabos dėl tokios maištingos kalbos ir sumišę, dairėsi vienas į kitą, nedrįsdami praversti burnos. Primas ir Chodkevičius atrodė praradę žadą. Susirinkusieji apstulbę tylėjo. Niekas net nebandė nutraukti Firlėjaus kalbos. Jis, išdidus lyg romėnas, po tokio nevykusio akibroko, įkvėpto Dudicijaus patarimo, šią akimirką įsivaizdavo esąs toks pat didis, kaip žymiausi senovės veikėjai. Lydimas savo šalininkų, įpratusių akiai klausyti vado (jo paraginti jie buvo susitelkę vienoje vietoje), jis kartu su jais pasitraukė į palapines. Susirinkusieji suūžė, lyg vėjo šuoras prieš audrą būtų nuošęs girios medžių šakomis. Nekantrusis Chodkevičius, pagautas pykčio, išsitraukė kardą ir ėmė jį sukti aplink galvą. Jis pirmas ėmė šaukti: „Prie ginklų, prie ginklų! Nubauskime maištininkus!“ Stovykla pasigavo jo raginimą ir tuoj pat didingą vaizdą pakeitė sumaištis ir netvarka, ženklas, kad prasideda liaudies riaušės, kyla maištas.

Chodkevičius, Laskis ir Sandomiro vaivada, kuris, nors ir protestantas, prisidėjo prie katalikų iš neapykantos Firlėjui, savo riksmis ragino bajorus tinkamai nubauti ramybės drumstėjus. Jie nė nesusimąstė, kad tai, ką ruošiasi daryti, tikrai nepasitarnaus ramybės atkūrimui. Visi bajorai, paraginti savo vadų, šoko ant žirgų ir ėmė rikiuotis lygumoje. Gabeno net pabūklus, kurie iki tol tik kaip karinės galios simbolis stirksojo priešais didžiojo etmono palapinę. Dabar jie galėjo tapti žudymo įrankiais. Palapinėse užsidarę protestantai suprato, kas vyks. Nors jų buvo nedaug, jie nepabūgo ir tyliai ėmė ruoštis ginti savo reikalavimus, dėl kurių sukėlė maištą. Firlėjus rodė pavyzdį ir drąsino juos. Jis kėlė jiems pasitikėjimą, tuo labiau, kad, suvokdamas, jog pavojaus išvengti nepavyks, išliko ramus ir neprarado drąsos, buvo tikras dėl sėkmės.

– Mano draugai, – kalbėjo jis, – negalime svyruoti tarp gyvenimo ir garbės. Kam stengtis išsaugoti vieną, jei kito išsaugoti nepavyks. Mes kovojame už savo tikėjimą ir teises. Netesėti savo žodžių būtų bailumas ir gėda.

Vienintelis atsakas į maištingas kalbas buvo iš visų pusių sklindantis ginklų žvangėjimas.

Primas, Lenkijos bažnyčios ir Respublikos teisėtas vadovas tarpvaldžiu, būtų galėjęs pasinaudoti savo autoritetu ir pačioje užuomazgoje nuraminti kylančias aistras, bet pabūgo besiginkluojančios minios, suglumo dėl visuotinio chaoso, tad skubiai spruko nuo įniršusių vaidininkų.

Palikęs lauką, kuris neišvengiamai turėjo tapti kruvinu pilietinio karo tarp dviejų tikėjimo fanatikų lauku, primas nuskubėjo pranešti kardinolui, kas nutiko, ir paprašyti patarimo, kaip elgtis tokiu kritiniu momentu.

Jokūbo Uchanskio tarnyba reikalavo tvirto ir kieto būdo, bet jis nesugebėjo pats ką nors nuspręsti, nes veikdavo tik kieno nors paskatintas. Jis buvo išglebęs ir visiškai pasyvus, tad panėšėjo į balionus, kurie pakyla pripūtus oro, bet nukrenta, vos tik oras iš jų išeina.

Nykštukas, sėdęs ant žirgo ir ketindamas joti į stovyklą, išvydo primo ekipažą, traukiamą putotų šuoliuojančių žirgų. Primas visu greičiu dūmė į Varšuvą. Nesupratęs, ko šis taip netikėtai grįžta, nykštukas susistabdė vieną jo palydos bajorą ir ėmė jį kamantinėti.

– Kokios naujienos? – atsiliepė šis nesustodamas. – Sujudo visa stovykla, kaunasi katalikai su

protestantais. – Ir nušoliavo, paraginęs žirgą, nes norėjo pasivyti primo karietą.

Nykštukas nedelsdamas apgręžė žirgą ir nušoliavo pas Valanso vyskupą.

– Taigi, – pratrūko vos įžengęs, – ar nebuvo teisus, kai šį rytą sakiau jums, jog tas prakeiktas austras pridarys mums rūpesčių. Ką tik išgirdau apie jo žygius. Primas paspruko iš stovyklos. Firlėjus sukėlė tikrą maištą ir katalikai tuoj tuoj susikaus su protestantais.

– O dangau, ką jūs sakote, – išblyško Monliukas, – viskas žlugo!

– Tikiuosi, dar ne, monsinjore, bet mes iš tiesų praradome daug laiko. Jei būtumėt paklausęs savo naminio demono, kaip mane išradingai pavadino tas prakeiktas austras, nuomonės ir pasikalbėjęs su Firlėjumi, gal ir būtų pavykę išvengti nelaimės ir atremti klastingus Dudicijaus patarimus.

– Aš negalėjau rizikuoti savo autoritetu.

– Tokiais atvejais tik autoritetas ir turi rūpėti. Nenorėjote manęs išklausti, tad dabar galbūt teks imtis sunkesnių darbų, monsinjore, neturime laiko nei mąstyti, nei svarstyti, turime veikti greitai.

– Tai ką galiu dabar padaryti?

– Jūs kaip vyskupas ir kaip pasiuntinys daug galite. Turite vykti į stovyklą. Negalima leisti pralieti kraujo, nes tai tik dar labiau sustiprins abiejų pusių neapykantą ir bet koks susitaikymas taps neįmanomas. Turite kalbėti, turite žadėti...

– Jūs teisus, – pritarė kiek pamąstęs Valanso vyskupas, – nieko geriau nesugalvosi. Keliaukime nedelsdami. Jūs ant žirgo, aš liepsiu pažaboti savąjį, eime.

Ant violetinės sutanos užsimetęs baltą berankovį apsiaustą, ant galvos užsidėjęs juodą, be jokių puošmenų skrybėlę, Valanso vyskupas skubėdamas užšoko ant pirmo jam pasiūlyto žirgo ir, lydimas nykštuko, savo sekretoriaus, Sen Želė ir kelių pažų, nušoliavo Pragos keliu. Jojant per tiltą išgirdo šuoliuojant žirgus ir pažvelgė ta kryptimi. Išvydo Gracianį, lydimą kelių bajorų. Jie Komandonio ir primo vardu turėjo atkurti stovykloje taiką. Atpažinęs Valanso vyskupą ir išgirdęs, kad šis turi tokių pačių ketinimų, Gracianis mandagiai pasveikino Monliuką ir paprašė, kad šis leistų jam prisidėti prie savo būrelio. Jie paragino žirgus ir nušoliavo kartu. Netrukus lygumoje išvydo gausius būrius raitelių ir žybsinčius ginklus. Abi kariunos stovėjo viena prieš kitą ir tik laukė ženklą stoti

į kovą. Tačiau lygumoje vyravo niūri tyla, nors ir buvo pasiruošta mūšiu. Sakytum, kažkas stipriau už baimę neleido tiems drąsuoliams pakelti mirtį nešančius ginklus. Abi pusės žvelgė viena į kitą ir matė tik brolius, bendrapiliečius, su kuriais ketino susiremti. Deja, nebuvo taip lengva nuraminti nesukalbamą vadų išdidumą, sumišusį su klaidingu garbės suvokimu.

Mojuodami virš galvų kardais tarp eilių jodinėjo Firlėjus ir Chodkevičius. Netrukus trimitai davė ženklą pulti. Gracianis, Monliukas ir jų palydovai, pentiniais paraginę savo kovos žirgus, šaukdami „Sustokite, sustokite, dėl Dievo, tėvynės vardu, sustokite!“, puolė tarp eilių, kol jos dar nepajudėjo iš vietos.

Nelaukdama vadų įsakymo grupė lengvosios kavalerijos raitelių apgręžė savo žirgus ir pasitraukė prie antrojo ešelonu. Abu vadai liko savo vietose ir nustebę žiūrėjo, kaip raiteliai artėja jų link. Chodkevičius pirmas atpažino Monliuką ir Gracianį. Pamatęs, kad jie nusėdo nuo žirgų, pats nušoko ant žemės ir žengė pasitikti abiejų prelatų. Tada Gracianis, stengdamasis kuo mandagiausiai apsieiti su Valanso vyskupu, pasiskubino pradėti pirmas, ėmė kalbėti kaip oratorius, nors tokiomis aplinkybėmis tai nebuvo būtina, ir pareiškė, kad jo eminencija kardinolas labai apgailestauja, išgirdęs apie tokį liūdną nutikimą, kuris suardė būtiną Seimui ramybę priimant svarbius nutarimus ir pavertė taikių susirinkimų lauką karo lauku. Jo eminencija įpareigojo jį paraginti lenkus laikytis ramybės ir santarvės, nes taip liepia jų tikėjimas.

Pamatęs, kad Gracianis gražbyliauja, o didysis maršalka Firlėjus liko nuošalėje beveik vienas ir su panieka stebi, kas vyksta, Monliukas nutarė jį prakalbinti ir prašneko švelniai bei oriai, mandagybėmis paragindamas jį nusėsti nuo žirgo ir išklausti, kas jam sakoma.

Monliukas kalbėjo labai išmintingai ir apdairiai, tad Firlėjus netrukus susižavėjo įtikinama Valanso vyskupo kalba ir ėmė jo klausytis ne tik iš smalsumo, bet ir susidomėjęs.

– Niekas, – aiškino jam Monliukas, – labiau už mane neapgailestavo dėl fatališkos lenkų katalikų ir lenkų protestantų nesantaikos. Aš labiau nei kiti stengiausi parengti planą, kaip sutaisyti ir apjungti abi partijas, ir tą planą įgyvendinti. Išbandžiau įvairiausių būdus, kokius tik galėjau, pasinaudojau

(Nukelta į 56 p.)

savo menka įtaka jūsų šalies galingiesiems. Galėčiau pateikti jums įrodymų, kurie sukeltų jūsų pasitikėjimą, nes manau, kad nusipelniau jo labiau nei kai kurie, kuriems jūs pernelyg lengvabūdiškai jį parodėte ir kurių patarimai galbūt nuvedė jus toliau, nei pats ketinote eiti.

Monliukas pabrėžė paskutinius žodžius ir Firlėjus pažvelgė į jį nustebeęs ir šiek tiek sutrikęs. O nykštukas skubiai iš piniginės išsitraukė laišką ir įteikė jį didžiajam maršalkai.

– Štai autentiškas dokumentas, kuris padės jums, monsinjore, įrodyti, kad sakėte tiesą, tai jūsų ekscelencijos laiškas naminiam demonui, – paaiškino nusišypsojęs nykštukas.

Dabar Firlėjaus akys įsmigo į vylingąjį mažylį. Tai tikrai buvo Monliuko laiškas, kuriame pasiuntinys aiškino nykštukui apgailestaujantis dėl nesantikos tarp svarbiausiųjų Seimo veikėjų, kad, jo nuomone, žengtas politiškai neteisingas žingsnis, kad nesistengiama atkurti taiką karalystėje ir išvengti neramumų ateityje, kad didelės jo paties pastangos šiuo klausimu nedavė lauktų rezultatų ir t. t.

Firlėjus skaitė laišką akivaizdžiai patenkintas. Paskui grąžino jį nykštukui ir atsigrėžė į Monliuką, lyg norėtų išgirsti, ką jis dar pridurs. Monliukas sumetė, kad gali išsakyti vieną kitą priekaištą, nes susižavėjo išvydęs, jog protestantų vadovas neužsisklendė, ko vyskupas tikrai nesitikėjo.

– Jūs pareigingas pilietis ir geras patriotas, – prakalbo, – argi jums derėjo pasiduoti blogai įtakai ir pulti ginčytis dėl savo teisių tokiu įaudrintu metu kaip rinkimai, kai visų protai virte verda?

– Aš tik pasinaudojau tautos privilegijomis, kad kiekvienas gali elgtis kaip tinkamas, – pasiteisino Firlėjus.

Monliukas, išgirdęs tokį atsakymą, taip nustebo, kad kurį laiką nepakėlė nuo žemės akių. „Tad štai, – pagalvojo, – ką jie vadina laisve! Labai įdomi politika ir dar įdomesnis valdymo būdas. Maištai vertinami kaip nepriklausomybės įrodymas.“ Paskui vėl prašneko:

– Vis dėlto jūs turėjote įvertinti, kad tą aktą, kuriam jūs teisingai skiriate tiek dėmesio, jau buvo pasirašę daug katalikų. Tokios garantijos pakanka dabar, o dėl ateities – galėtumėte kliautis teisingumu, teisės viršenybe ir karaliaus gailėstingumu.

Monliukas pastebėjo, kad Chodkevičius, Laskis

ir kai kurie abiejų partijų vaivados pasitraukė nuo Graciano ir susitelkė prie jo, tad kalbėjo toliau:

– Abipusis interesas turi jus visus suvienyti visuotiniam tėvynės labui. Ką atneš beprasmiški vaidai? Pirmiausia, neįvyks rinkimai, arba jums teks išsirinkti keletą karalių vienu metu ir vėl prasidės tarpuvaldžio chaosas. Jūsų šalį sukrės visi pilietinio karo baisumai, ji neišvengs kaimynų antpuolių, kaimynai kaipmat išnaudos jūsų vaidus ir susivieniję ims niokoti jūsų derlingus laukus. Ramybę, laimę, šlovę, sutarimą, – viską paaukosite būdami susiskaldę, besikivirčydami, kaip vaikai neteisingai traktuodami garbės suvokimą. Tokį vaizdą regi mano akys ir aš tikrai netirštinu spalvų. Atsimerkite, laiko dar yra, supraskite, kokios negandos kils tėvynėje dėl jūsų užsispyrimo, ir pasistenkite, kad netektų gailėtis vėliau.

– Gerai! – šūktelėjo Chodkevičius. – Aš pirmas prašau taikos ir nebijau, kad bus šnekama, jog taip nusprendžiau iš baimės pralaimėti.

Tai pasakęs jis, sukdamas ūsus, išdidžiu žvilgsniu nužvelgė gausius lietuvių eskadronus, tvarkingai išsirikiavusius už savo vado. Jų imponantiška ir karinga išvaizda žadėjo pergalę.

Prijojo ir Firlėjus.

– Niekas negalės pasakyti, kad aš nieko nedariau, kai mano kolega pademonstravo taikius ketinimus. Padarysiu dar daugiau. Nereikalausiu, kad Respublika taptų konfederacija, bet prašau, kad būtų užtikrintos mūsų privilegijos, mūsų tikėjimo laisvė, kad visa tai garantuotų naujasis karalius. Priešingu atveju sutikimo nebus.

Iš abiejų pusių suskambo tūkstančiai balsų: „Tai teisinga, tai teisinga!“

Kai Monliukas suprato, kad bus išgirstas, savo ruožtu šūktelėjo:

– Pažadu Henriko de Valua vardu.

Firlėjus šypsodamasis atkirto:

– Gal ir nepatiks jūsų ekscelencijai, bet vien pasiuntinio pažado man nepakanka, nes jis gali būti atšauktas. Pasilieku sau teisę iškelti mūsų sąlygas. Manau, kad abi pusės turi paskirti atstovus ir parengti susitarimo tekstą.

Monliukas suprato, kad pakliuvo į spąstus, bet kartu suvokė, kad neįmanoma skubinti tokių subtilių reikalų dabar, kai visi palankiai vertina naująjį Firlėjaus pasiūlymą ir džiūgauja dėl sprendimo, kuris išgelbės tautos garbę ir sustabdys kraujo praliejimą.

Buvo sutarta dabar pat grįžti į Šopą ir pasiųsti pirmui deputaciją su prašymu, kad jis vadovautų Seimui ir pagerbtų susirinkimą savo dalyvavimu. Kariai, gavę įsakymą grįžti į savo buveines, linksmi sutartinai ėmė skirstytis; panašiai potvynio vanduo vėl suteka į upės vagą. Didikai būriais plūdo į Šopą ir atrodė, kad viskas pranašauja kuo didžiausią sėkmę būsimame darbe.

Matydamas visų veiduose šviečiant širdingumą ir atvirumą, Seimo narių vienu kitiems rodomą pagarbą ir draugiškumą, galėjai pamanyti, kad atsidūrei šeimos būrelyje, o ne rimtoje valstybės sueigoje. Asmeniškai mai buvo pamiršti. Visiems rūpėjo tik šalies gerovė.

Monliuko reikalai klostėsi kitaip. Lydimas savo naminio demono (nykštukas pats labai džiūgavo girdėdamas Dudicijaus duotą pravardę), Valanso vyskupas vaikštinėjo kartu su juo nuošaliai ir laukė, kol jį vėl pakvies į Seimo posėdį. „Kaip sunku pasiuntiniui, – mąstė Monliukas, – suderinti visų interesus vienu metu! Tai, ką padariau, maniau darąs dėl to, kad neleisčiau plisti nesantaikai, kad dėl blogai pastatytų pastolių nesugriūtų mano taip sunkiai suręstas statinys. Bet argi galėjau tikėtis, kad tas karštakošis Firlėjus taip lengvai pakeis nuomonę ir įveiks mane mano paties ginklais! Bet juk tai jūs paskatinote mane taip elgtis“.

– Atgailaukite, monsinjore, patariu jums, – ironiškai replikavo nykštukas, – jei ne tas jūsų demaršas, būtumėte galėjęs grįžti į Prancūziją ir pranešti Henrikui de Valua apie sėkmingas savo derybas.

– Pamąstykite, dabar, kai jie reikalauja iš manęs pažado laisvai išpažinti savo tikėjimą (aš tai mielai leisčiau, jei tokia būtų mano valia), o Henrikas de Valua, žūt būtinai kaudamasis su protestantais, apgulė La Rošelį, paskutinę jų priebėgą.

– Kiekvienoje šalyje savaip, – atsiliepė nykštukas, – Prancūzijoje viešpatauja fanatizmas, o mūsųose tolerancija. Nepasisakau nei už vieną, nei už kitą, bet manau, kad Henrikas de Valua, parodydamas palankų gestą, galėtų atsilyginti už karūną, kuri jam dovanojama.

– Jo niekada nepriversi būti malonų su protestantais.

– Ką tokį? Henriką? Tokio švelnaus būdo ir sukalbamą! Iš tiesų, monsinjore, jūs susikuriate pabaisas iš malonumo jas nugalėti.

– Niekada nedirščiau susikompromituoti, jo vardu pasirašęs dokumentą protestantų labui.

– Še tau! – nusistebėjo nykštukas.

– Labai tinkamas ir viską paaiškinantis šūkis.

Kaip tik tuo metu atvyko Seimo deputacija ir pranešė, kad parengtas *Pacta conventa* tekstas ir Monliukas kviečiamas atvykti į Šopą susipažinti su dokumentu. Nors pakvietimas Monliuko tikrai nenudžiugino, jis vis dėlto jautė pareigą mandagiai jį priimti. Jo pasirodymas tame dideliame pastate, sausakimšame kaip ir ankstesnėmis dienomis, buvo sutiktas nepaprastai pagarbiai. Be abejo, susirinkimas teikėsi pareikšti Monliukui pagarbą, nes teisingai manė jį esant vieną iš tų išmintingųjų, kurie savo samprotavimais sugebėjo sustabdyti beprasiveržiantį abiejų pusių, pasirengusių susigrumti tarpusavyje, įniršį. Tai paglostė Monliuko išdidumą ir jis panoro pateisinti jam parodytą susirinkimo nekantravimą bei pasitikėjimą. Apsidairęs aplink, su malonumu konstatavo, kad Komondonio nėra ir nėra ko baimintis išvysti veriantį prelado žvilgsnį, be abejo, smerkiantį jį už palankumą protestantams. Austrų pasiuntiniams nebuvo leista dalyvauti posėdyje, kaip ir kitų šalių pasiuntiniams, kurie vargu ar būtų norėję savo dalyvavimu pagerbti varžovo triumfą.

Seimo sekretorius – Lenčycos vaivada Jonas Sierakovskis garsiai perskaitė *Pacta conventa* – sutartį tarp Respublikos ir Henriko de Valua bei jo brolio – Prancūzijos karaliaus. Mes pasitenkimsime čia išvardydami svarbiausius straipsnius. Visi jie buvo įvertinti teisingai ir kaip prielankūs tautai. Tačiau dera pažymėti, kad Monliuko pažadai buvo taip pat šio to verti. Senas posakis teigia, kad nėra nieko pigesnio už pažadą.

Būta ir tokių teiginių: „Prancūzija parengs laivyną, kad lenkai įsiviešpatautų Baltijos jūroje ir užkariautų Narvos tvirtovę ir miestą, o jei kultų karas su Rusija arba kita kokia valstybe, ji perleistų lenkams savo lėšomis apginkluotus keturis tūkstančius vyrų ir t. t. Per visą savo valdymą Henrikas pervedinės Lenkijai dalį savo pajamų, kurios bus panaudotos karalystės reikmėms. Jis mokės valstybės skolas. Jis sudarys šešiolikos senatorių tarybą ir be jų sutikimo negalės nei skirti, nei priiminėti pasiuntinių. Jis pašauks naują kariuomenę ir lieps kilmingiesiems sėsti ant žirgų, tik jeigu sutiks visi Respublikos luomai. Jis neskirs svetimšaliams nei pareigybių, nei titulų, nei seniūnijų. Negalės vesti be senato ir bajorų sutikimo.“

(Nukelta į 58 p.)

Monliukas, išgirdęs šį straipsnį, visiškai ramiai išklaušęs kitus straipsnius, tik kilstelėjo antakius ir prikando lūpą. Pabaigai buvo paliktas sunkiausias straipsnis. Jį į sutartį įrašė protestantai. Jame buvo sakoma, kad Henrikas de Valua palaikys tvarką ir ramybę tikėjimo klausimais, prižiūrės, kad niekas nebūtų skriaudžiamas dėl savo įsitikinimų, kad visi turėtų visišką tikėjimo ir sąžinės laisvę, o karalius neleis to pažeisti įstatymais, neleis tai daryti teismams.

Sekretorius su plunksna rankoje, laikydamas pergamentą su *Pacta conventa*, pakvietė Monliuką pačiam perskaityti sutartį prieš ją pasirašant.

Monliukas, norėdamas nusiraminti ir laimėti laiko sugalvoti motyvuotą atsakymą, dėjosi po keltą kartų skaitantis fatališką pergamentą, lyg būtų norėjęs atmintinai išmokti tekstą. Paskui įsitempusiu veidu prabilo:

– Manau, kad garbingasis susirinkimas neabejoja mano uolumu ir noru užtikrinti taiką, šlovę ir nuolatinę lenkų tautos laimę. Neturiu ko pridurti prie pirmųjų sąlygų, kurias Seimas pateikė Prancūzijai ir mano didžiai kilmingam ir labai galingam princui ir senjorui Anžu kunigaikščiui Henrikui de Valua, išrinktam Lenkijos karaliui. Sąlygos neviršija tų pažadų, kuriuos buvau įgaliotas jums pateikti, bet prisipažinsiu, nes turiu būti atviras (o toks visada ir buvau), kad paskutinis straipsnis, paskutinė išlyga peržengia Prancūzijos dvaro ir mano šeiminių man suteiktas galias...

Jo balsas tariant paskutinius žodžius darėsi vis tylesnis, ir paskutinius žodžius vos galėjai išgirsti. Tačiau susirinkime tučtuojau kilo visuotinis nepasitenkinimas. Daugybė balsų ėmė šūkaukti: „Jis siūlė mums taiką, o dabar jos atsižada pats. Jis siūlė mums įstatymą, bet atmeta mūsų sąlygas! Gal jis laiko mus kvailiais?“

„Maištingos galvos vis labiau kaista“, – pagalvojo Monliukas, nuleidęs akis, nes nenorėjo, kad jo žvilgsnis susidurtų su žiūrovų akimis. Šie norėjo patenkinti savo smalsumą ir stiepti vienas per kitą, rizikuodami persiversti. Jie suko galvas tik dėl to, ar jis pasirašys, ar ne.

Firlėjus beveik triumfavo ir susirinkusiems rodė demonstratyvius gestus, lyg teigtų: „Na, ar aš nesakiau?“

Išblyškęs primas bejausmiu veidu, užgesusiomis akimis, praverta burna, kvailu žvilgsniu dairėsi aplink lyg klausdamas, kas dabar bus. Bet niekas nė

neketino jam aiškinti, o dar mažiau patarinėti. Iš visų pusių sklido skundai ir grasinimai. Net tie, kurie buvo nepalankūs protestantams, kaltino Monliuką juos apgavus ir nesuprato, koks tikrasis atsisakymo motyvas, nes to motyvo savo pateisinimui jis nedrįso pasakyti iš atsargumo. Daug senatorių jau triukšmingai kilo iš savo vietų ir kilo pavojus, kad Seimas iširs. Kilus tokiam sąmyšiui, nykštukas jautėsi taip, lyg sėdėtų ant įkaitusių žarijų. Nebegalėdamas susivaldyti ėmė stipriai tampyti Monliuką už sutanos.

– Pasirašykite, sakau jums, pasirašykite, arba viskas galutinai žlugs.

Monliukas galbūt ketino pasiteisinti prieš Prancūzijos dvarą tuo, kad jo sutikimas buvo išgautas prievarta, tad ištiesė rankas, lyg demonstruotų nusivylimą, ir tarė:

– Ką gi, kilmingieji ponai, jūs to pageidaujate, aš paklūstu... O jūs, ponai, – tęsė kreipdamasis į savo pasiuntinybės sekretorius bei savo palydą, – būsite liudininkai, kad buvau verčiamas. Paaiškinsite jo didenybei Prancūzijos karaliui ir jo karališkajam broliui Anžu kunigaikščiui, kodėl taip pasielgiau.

Vaizduodamas susijaudinusių, nors toks nebuvo, Monliukas drebančia ranka pasirašė *Pacta conventa*. Visi vienu balsu ėmė šaukti *vivat*, net sudrebėjo masyvūs Šopos pilioriai. Šūkį atkartėjo susibūrusieji lygumoje. Valanso vyskupą apsupo žmonės, jam žarstė komplimentus, dėkojo. Dėkingi lenkai vos neišnešė jo ant rankų. Nykštukas džiūgavo, jo mažais apvytusiais skruostais ritosi džiaugsmo ašaros. Jis plojo rankomis ir retkarčiais sušukdavo: „Jis nebūtų pasirašęs, jei ne aš!“

Dabar ir primas atsipeikėjo iš letargiško sąstingio ir ėmė vaizduoti skubantį atlikti jam pavestą darbą, lyg bijotų, kad atsiras daugiau kliūčių. Jis pakvietė karūnos maršalkas paskelbti naująjį karalių. Didysis maršalka pasisakė pirmas, ir net jo priešininkai negalėjo nesižavėti jo imponantiška laikysena, kilniomis manieromis, kai jis, atlikdamas pareigą, paskelbė:

– Mūsų karaliumi vieningai išrinktas ir primo patvirtintas Henrikas de Valua, Anžu kunigaikštis. Skelbiame, kad visa Respublika privalo vertinti jį kaip teisėtai išrinktą ir paskirtą.

Antrasis kalbėjo dvaro maršalka, paskui pasisakė didysis Lietuvos maršalka Chodkevičius. Prieš pradėdamas *Bone Deus* jis, kaip buvo įpratęs, paglostė savo ūsus. Kas galėjo pagalvoti, kad diena pa-

sibaigs taip pat, kaip ir prasidėjo. Kad brolių bajorų sutarimu bus paskelbtas karalius, kad tai bus Henrikas de Valua, ir t. t.

XXXIII skyrius

Kaip tik tuo metu nykštukas gavo Balani laišką. Šis vardan jų nuoširdžios draugystės maldavo atvykti į Lomžą – čia jis laukiamas ir būtinai turįs pasirodyti. Ir jokių detalių, bet nesunku buvo nuspėti, apie ką kalbama. Nykštukas iš prigimties buvo geros širdies, visada stengėsi padėti savo draugams, tad ir ši sykį jis nekrepė dėmesio nei į svarbią situaciją, nei į tai, kad jis Varšuvoje. Juk galų gale rinkimai baigėsi (kaip pats tikėjo, didele dalimi dėl jo pastangų), Respublika ir be jo sugebės išrinkti atstovus pasveikinti naująjį karalių. Krasovskis nenorėjo atskleisti Monliukui nei tikrųjų savo kelionės motyvų, nei to, kas rašoma Balani laiške. „Jis norėtų, – mąstė nykštukas, – diplomatiškai aptarti dviejų įsimylėjusių jaunuolių problemą. Manau, ši reikalą perprantu šiek tiek geriau nei jis, tiek metų praleidęs Kotrynos Mediči dvare, tikrai išmanau, kaip tvarkomi meilės reikalai“.

Nykštukas, beje, nuogaštavo, kad kalbantis apie Balani Monliukas nesuprastų nykštuko netakto, kai jis atskleidė spėjamą vaikinio gimimo paslaptį. Nykštukas labai nuoširdžiai tikėjo, kad jis vienintelis šioje istorijoje gali suvaidinti paslaugų ir pelnyti pagarbą Prancūzijos karaliaus dvare, nes išrūpino jaunajam Balani pelningą garbę teikiančią tarnybą. Be to, jis buvo nieko prieš pasigirti infantei savo paslaugomis, padarytomis naujajam karaliui, kurį jau regėjo būsimuoju princesės vyru, nors ir nebuvo pamiršęs Anžu kunigaikščio meilės nuotykių. Princesė de Kondė buvo ištekėjusi ir negalėjo sutrukdyti Henriko vedyboms su Lenkijos infante. Beje, sumanus nykštukas žodį neįmanoma buvo išbraukęs iš savo politinio žodyno.

Nesismulkinsime tiksliai aprašinėdami jo atvykimą į Lomžą, nei kaip jis ten buvo sutiktas. Balani džiūgavo vėl išvydęs savo angelą globėją – vadinaujamąjį naminį demoną, o infantė negalėjo atsidžiaugti, išgirdusi Seimo valią paskelbti karaliumi Anžu kunigaikštį. Bet pabandydysime, kiek tai įmanoma, papasakoti mūsų skaitytojams arba skaitytojoms apie jaunąją Vandą ir kaštelioną Romualdą. Šis jau gailėjosi, kad, pagautas apmaudo ir pykčio, parašė

laišką. Jis nenorėjo, kad būtų suprastas paraidžiui. Jis tikrai mylėjo Vandą, bet mylėjo ją savitai, nesukiojo jai iš paskos. Pažinojo Vandą nuo vaikystės. Ji buvo skirta būti jo žmona, tad iki šiol buvo ramus, nes įsivaizdavo, kad jos jausmai tokie patys, kaip ir jo. Jis pernelyg ramiai mėgavosi savo laime, galbūt buvo pernelyg užtikrintas ir nenumatė, kad vieną dieną ta laimė gali baigtis. Svarbiausia, jis nesuprato, kad moterims, kaip ir dievybėms, reikia šiek tiek smilkalų, kad jos jaučiasi nepakankamai mylimos, jei jų nedieviną. O šioje srityje Balani buvo nepalyginti pranašesnis. Nesakau, kad mylėjo labiau, bet mylėjo aistringai ir mokėjo tai įrodyti tūkstančiais vis naujesnių ir vis labiau gundančių būdų. Beje, Romualdas jau kitą dieną po to, kai parašė pirmąjį nevykusį laišką, parašė antrą, visiškai kitokį. Jis nusižemino, atgailavo, net stengėsi būti romantiškas. Jis atsiprašinėjo savo damos, savo širdies valdovės. Ši kartą jį įkvėpė meilė, na, gal gerasis Romualdo genijus, ir tas laiškėlis greičiausiai būtų stebuklingai paveikęs Vandos jausmus, jei nebūtų įsimaišęs blogasis Romualdo genijus ir nebūtų pasistengęs, kad laiškėlis netikėtai (nors gal taip ir buvo suplanuota) pakliūtų į rankas poniai Ljetar. Pastaroji jį perskaitė ir, būdama ypatingai palanki Balani, nutarė, kad bus išmintingiau, jei nusišyps laiškėli nuo Vandos akių ir vietoj savo globotinės į jį atsakys pati. Jos atsakymas, galima neabejoti, buvo sausas ir aiškus. Ponia Ljetar nepasitenkino neigiamu Vandos atsakymu, iš patiklios ir nuolaidžios princesės Onos ji išgavo draudimą jaunajam kaštelionui rodytis jos dvare dėl įvykusios dvikovos. Kelios dienos iki atvykstant nykštukui Vanda, jau kuris laikas sunerimusi ir užsisvajojusi, vieną vakarą gulėjo lovoje ir šnekučiavosi su savo artimiausia patikėtine – bajore Regina, labai artima poniai Ljetar. Kol Regina pynė jos ilgus plaukus ir ruošė galvos aprišalą nakčiai, Vanda naiviai, beveik kaip vaikas, pusbalsiu, lyg bijotų, kad ją išgirs dar kas nors be ištikimosios Reginos, paklausė:

– Ar girdėjai, Regina, kalbama, kad aš ištekėsiu už pono Balani?

– Apie tai kalba mano miela ponია ir manau, kad tik ji tuo tiki.

– Ne, ir infantė taip kalba. Ar tu dėl to pyksti, Regina, nes rodai grimasas?

– Iš tiesų, panele, negaliu patikėti, kad jūs, kol

(Nukelta į 60 p.)

gyva, galėtumėte atsisakyti tokio mielo ir gero kašteliono Romualdo. Jis tiek kartų jus linksmino ir juokino, mokė jus šokti ir jodinėti žirgu. O ne, tai neįmanoma!

– Deja, Regina, – paprieštaravo ašarodama Vanda, savo gražia ranka pridengusi patikėtinės lūpas, – neprimink man to, prašau tavęs, aš pernelyg dažnai apie tai galvoju.

– Nepamirškite to, panele, – neatlyžo patikėtinė.

– Ne, ne, jis manęs nebemyli, jis niekada manęs nemylėjo, jis nebenori manęs daugiau matyti. Baisu, siaubinga. Juk aš jį mylėjau, negaliu susitvardyti, negaliu neverkti, kai viską prisimenu. Kokia aš nelaiminga!

– Taip, dabar jūs gailitės, bet kol jis buvo čia, jus domino tik ponas Balani ar Barani, nepamenu, kaip jis vadinosi.

– Bet, Regina, tai ne tas pats. Romualdą matydavau kiekvieną dieną, o ponas Balani juk užsienietis, tad derėjo jį tinkamai priimti. Be to, jis išgelbėjo man gyvybę ir turėjau būti jam dėkinga vien už tai. Tiesa, neturiu ko sau prikišti. Jis man patiko, nes tikrai buvo mielas ir daug mielesnis už kaštelioną – tas susierzina dėl menkniekių. Tenorėjau išmokti piešti, ir viskas. Ar tai nusikaltimas? Ar vien dėl to reikėjo griebtis kardo ir užpulti vargšą Balani, o paskui parašyti man tokį beširdišką, tokį šaltą, tokį piktą laišką?

– Bet, panele, jis negalėjo būti labai patenkinimas, gavęs iš prašalaičio popierinę karūną. Trūko tik, kad jam į stalą būtų patiekta žąsis rudame padaže.

– Kalbi niekus, Regina, ir esi neteisi dėl pono Balani. Tas jaunas prancūzas yra labai aukštos kilmės, jis beveik pasiuntinys ir išduosiu tau paslaptį – jis yra karaliaus sūnus.

– Karaliaus sūnus? – nepatikliai pakartojo Regina. – Žmogus, kuris vienas, be palydos, pėsčias klajoja miškais.

– Jo gimimas yra paslaptis, bet pripažink, Regina, kad yra kažkas didinga jo manierose, ir tai neabejotinai liudija jo kilmę.

– Taip, jis didelis melancholikas, labai išblyškęs, ilgais tamsiais plaukais ir juodaakis, jis visada tarsi apžavėtas žiūri į jus.

– Taip gražiai nupiešei, kad nenoromis mane prajuokinai. Ponia Ljetar tikrai būtų nepatenkinta. Ji sako, kad gražesnio vyro nėra mačiusi.

– Galėtų to ir nesakyti, ypač kai jūs klausotės, panele.

– Jis tau tikrai nepatinka? Nemanai, kad jis mielas?

– Norėčiau, kad jis būtų už tūkstančio mylių.

– Jei tu mokėtum prancūziškai ir galėtum jį suprasti, taip nekalbėtum.

– Iš tiesų, panele, nežinau nė ką galvoti, kai girdžiu jus taip kalbant. Manau, kad jūs mylite juos abu.

– Pasakysiu teisybę, Regina, norėčiau, kad vienas būtų mano brolis, o kitas...

Paskutinį žodį ji ištarė savo patikėtinėi į ausį, labai tyliai, taip naiviai ir jautriai, kad tapo neapsakomai žavinga.

– Tai kurio norėtumėte sau už vyrą?

– Nepasakysiu, nenoriu, – šūktelėjo Vanda, ranka užsidengusi akis. – Nekalbėk man daugiau apie Romualdą, draudžiu tau. Pažadėjau poniai Ljetar, kad jį pamiršiu, o prisiminusi, kad neturiu apie jį galvoti, nenoromis pradėdau galvoti.

Ji padėjo galvą ant pagalvės ir nutilo. Užsimerkė ir iš po jos ilgų, tamsių blakstienų ištryško ašara.

Jauna, nepatyrusi, apdovanota jautria širdimi, sielvartaujanti dėl kitų nelaimių, kiekviename savo žingsnyje jaučianti neginčijamą ponios Ljetar autoritetą ir tuo pat metu negalinti pamiršti prisirišimo, kuris, galima sakyti, buvo įgimtas, Vanda buvo atsidūrusi nepavydėtinoje padėtyje ir tikrai nesijautė laiminga. Ponia Ljetar buvo egzaltuota moteris, persekiojama įkyrių minčių, ji nesugebėjo atspėti tikrųjų Vandos jausmų. Ji nuolat jai vaizdingai pasakojo apie romantišką Balani aistrą, aiškino, kad jis, netekęs Vandos, negalės gyventi, tuo pat metu tikino, koks abejingas yra Romualdas. Vanda ir pati matė, kad kaštelionas nutolo nuo jos ir nenorėjo su ja bendrauti. Vanda teisingai vertino Balani nuopelnus. Ją jaudino jo labai stiprus ir labai tikras jai rodomas jausmas. Jo naudai veikė širdyje kirbantisi apmaudas. Ji dūsaudama mąstė, kad turėtų labiau vertinti Balani, o ne Romualdą.

Balani parašė nykštukui, kad netrukus atvyks Vandos tėvas, ir meldė jį prisidėti prie jį palaikančių, meldė padėti savo patarimais.

Romualdas pats papasakojo seniūnui Odolinskiui, kas nutiko pilyje jam nesant. Šis įniršo, kad negerbiamas jo pasirinkimas, ir atvyko svaitydamas akimis žaibus, tvirtai nutaręs, kad jo krikštaduktė yra ekstravagantiška ir kvaila. Buvo pasiruošęs prikišti silpnai princesei, kad ji pernelyg pasitiki jaunuju prancūzu, ir net smarkiai išbarti ponią Ljetar.

Dėl to davė bajoro garbės žodį Romualdui. Dabar pamatysime, ar jis tą žodį išlaikys.

Odolinskis, lyg patyręs generolas, iš anksto įvertinęs kovos lauką ir galimybes laimėti, pasirodė pilyje. Ponia Ljetar išmintingai, nepaprastai įžvalgiai numatė, kaip atremti pirmąjį smūgį ir akistatą susidūrus akis į akį su juo. Scena, kurią aprašysime, įvyko dalyvaujant infantei, labai lengvai pasidavusiai ponios Ljetar įtakai. Seniūnas Odolinskis, nors buvo nusiteikęs pulti, neišdrįso prabilti pirmas, pasitenkino tik svaidydamas pykčio kupinus žvilgsnius į poniją Ljetar, o ši tos nebylios artilerijos smūgius atrėmė labai abejingai, su jai nebūdinga ramybe. Vanda slėpėsi už infantės krėslo, ją beveik visą dengė platus princesės apsiaustas. Balani kambaryje nebuvo, nykštukas rimtas vaikštinėjo, užsikišęs rankas už persiškos juostos. Infantė pirmoji gražiai ir neskubriai, kaip buvo įpratusi, prakalbo apie naująjį sąjungos, kuri, jos nuomone, geriausiai gali užtikrinti Vandos laimę, projektą. Odolinskis, nors ir niršo, kad nepaisoma jo norų, stengdamasis laikytis pagarbos ir privalomo dėmesio infantei, savo karališkajai šeimininkei, įsileido į nerišlius ilgus samprotavimus. Labai keista, kad be jo sutikimo dukrai įdiegta mintis, jog ji turėtų rodyti palankumą jaunam, nežinia iš kur atsibaščiusiam avantiūristui. Jo dukra pamiršo, kokius įsipareigojimus jis turi kaštelionui Tenčinskiui, kad ta sąjunga visokeriopai naudinga, ir kad ponija Ljetar pati turėtų tai prisiminti. Pasakė tai ir vėl pažvelgė į tą poniją rūsčiu žvilgsniu, kurį ši atrėmė visiškai ramiai. Pagaliau jis pareiškė, kad stebisi, jog tokia išmintinga princesė, kokia yra jos aukštybė, pasidavė tokiai beprotybei, su kuria jis tikrai niekada nesitaikstys.

Infantė melancholiškai pabandė pateisinti Vandą ir pareiškė, kad širdžiai neįsakys.

– Jos širdis privalo paklusti tam, ką aš įsakysiu, – pakėlė balsą pykčio dusinamas seniūnas. Kraujas jam taip mušė jam į galvą, kad jis buvo priverstas atsegti rubino sagtį, prilaikančią jo marškinių apykaklę.

Nykštukas prisiartino prie seniūno ir prakalbo.

– Dėl senjoro Balani kilmės, – išdėstė rimtu tonu, – galiu jus užtikrinti, kad jis tikrai kilmingas. Dėl jo turtų, tai Prancūzijos princų dosnumas beribis, o jo paties nuopelnai tokie, kad jis gali pretenduoti į bet kokį postą.

– Kokios nesąmonės.

– Tos vedybos bus pačios maloniausios Pran-

cūzijos dvarui ir užtikrins jums mūsų naujojo karaliaus globą, palankumą ir malones.

– Gražūs žodžiai, nieko neprisidursi.

– Pažadu jums tuos žodžius paversti auksu, ir aukštos prabos auksu.

– Mokate suktis, norėčiau ir aš taip sugebėti, kai vargstu stengdamasis iškišti savo puikius javus, puikius kviečius... Dancige, – šaipėsi seniūnas.

– Pagaliau, – įsiterpė iki tol tylėjusi ponija Ljetar, – senjoras Balani atsisakys Vandos turto ir leis jums juo mėgautis iki pat jūsų mirties. Juk jūs žinote, kad velionės seniūnienės testamentu jūsų dukra turėtų perimti visus jos turtus po to, kai ištekės.

– Tuo nė kiek neabejoju, – rimtu veidu atsakė seniūnas, – tai jūs sakote, kad Balani nesigviešia turto.

– Užtikrinu jus, jis dievina jūsų dukrą ir galvoja tik apie ją, vien tik apie ją.

Seniūnas kiek padvejojo.

– Ne, mieloji ponija, – prakalbo daug švelniau, – tai neįmanoma. Po to, ką išgirdau, noriu tikėti, kad tos vedybos gali būti naudingos, bet kartoju jums, kad joms pritarti neleidžia mano garbė ir sąžinė. Sąžinė, jūs mane suprantate, ponija Ljetar, – pridūrė seniūnas, metęs į ją išraiškingą žvilgsnį.

– Jūsų sąžinė? – ironiškai pakartojo ponija Ljetar. – Ką gi, yra būdų ją nuraminti. Jei jūsų įsipareigojimais kaštelionui neduoda jums ramybės, po savo mirties palikite jam turtą, kurį Vanda ir Balani savanoriškai užleis, ir galiu jums garantuoti, kad jis tikrai liks dėkingas.

– Apie tai galima pasvarstyti, – atsiliepė seniūnas, – reikės su juo pasišnekėti.

– Ką! Jūs dar abejojate? – šūktelėjo ponija Ljetar ir lyg strėlė degančiomis akimis šoko prie seniūno. Tas atsitraukė per porą žingsnių.

– Jūs dar abejojate? – pakartojo ponija Ljetar. – Gal labiau pageidaujate, kad jūsų abejones išsklaidyčiau kitokiu būdu? Kalbėkite, aš pasiruošusi, aš niekuo nerizikuoju, kalbėsiu girdint jos karališkajai aukštybei ir ponui Krasovskiui.

– Ponia Ljetar, mano miela ponija, maldauju jūsų, – ramino blykšdamas seniūnas, – nekrėskime nesąmonių. Ką turėčiau padaryti?

Smalsusis nykštukas priėjo prie pašnekovų.

– Gerai apmąstykite, ko siekiate, – pridūrė seniūnas, – vargšas vaikas viską praras.

– Nesirūpinkite, Balani pakankamai turtingas.

(Nukelta į 62 p.)

– Nėra ko abejoti, – vėl įsiterpė nykštukas, – negali būti, kad Prancūzijos dvaras nepasirūpintų šio jauno senjoro puikia ateitimi, nesuteiktų jam turtu, neskirtų dvarų, rentų ir t. t.

– Žinokite, – prakalbo infantė, – kad dėl šių vedybų ir man palankiai besiklostančių aplinkybių aš išipareigoju visokeriopai rodyti savo palankumą mūsų mielajai Vandai.

Seniūnas žemai nusilenkė infantei, o Vanda pa-
bučiavo princesės apsiaustą.

– Jei visos sąlygos bus įvykdytos, – kiek apgai-
lestaudamas tęsė seniūnas, – neprieštaraušiu toms
vedyboms. Bet kartoju, mano pasiūlymą turi pri-
imti kaštelionas, ponas Balani turi įrodyti, kiek turi
turto, atskleisti savo gimimo paslapties šydą ir pa-
galiau viešai pasakyti, kieno jis sūnus. Sutiksiu tik
išpildžius šias sąlygas.

– Viskas labai teisinga, – vienu balsu sušuko in-
fantė, ponia Ljetar ir nykštukas.

– Kur ta kvailiukė, kur mano dukra? – pasitei-
ravo seniūnas.

Ašarodama Vanda puolė tėvui po kojomis.

– Jums labai pasisekė, panele, – prakalbo seniū-
nas, – kad radote prieglobstį po mūsų labai mielos
šeimininkės sparnu. Ko dabar virkaujate? Gal nori-
te man apdumti akis, kad esate pasirengusi manęs
klaudyti? Palaukite, palaukite, ateis laikas, kai jūs
pasigailėsite ir prisiminsite mano gerąjį Romualdą.

Tai išgirdusi Vanda apsipylė dar gausesnėmis
ašaromis. Ponia Ljetar paskubėjo ją pakelti. Mergina
priglaudė galvą jai prie krūtinės ir leidosi išvedama.

Įspėtas ponios Ljetar, pasirodė Balani. Jis puolė
seniūnui po kojomis ir ėmė jam dėkoti už tai, kad
šis nepaniekino jo jausmų. Bet seniūnas nepaten-
kintas jį nutraukė:

– Neskubėkite, pone, mes dar ne vestuvėse ir
jums dėl jų teks išpildyti ne vieną sąlygą. Savo nuos-
tatas išsčiau jūsų draugui ir tikiuosi, kad jis savo
ruožtu viską perduos jums.

Seniūnas pasiteiravo infantės, ar ji neturi jam
kokių nors užduočių, ir išėjo nepatenkintas, kratyda-
mas galvą. Skandinti sielvarto jis patraukė pas didįjį
taurininką ir su tuo ponu ištuštino ašotį seno midaus,
menančio dar Kazimiero Didžiojo valdymo laikus.

Sužinojęs, kokias sąlygas ir kokius pageidavimus
kelia seniūnas, laimingas ir nekantrus, nes taip nu-
tinka visada, kai ko nors trokšti, Balani ketino dabar
pat iškeliauti pas pasiuntinį ir maldauti jo ekscelen-

cijos Valanso vyskupo pasirūpinti jo likimu, prašyti
jį įteisinti ir atlyginti už padarytas menkas paslau-
gas ar bent jau išgauti pažadą, kad jam parūpins jo
kilmę atitinkančią tarnybą.

– Nieko nedarykite, – sušuko nykštukas.

Jis bijojo, kad jaunuolis nepridarytų kvailysčių
ir neatskleistų jo paties darbelių, – jūs šeimininkas
mūšio lauke, tad nesitraukite iš labai jums patogių
pozicijų, likite čia, jos aukštybė tam neprieštarauja.
Aš tikrai pasirūpinsiu visais jūsų reikalais. Jūs žino-
te, kokį pasitikėjimą turiu Prancūzijos dvare ir kad
esu jūsų geras draugas. Tad niekuo nesirūpinkite.
Aš išipareigoju išrūpinti jums pasiuntinio leidimą
likti Lenkijoje rezidentu, kol atvyks karalius.

XXXIV skyrius

Nykštukas, sugrįžęs į Varšuvą, rado Respubli-
kos paskirtus pasiuntinius, pasirengusius išvykti.
Išrinkti pasiuntiniai darė garbę tautai, nes garsėjo
protu, talentu ir aukšta kilme. Tai buvo Poznanės
vyskupas Adomas Konarskis, šaunusis daug nusi-
pelnęs Seradzo vaivada, kurio tėvas ilgai tarnavo
Prancūzijai, Radvila, Zamoiskis, Zborovskis ir kiti.
Daug jaunų bajorų iš garsiausių šeimų buvo atrinkti
pasiuntiniais. Tarp jų ir jaunasis kaštelionas Ro-
mualdas Tenčynskis. Jis karštai troško pasinaudoti
tokia proga, nes norėjo tokiu būdu nuraminti savo
sielvartą, kadangi viskas žadėjo neišsenkantį pra-
mogų šaltinį. Seniūno Odolinskio pasiūlymas jį ir
nustebino, ir papiktino. Jis kilniai jį atmetė, bet tuo
susizavėjo tik jautrioji Vanda, nes apie atsisakymą
išgirdęs seniūnas paskelbė, kad Romualdas išprotė-
jo, ponia Ljetar gūžtelėjo pečiais, o infantė atsiduso.

Nykštukas, pamatęs, kad Monliukas paten-
kintas jo vaisingų derybų rezultatais, kurie ateity-
je žadėjo puikų įvertinimą, pasitikėjimą ir reikšmę
Prancūzijos dvare, nutarė, kad dabar tinkamas me-
tas įvykdyti Balani duotą pažadą.

(Tęsinys kitame numeryje)

*Iš prancūzų į lietuvių kalbą vertė
Virginijus Baranauskas.*

*Knygos originalas prancūzų kalba – „Le Nain
Politique: Roman historique, par Mme la Ctesse
de Choiseul-Gouffier, nee Ctesse de Tisenhaus“. Jis iš-
leistas 1826 m. Parįžiuje.*

Lietuvių kalba skelbiamas pirmą kartą.

Vilniaus žemaičių kultūros draugija. 2016 metai

Nuotraukoje: 2016 m. sausio 19 d. naujai išrinkti VŽKD tarybos nariai ir grupė kitų draugijos narių. Iš kairės: Vladas Vitkauskas, Anicetas Jonutis, Agota Aldona Bazienė, Angelina Liaudanskienė, Danguolė Guobienė, Alvydas Strička, Albertas Laurinavičius, Dalia Dirgėlienė, Irena Birutė Demskienė, Povilas Saudargas, Virginija Stanislava Bumblienė, Regina Matonienė, Ipolitas Petrošius

Sausio 19 d. vyko Vilniaus žemaičių kultūros draugijos (toliau – VŽKD, Draugija) ataskaitinis-rinkiminis susirinkimas. Ataskaitą apie draugijos praėjusių metų veiklą pateikė draugijos pirmininkė Dalia Dirgėlienė, kuri šiai draugijai 2015-aisiais vadovavo jau dvidešimtus metus. Revizijos komisijos ataskaitą perskaitė Alfonsas Katkus. Susirinkimo metu išrinkta nauja draugijos Taryba (Alvydas Strička, Agota Aldona Bazienė, Regina Matonienė, Angelina Liaudanskienė, Povilas Sau-

Iš kairės: Užgavėnių persirengėliai Vilniaus mokytojų namų kiemelyje 2024 m. vasario 9 d.; VŽKD nariai ir kiti vilniškiai ir jų svečiai 2024 m. Vilniaus Kaziuko mugėje prie Virgilijaus Vaičiūno išdrožto 12 m ilgio šaukšto-kaušo

dargas, Virginija Stanislava Bumblienė, Albertas Laurinavičius, Aldona Markūnienė, Danguolė Guobienė) ir Revizijos komisija (Asta Taluntienė, Ipolitas Petrošius, Irena Birutė Demskienė). Susirinkimo metu ilgametė draugijos pirmininkė paprašė į draugijos Tarybą jos dėl objektyvių priežsčių neberinkti.

Tą pačią dieną įvykusiame Tarybos posėdyje pirmininko pareigos patikėtos Alvydui Stričkai, pirmininkų pavaduotojų – R. Matonienei, A. Liaudanskienei, sekretorės – A. Bazienei.

Sausio 15-ąją pasiekė liūdna žinia, kad Amžinybėn išėjo 70-mečio sulaukęs dizaineris, esperantininkas, keliautojas, šokėjas, aktyvus draugijos narys, Kazimieras Svidenis.

Vasario 4 d. grupė VŽKD narių dalyvavo Lietuvos Etninės kultūros globos tarybos (pirmininkas Virginijus Jocys) leidinio „Etninė kultūra“ Nr. 9 pristatyme, kuris vyko Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos konferencijų salėje. Renginio metu vyko pokalbis-diskusija „Etninė kultūra bendruomenių gyvenime – tradicijos, šiandiena“. Kalbėjo, savo sėkmės istorijomis pasidalino Vilniaus miesto gyventojų bendruomenių atstovai, prof. Libertas Klimka. Vilniaus etninės kultūros centro vadovė Milda Ričkutė papasakojo apie Vilniaus miesto 2016 m. etninės kultūros renginius. Buvo parodytas Ritos Ščiglinskienės filmas „Žemė-Žmogus-Žirgas“. Koncertavo Vilniaus mokytojų namų folkloro ansamblis „Tyklė“ (vadovė Vitalija Brazaitienė), folkloro ansamblis „VISI“ (vad. Evaldas Vyčinas), vyko blynų vaišės.

Vasario 9 d. draugijos nariai dalyvavo Vilniaus Mokytojų namų kiemelyje vykusiame Užgavėnių

(Nukelta į 64 p.)

Groja (iš kairės): Lietuvos nacionalinės premijos laureatas P. Vyšniauskas, jo sūnus D. Vyšniauskas, maestro Andrius Kulikauskas. 2016 m. kovo 15 d.

šventės renginyje. Jo metu susirinkusiuosius linksmino kapela „Ratilai“, folkloro ansamblis „Vilniaus dzūkuliai“, šeliojo, dainas traukė persirengėliai, Kanapinis įveikė Lašininį, buvo sudeginta stilingai pasipuošusi Morė, o tada žemaičiai linksmybes pratęsė susirinkę į blynų balių, kuriame netrūko ir šauniųjų draugijos šeiminkų pagamintų kitokių skanėstų.

Vasario 17 d. VŽKD pateikė LTV radijo komitetui prašymą atnaujinti radijo valandėlę „Būdas žemaičių“, kuri, pratęsiant ankstesnių metų tradiciją, turėtų padėti gaivinti žemaitiško gyvenimo atminimą, kalbą, muziką, pasakoti apie Žemaitijos istoriją, jos žmones ir kt. 2016 m. tokia radijo laida į radijo programą nebuvo įtraukta.

Tą pačią dieną VŽKD taryba pateikė pasiūlymus Žemaičių kultūros draugijos sudarytai komisijai dėl 2014 m. rugpjūčio mėnesį vykusiam ŽKD suvažiavime išskeltos idėjos sukurti Žemaičių himną.

Vasario 23 d. vykusio VŽKD tarybos posėdžio metu buvo pateiktas pasiūlymas sudaryti bendradarbiavimo sutartį su Vilniaus kavine „Džiugas“, kuri veikia Vilniaus gatvėje, siekiant, kad ji taptų Vilniaus žemaičių kultūros draugijos ambasada Vilniaus mieste. 2016 m. šioje kavinėje vykdavo draugijos tarybos posėdžiai, buvo taikomos nuolaidos čia maistą užsisakiusiems VŽKD nariams.

Kovo 1–4 dienomis draugijos nariai aktyviai dalyvavo Vilniuje vykusioje Kaziuko mugėje. Šventės organizatoriaus Vytenio Urbos iniciatyva šios šventės metu padarytas 12 m ilgio šaukštas-kaušas. Šią idėją Lukiškių aikštėje jam padėjo įgyvendinti

Iš kairės: A. Dacys, A. Liaudanskienė, P. Kuizinas, R. Matonienė, A. Strička ir S. Kasparavičius prie Lietuvos karininko, partizanų vado, rezistentu, Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio tarybos prezidiumo pirmininko, partizanų ginkluotųjų pajėgų organizatoriaus ir pasipriešinimo Lietuvos okupacijai koordinatoriaus, vado, vadinamo ketvirtuoju Lietuvos prezidentu, Jono Žemaičio-Vytauto (1909–1954) paminklo (skulptorius G. Lukošaitis), stovinčio Vilniuje, prie Krašto apsaugos ministerijos. 2016 m. kovo 15 d.

architektas, tautodailininkas Virgilijus Vaičiūnas.

Kovo 10 d. vykusios VŽKD Tarybos posėdžio metu buvo pranešta, kad Registrų centras draugijai kaip juridiniam asmeniui suteikė naują kodą (293011320). Tą dieną su gimtadieniu buvo pasveikinta Tarybos narė Angelina Liaudanskienė. Posėdžio metu ji pristatė jos pačios sudarytą, Švietimo ir mokslo ministerijos išleistą knygą „Metų mokytojai“, kurioje pateikta informacija apie geriausius Lietuvos mokytojus, mokyklose dirbusius iki 2016 m.

Kovo 15 d. prieš prasidedant VŽKD kultūros vakarui grupė draugijos narių ir jų svečių (Telšių miesto meras Petras Kuizinas, patarėja Eva Stonkevičienė, Žemaičių kultūros draugijos pirmininkas Stasys Kasparavičius, ŽKD Telšių skyriaus pirmininkas Andrius Dacius, VŽKD tarybos nariai Angelina Liaudanskienė, Regina Matonienė, Alvydas Strička) Vilniuje, prie Palangoje 1909 m. kovo 15d. gimusio generolo, ketvirtojo Lietuvos prezidento Jono Žemaičio paminklo padėjo gėlių.

Vakarą muzikiniu kūriniu pradėjo iš Plungės kilęs saksofonininkas Petras Vyšniauskas, jo sūnus Dominykas Vyšniauskas ir maestro Andrius Kulikauskas. Renginio metu kalbėjo Vilniaus miesto savivaldybės administracijos direktoriaus pavaduotoja Vilma Šilalienė, Telšių rajono meras P. Kuizinas, ŽKD pirmininkas S. Kasparavičius, ŽKD Telšių skyriaus pirmininkas A. Dacius, VŽKD pirminin-

Aukojamos žemaitiškos šv. Velykų Mišios Vilniaus Žvėryno Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo bažnyčioje ir šių Mišių dalyviai kartu su klebonu V. Rapoliu. 2016 m. kovo 29 d.

kas A. Strička. Savo sukurtas menines Žemaitijos ir iš šio krašto kilusių žymių žemaičių nuotraukas pristatė fotomenininkas Algimantas Aleksandravičius.

Paskaitą apie XIII–XV a. Lietuvą ir žemaičius perskaitė istorikas, daugelio knygų, televizijos projektų autorius ir dalyvis, Vilniaus universiteto prof. Alfredas Bumblauskas. Renginyje pagarsinta informacija apie Telšiuose statomą paminklą, skirtą Durbės mūšio atminimui įamžinti. Buvo pasveikinti kovo mėnesį gimę VŽKD nariai, gražiai padėkota draugijai net 20 metų vadovavusiai Daliai Dirgėlienei, naujiems nariams įteikti „Žemaičių pasai“.

Vakaras užbaigtas prie vaišių stalo, kurį šį kartą patiekė Vilniaus kavinės „Sūrio DŽIUGAS namai“ (vadovė Greta Šatkauskaitė).

Kovo 25 d. Vilniaus Bernardinų bažnyčios kun. Rolandas Taučius OFM draugijos narius šv. Velykų išvakarėse, Didįjį Penktadienį, pakvietė į Vilniaus Bernardinų bažnyčią giedoti Žemaičių Kalvarijos kalnus. Šį kvietimą Vilniaus žemaičiai maloniai priėmė.

Kovo 29 d. Vilniaus žemaičiai gausiai susirinko į sostinės Žvėryno mikrorajone veikiančią Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo bažnyčią,

kur šv. Velykų proga Mišias žemaičių kalba aukėjo VŽKD narys, Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo bažnyčios klebonas kun. Vytautas Rapalis.

Balandžio 2 d. vykstant festivaliui „Atrask save“ (2015 m.) Pavilnių regioninio parko Pūčkorių sode visų Lietuvos regionų atstovai pasodino po obelaitę. 2016 m. balandžio 1 d. buvo gauta žinia, kad žemaičių obelaitė nulaužta. VŽKD pirmininkas Alvydas Strička pasikvietė į pagalbą savo bičiulį žemaitį Stanislovą Urboną ir jos balandžio 2 d. vietoje nulaužto medelio pasodino naują obelaitę.

Balandžio 8 d. Rašytojų klube vyko vakaras, skirtas prieš metus mirusio žemaičio rašytojo Petro Dirgėlos (1947–2015) atminimui. Jame leidinio „Naujasis Židinys-Aidai“ darbuotojai pristatė neseniai išleistą knygą „Apie karalystę: Petrą Dirgėlą kalbina Vilius Bartninkas“. Renginyje dalyvavo, kalbėjo knygos bendraautoris filosofas Vilius Bartninkas, literatūros kritikė habil. dr. Jūratė Sprindytė, rašytojas prof. Vytautas Martinkus, diskusiją vedė poetas Antanas Gailius, prisiminimais apie Petrą Dirgėlą dalinosi jo žmona, buvusi ilgametė VŽKD pirmininkė Dalia Dirgėlienė.

Balandžio 15 d. būrys VŽKD narių, pirmininkas Alvydas Strička dalyvavo Telšiuose vykusiose 2016-ųjų metų Lietuvos kultūros sostinės atidarymo iškilmėse. Tą pačią dieną Žemaitijos sostinėje buvo pažymėta ir Pasaulinė kultūros diena, Didžiojoje Žemaičių sienoje atidengta meninė plokštė „Istorinis Žemaitijos žemėlapis“.

Balandžio 19 d. vyko VŽKD kultūros vakaras „Biomedicinos ir technologijų mokslų lyderiai žemaičiai“. Pranešimą šia tema perskaitė iš Plungės kilęs fizikas, Fizinių ir technologijos mokslų centro vyresnysis mokslo darbuotojas, Lietuvos mokslo premijos laureatas, gamtos mokslų daktaras Bonifacas Vengalis. Jis trumpai pristatė XX a.–XXI a. pr. iškiliausius minėtų sričių žemaičius mokslininkus, apžvelgė jų svarbiausius pasiekimus profesinėje srityje ir pažymėjo, kad dabar, Saulėtekio slėnyje Vilniuje atidarius modernias Nacionalinio fizinių ir technologinių mokslų centro patalpas, mokslininkams atsiveria naujos darbo perspektyvos.

Renginyje dalyvavo, kalbėjo ir Lietuvos mokslo premijos laureatė habil. dr. Živilė Lukšienė. Ji papasakojo apie naujausius bei reikšmingiausius biome-

(Nukelta į 66 p.)

Iš kairės: sėdi A. Maslakova, prof. R. Maciūtė, D. Sungailienė, prof. P. Šerpytis, kalba dr. A. Vinkus. 2016 m. balandžio 19 d.

dicinos ir technologijų mokslo pasiekimus Lietuvoje.

Iš Kretingos kilęs Seimo narys dr. Antanas Vinkus vakaro dalyviams pasakojo apie savo gyvenimą, mokslą, gydytojo, diplomato, politiko ir visuomenės veikėjo nueitą kelią, apžvelgė sukauptą mokslinę ir gyvenimišką patirtį, darbą medicinos srityje. Savo prisistatymą jis užbaigė žodžiais: „Sakau: mano vardas – Žemaitija, o pavardė – Lietuva“.

Iš Šilalės rajono Žvingių kaimo kilęs Vilniaus universiteto Medicijos fakulteto Širdies ir kraujagyslių klinikos kardiologas prof. Pranas Šerpytis, kuris tuo metu dirbo Vilniaus Santaros klinikose, susirinkusiuosius supažindino su Vilniaus universiteto Santariškių klinikos vystymo perspektyvomis, šalies medikų naujais moksliniais laimėjimais medicinos srityje, informavo, kad pradėtas kurti

Santariškių klinikų laboratorinės medicinos centras. Kalbėdamas jis akcentavo tiesioginį mokslo ir praktikos, taip pat pedagogikos ir mokslo studijų bei verslo ryšį.

Renginio metu dr. Antanui Vinkui, prof. Pranui Šerpyčiui bei Daliai Sungailienei buvo įteikti „Žemaičių pasai“. Pagal tradiciją renginio metu buvo pasveikinti balandžio mėnesį gimę draugijos nariai, tarp jų ir 80-metį pažyminti folkloro kolektyvo „Tyklė“ vadovė Vitalija Brazaitienė.

Koncertavo Lietuvos muzikos ir teatro akademijos Dainavimo katedros profesorė Regina Maciūtė, jai akomponavo pianistė Elina Maslakova.

Balandžio 30 d. Jono Basanavičiaus gimtinėje esančio Lietuvos tautinio atgimimo ažuolyno atkurtos Lietuvos valstybės šimtmečio giraitėje 25

Nuotraukose (iš kairės): 2016 m. balandžio 19 d. vykusio VŽKD renginio dalyviai ir meninė plokštė „Istorinis Žemaitijos žemėlapis“ Telšiuose (autoriai: dailininkas prof. Romualdas Inčirauskas ir architektas prof. Algirdas Žebrauskas)

Virginija ir Gintaras Končiai

Notrukose (nuo viršaus): dainas traukia ir muzikuoja balsingi Vilniaus žemaičiai (iš kairės): V. Mikolaitis, J. Elekšis ir A. Petrošius, prie mikrofono – dr. Daiva Vaišnienė. 2016 m. gegužės 17 d.

Nuotrukose (nuo viršaus): Virginija ir Gintaras Končiai; kalba Edmundas Žalpsys. 2016 m. gegužės 17 d.

ąžuolus pasodino VŽKD nariai, kiti akcijoje dalyvavę žemaičiai ir Mažosios Lietuvos atstovai. Minint Lietuvos tremties 75-ąsias metines, šioje giraitėje VŽKD nariai papildomai pasodino ir tremtinių atminimui skirtą ąžuolą, sudainavo „Žemėj Lietuvos ąžuolai žaliuos“. Šventėje grojo, dainavo ir šoko Jurbarko krašto kapela „Smalinė“, vokalinis ansamblis „Vėtrungė“ ir tautinių šokių kolektyvas „Skalva“.

Gegužės 10 d. Vilniaus Rotušėje vyko akty-
(Nukelta į 68p.)

Dešinėje – „Žemaičio pasą“ Donatui Burbai (kairėje) įteikia VŽKD pirmininkas Alvydas Strička

vaus draugijos garbės nario prof. Liberto Klimkos knygos „Rimtos, juokingos ir graudžios senojo Vilniaus istorijos“ sutiktuvės, kuriose dalyvavo ir leidinio autorių šia proga kartu su kitais jo bičiuliais pasveikino VŽKD nariai. Renginio metu kalbėjo pats L. Klimka, leidinio dailininkė Vilija Mačiulytė, koncertavo dainininkė Aušra Liutkutė, bandonininkas Albinas Batavičius, smuikininkė Nora Grincevičiūtė.

Gegužės 17 d. vyko VŽKD teminis vakaras-improvizuota „Vėlniaus žemaitiu gegožėnė“. Šio renginio svečiai buvo fiziko ir etnografo, knygų autoriaus Igno Končiaus atminimo puoselėtojai – I. Končiaus anūkas Gintaras Končius ir jo žmona Virginija Končienė, Plungės literatų klubo „Vingioriškė“ nariai Adelė Šeškauskienė, Adomas Kubilius, Danutė Narkienė, Irena Glinskienė, Onutė Valužienė, Zita Dargienė, Gražina Asipauskienė, Vygantas Pronckus, Janina Patevičienė, Stefanija Petreikienė, Ilona Linkevičienė. Renginį Tomo Leiburo ir Pauliaus Širvio daina „Prie pasakų miesto“ pradėjo draugijos pirmininkas Alvydas Strička. Svečiai iš Plungės skaitė savo sukurtas eiles, jiems atsakydami vilniškiai dainavo dainas. Vakaro metu koncertavo ansamblis „Kankleliai“ (vad. Daiva Bernadeta Čičinskienė), folkloro ansamblis „Tyklė“ (vad. Vitalija Brazaitienė), Juozo Elekšio ir Ipo-

Nuotraukose (nuo viršaus): dainuoja ansamblis „Kankleliai“ (vad. D. B. Čičinskienė), „Tyklė“ (vad. V. Brazaitienė); VŽKD nariai kartu su Plungės literatų klubo „Vingioriškė“ nariais 2016 m. gegužės 17 d. vykusioje improvizuotoje VŽKD gegužinėje

lito Petrošiaus duetas, bandonininkas Albinas Batavičius. Savo eiles skaitė ir draugijos bičiulis Vytautas Viskantas.

Renginio metu susirinkusiuosius pasveikino Virginija ir Gintaras Končiai, su projektu „Pasaulio žemaičių dienos 2016“ supažindino jo vyr. koordinatorius Edmundas Žalpys. Jis papasakojo apie Žemaitijos rajonų savivaldybių renkamus šio projekto ambasadorius, tarp kurių buvo ir renginyje dalyvavusi, visus šio gražaus žemaitiško sambūrio dalyvius pasveikinusį Valstybinės lietuvių kalbos komisijos pirmininkė dr. Daiva Vaišnienė.

Naujajam draugijos nariui Donatui Burbai iškilmingai prisiekus, įteiktas „Žemaičio pasas“. Gražiai buvo pagerbti ir renginyje dalyvavę gegužės mėnesį gimę draugijos nariai. Ta proga jiems nuskambėjo „Ilgiausių metų!“. Vakaro pabaigoje vyko linksma žemaitiška vakaronė.

Renginį filmavo LTV programos „Gimtoji žemė“ kūrybinė grupė (prodiuseris Kęstutis Ligeika). Jos sukurtas improvizuotos gegužinės reportažas

Nuotraukose (viršuje ir dešinėje): VŽKD nariai 2016 m. liepos 23 d. Telšiuose vykusiuose Durbės mūšio paminėjimui ir šio mūšio atminimui jamžinti skirto paminklo atidengimo šventėje – Telšių geležinkelio stotyje ir Telšių centrinėje aikštėje

Iš kairės: D. Mukienė, D. Butkus, J. Kubilius. 2016 m. rugsėjo 20 d.

Scena iš Kelmės mažojo teatro spektaklio – Keturakio „Amerika pirtyje“. 2016 m. spalio 18 d.

buvo parodytas gegužės 22 d. per Lietuvos televiziją.

Gegužės 26 d. Vilniaus mokytojų namuose, kuriuose jau daug metų vyksta VŽKD kultūros vakarai ir kiti renginiai, vyko šių namų 70-mečiui skirtas koncertas (rež. Vygantas Kazlauskas), kuriame dalyvavo visi Mokytojų namų mėgėjų meno kolektyvai, tarp jų ir VŽKD folkloro ansamblis „Tyklė“ (vad. Vitalija Brazaitienė). Renginio metu grojo Vilniaus universiteto orkestras „Oktava“ (vad. A. Kučinskas), dainavo Veronika Povilionienė. Koncertą vedė Eglė Ulienė. Vilniaus mokytojų namų kolektyvą, koncerto dalyvius pasveikino Kultūros ministras Šarūnas Birutis.

Birželio 14 d. Lietuva paminėjo Gedulo ir Vilties dieną, lietuvių pirmųjų masinių trėmimų pradžios 75-erių metų sukaktį. Vilniuje šiai dienai skirtas iškilmingas renginys vyko prie Aukų paminklo Lietuvos tremtiniais. Čia buvo skaitomi tremtinių

vardai ir pavardės, žemaitis dailininkas ir fotografas Rimantas Dichavičius pristatė išleistą savo albumą „Laisvės paženklini“ (t. 3). Prie paminklo dalyvavę VŽKD nariai susitiko ir pabendravo su iš Skuodo kilusiu Europos Sąjungos atstovybės Rusijos Federacijoje vadovu Vygaidu Ušacku, kuris prisipažino, kad norėtų turėti „Žemaičių pasą“.

Liepos 23 d. didelis būrys VŽKD narių ir kitų Vilniaus žemaičių organizuotai buvo išvykę į Telšius, kur tą dieną miesto centre atidengtas paminklas Durbės mūšiu (1260 m. liepos 13 d.) atminti. Įmonės „Lietuvos geležinkeliai“ vadovai, susipažinę su kelionės tikslais, traukiniu į žemaičių sostinę vykstantiems vilniškiams išskyrė atskirą vagoną, suteikė 50 proc. nuolaidą bilietams ir šią kelionę filmavo. Traukinyje prof. Libertas Klimka papasakojo apie

(Nukelta į 70 p.)

Žemaitiją, Aušra Liutkutė padainavo romansų, ansamblis „Tyklė“ – žemaičių krašto dainų, Anicetas Jonutis papasakojo apie savo išaustus ir Lietuvos prezidentūroje kabančius kilimus. Kartu su Vilniaus žemaičiais keliavo ir JAV mokslininkas prof. dr. Romualdas Šviedrys, „Lietuvos žinių“ korespondentė Jūratė Mičiulienė.

Tą dieną Telšiuose buvo suorganizuotos didžiulės iškilmės, vyko daug renginių. Visuose juose VŽKD nariai dalyvavo itin aktyviai. Tai buvo gana plačiai aprašyta internetiniame portale www.kulturossostine.lt.

Į Vilnių draugijos nariai, dalindamiesi įspūdžiais, taip pat sugrįžo traukiniu.

Rugsėjo 20 d. Vilniaus mokytojų namuose vyko VŽKD kultūros vakaras „Pėns kūnou ē dūšė“. Jo metu buvo pristatyta habil. m. dr. prof. Donato Butkaus žemaitiškai (gimtąja Plungės krašto žemaičių šnekta) parašyta knygos „Kā zemē bova brongesnē ož douna“ (I dalis). Renginyje dalyvavo, kalbėjo knygos autorius, redaktorė ir leidybos vadovė Danutė Mukienė, poetas, eseistas, literatūros kritikas, redaktorius Justinas Kubilius. Koncertavo grupė Vilniaus jaunų šeimų folkloro kolektyvo „Virvytė“ (vad. Loreta Sungailienė) dainininkų, ištraukas iš D. Butkaus knygos skaitė Margarita Gaubytė.

Antroje renginio dalyje – „Svēks gīvenēma būds ē

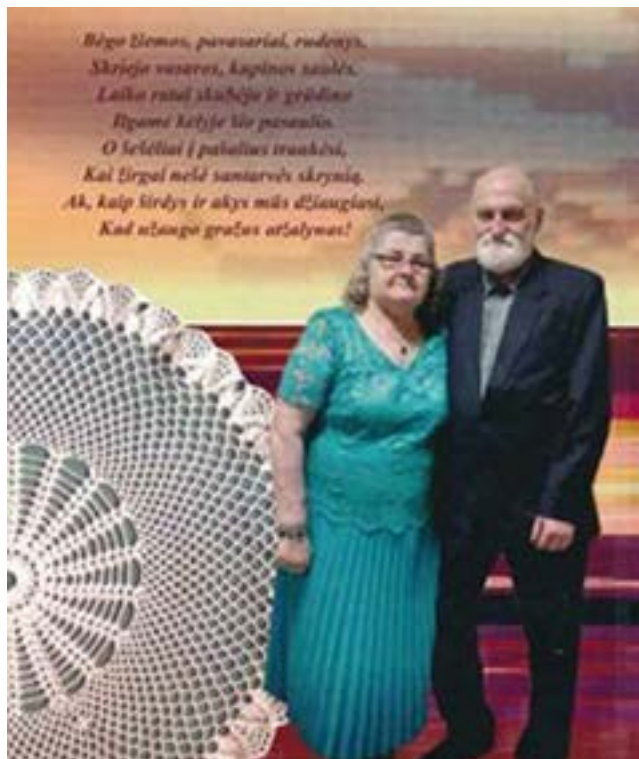
VŽKD kultūros vakaro, vykusio 2016 m. rugsėjo 20 d., bendras salės vaizdas

VŽKD nariai ir Kelmės mažojo teatro kūrybinė grupė. 2016 m. spalio 18 d.

maists – kūnou“ įmonės „EKO Žemaitija“ direktorė Kristina Lukoševičiūtė įdomiais papasakojo apie ekologišką maistą, surengė įmonės savo gamintos produkcijos prezentaciją, na o Inga Gečaitė susuko žemaitišką kastingą ir juo pavaišino vakaro dalyvius.

Spalio 18-ąją VŽKD kultūros vakaro svečias buvo Kelmės mažasis teatras. Jis, Vilniaus mokytojų namų didžiojoje salėje susirinkus gausiam būriui žiūrovų, parodė šio teatro žemaitiškai vaidinamą Keturakio komediją „Amerika pirtyje“ (rež. Algimantas Armonas) ir sulaukė didžiulio žiūrovų palaikymo bei šilčiausių padėkos žodžių. Režisierius, savo ruožtu, pasakė žemaitišką kalbą: „Prezidenta Alvida Stričkas pakvītėmu, atvīkom Jūsū pamatīti, auksinēs žodēs sakunt, pagal Žemaitiu draugijis prezidenta Kasparavičiu Stasi, „Vilna i vilna pakasyti“. Jūs, mes mīlam savo motriškas, bet na mažiau ir kultūra, tudie Keturaki „Amerika pirtī“ vaidinam žemaitiškā, kad žemaičiu kraus varinietus aiškē, tīsē, tin, kur reik, dēl to bendra reikala Žemaitijis. O jeigu Žemaitiji būs graži, kultūringa, turtinga, ir visa Lietuva toki būs. Viskas prasided nu sava trobos, sava kaima, miesteli ir plūst į Lietuva. Tai būkit pagarbinti, Vilniaus žemaitē. Kelmis mažāsis teatrus su visās kelmiškēs atneši Jums gera gera žemaitiška „Smarvi“. Ūstikiam ir džiauķimēs tum stiprumū“.

Nuotraukose: Danutė Kazlauskienė, Albinas Antanas Kazlauskas, A. Kazlauskio išleistos poezijos knygos, koncertuoja Šeškinės bendruomenės ansamblis „Aukšinis ruduo“ (vad. Asta Taluntienė)

Renginio metu su Mokytojo diena buvo pasveikinti visi tą vakarą salėje buvę pedagogai. „Žemaičio pasas“ įteiktas naujai draugijos narei Rūtai Burbieni. Gražiai buvo pagerbti VŽKD nariai jubilatai ir spalio mėnesį gimusieji. Viską užviršavo žemaitiška vakaronė, kurios metu buvo ne tik muzikuojama, šokama, dainuojama, bet ir vaišinamasi „EKO Žemaitijos“ skanėstais (buvo patiektas šios įmonės prezentacinis stalas), žemaitiškais pyragais. Į šias liksmybes įsitraukė ir į svečius atvykusi Kelmės mažojo teatro trupė.

Lapkričio 15 d. VŽKD kultūros vakaras buvo skirtas draugijos narių – tautodailininkės Danutės Kazlauskienės ir jos vyro – poeto Albino Kazlauskio – kūrybai. Juos kalbino VŽKD tarybos narė Stanislava Virginija Bumblienė, A. Kazlauskio eiles skaitė Gitana Kazlauskaitė-Vėberienė ir būrys Kazlauskų vaikaičių. Muzikavo Šeškinės bendruomenės ansamblis „Aukšinis ruduo“ (vad. Asta Taluntienė). Renginio metu „Žemaičių pasai“ įteikti Donatui Jankauskui ir Rimgaudui Ruzgui. Pagal tradiciją pasveikinti ir jubilatai bei gimusieji lapkričio mėnesį, jiems sugiedotas „Ilgiausių metų“.

Renginyje tylos minute buvo pagerbti neseniai Amžinybėn išėję draugijos nariai: Juozapas Šimkus,

dailininkai Genė Jacėnaitė ir Valerijonas Jucys.

Lapkričio 26-ąją Lietuvos mokslų akademijos salėje vyko dainininkės, aktyvios VŽKD narės Aušros Liutkutės koncertas. Kartu su Aušra koncerte dalyvavo ir jos mokiniai: Martina Mikštaitė, Gabija Kušleikaitė, Rolandas Vilkevičius, akomponavo Asta Kvasytė ir Giedrė Muralytė. Skambėjo lietuvių ir užsienio šalių kompozitorių kūriniai. Koncerto įdėmiai klausėsi į Lietuvos mokslų akademijos salę susirinkusi gausi publika. Dainininkus gražiai pasveikino jų talento gerbėjai, tarp jų ir VŽKD nariai.

Gruodžio 27-osios vakarą Vilniaus mokytojų namuose vyko VŽKD tradicinis kalėdinis renginys. Šį kartą jo tema buvo „Ognėnis gaidis – žemaitiu kėimė“. Renginyje apie tai, ką žvaigždės žada 2017-aisiais, „Ugninio gaidžio“ metais, papasakojo prof. Libetras Klimka. Pakviestas dainininkės Aušros Liutkutės ir Astos Kvasytės, į svečius pas sostinės žemaičius buvo užsukęs Kalėdų senelis, kuris, lydimas Juozo Šalkausko, maiše atsinešė net 100 kalėdinių kaklaraiščių, kurie buvo eksponuojami renginio metu.

Draugijos nariai gražiai pasveikino istorikę, aktyvią draugijos narę Mortą Baužienę, kuriai už

(Nukelta į 72 p.)

Nuotraukose (viršuje ir kairėje) – 2016 m. gruodžio 27-osios renginio akimirkos

maičių pasus“ gavo naujieji draugijos nariai Andrius ir Rokas Kulikauskai bei Zita ir Eugenijus Daunia.

Na o vakaro antroje dalyje senovinio šokio ansamblio „Puelli Vilnenses“ (vad. Giedrė Striklienė) karalius ir karalienė kartu su dvariškais davė pradžią spalvingam Naujametiniam karnavalui. Jo metu Kalėdų Senelis, nestokodamas energijos ir išmonės, žemaičius mokė įvairiausių žaidimų.

Tekstą pagal Vilniaus žemaičių kultūros draugijos 2016 m. metraštį (sudarytojai: Danguolė Guobienė, Irena Birutė Demskienė, Alvydas Strička) parengė Danguolė Želvytė

Vilniaus atminties gaivinimą Vilniaus miesto savivaldybė 2016 m. įteikė Šv. Kristoforo statulėlę. Draugijos nario priesaiką tą dieną perskaitė ir „Že-

Nuotraukos Bonifacio Vengalio, Alvydo Stričkos, Alfonso Tekoriaus

Bendra Naujametinio karavalo dalyvių nuotrauka. 2016 m. gruodžio 27 d.

ŽEMAITIJOS sostinėje nutūpė „Aukso paukštė“

Julija MAŽONAITĖ

Lauryno Pocevičiaus ir Lauryno Kulikausko nuotraukose – „Aukso paukštės“ įteikimo studijai „Savi“ ceremonijos akimirkos, scenos iš jos metu parodytų spektaklių ir studijos nariai

Telšių Žemaitės dramos teatro režisierė Laimutė Pocevičienė sako, kad „norėdami įrodyti meilę savo miestui, turime darbuotis, nes juk meilė yra veiksmas.“ Nenuostabu, jog režisierės meilė Telšiams daro stebuklus – šių metų balandžio 12d. Žemaitijos sostinėje nutūpė „Aukso paukštė“.

„Aukso paukštė“ – ne tik puošni statulėlė. Tai aukščiausias Lietuvos mėgėjų meno kolektyvų bei jų vadovų įvertinimas, įsteigtas Lietuvos liaudies kultūros centro ir Pasaulio lietuvių dainų šventės fondo. 2023 m. geriausiu mėgėjų vaikų, jaunimo (moksleivių) teatru ir vadovu šalyje buvo pripažinta Telšių Žemaitės dramos teatro vaikų ir jaunimo studija „Savi“ ir jos vadovė režisierė L. Pocevičienė.

Studijos aktorius Gytis Kumža sako: „Aukso paukštė“ man, kaip mėgėjui aktoriui, yra teatrinė aukštuma, Everesto viršūnė scenos pasaulyje.“

Tačiau viršūnės be darbo nepasieksi: beveik trisdešimt metų veiklą tęsianti, kone 200 jaunųjų aktorių išugdžiusi vaikų ir jaunimo studija „Savi“ šven-

tės metu parodė, kuo reikia lesinti „Aukso paukštę“. Ceremonijos metu buvo parodytos ištraukos iš jos režisuotų spektaklių „Neišsipildžiusios meilės istorija“ (sukurtas pagal Juozo Tumo-Vaižganto kūrybą), „Meilė įkalinta į skeptrą“ (sukurtas pagal Juozo Grušo kūrinį), „Karūna poetui“ (spektaklis, skirtas V. Mačernio 100-osioms gimimo metinėms),
(Nukelta į 74 p.)

„Vilties etiudai iš Septynių Kalvų Miesto“ bei „Berniukas, kuris nenorėjo užaugti“ (sukurta pagal Antuano de Sent Egziuperi „Mažąjį princą“). Visų šių spektaklių scenarijaus autorė yra L. Pocevičienė.

Pettraukėlių tarp spektaklių ištraukų metu skambėjo aktorės ir poetės Birutės Marcinkevičiūtės eilės, kurios liudija, jog norint nutupdyti „Aukso paukštę“, reikia „įveikti visas baimes / traumas, ligas – didybės / maniją, depresiją, nerimą / slogą, laikiną meilę“ ir ne tik... Reikia ir žmonių, kurie tai įvertina.

Įteikti apdovanojimą bei pasveikinti studiją „Savi“ tą dieną į Telšius buvo atvykusi Lietuvos nacionalinio kultūros centro teatro specialistė Vita Vadoklytė. Sveikinimus pratęsė Telšių vyskupas Algirdas Jurevičius, Telšių Žemaitės dramos teatro direktorius Deividas Rajunčius bei studijos

„Savi“ mažojo nario Margirio tėtis – Telšių savivaldybės meras Tomas Katkus.

Tą dieną Žemaitijos sostinė, studiją „Savi“ pasiekė ir sveikinimai iš kitur: buvę studijos nariai režisieriui siuntė virtualius linkėjimus ne tik iš Vilniaus, bet ir iš Airijos, Didžiosios Britanijos, kitų šalių... Beveik visi jie teigia, jog režisierės L. Pocevičienės bei studijos „Savi“ įtaka jų gyvenimuose – didžiulė. To pavyzdys – buvusios „saviškės“ Liepa Sofija Akavickytė bei Elija Norvaišaitė yra prisipažinusios, jog teatrinės patirtys Telšių Žemaitės dramos teatre buvo reikšmingos joms renkantis karjeros kelią. Tad, apmąščius režisierės darbo vaisius, jos puoselėjamos veiklos reikšmę žmonių gyvenime, pradinė teksto mintis nebeskamba kaip kliše: meilė tikrai daro stebuklus...

Lietuvos nacionalinis kultūros centras, interneto svetainėje <https://www.lnkc.lt/> paskelbęs informaciją apie Telšių Žemaitės dramos teatro vaikų ir jaunimo studijai „Savi“ už 2023-uosius metus skirtą „Aukso paukštės“ apdovanojimą, pateikė ir šio kolektyvo vizitinę kortelę bei trumpą informaciją apie studijos „Savi“ režisierę ir ilgametę vadovę:

Telšių Žemaitės dramos teatro vaikų ir jaunimo studija „Savi“ įkurta 1994 m. Per trisdešimt gyvavimo metų sukurti 27 spektakliai, 21-o iš jų scenarijaus autorė – režisierė Laimutė Pocevičienė. 2014 m. mėgėjų teatrų šventėje „Tegyvuoja teatras“ teatras pelnė nominaciją „Ryšciausias jaunimo teatrinės kultūros skeleidėjas Lietuvoje“. Tais pačiais metais su spektakliu „Penelopė“ sėkmingai atstovavo Lietuvai tarptautiniame Baltijos šalių teatrų festivalyje „Baltijos rampa“. 2015 m. spektaklis „Muotinuoms, ciuciems, babūniems ir mergelkuoms“ pripažintas geriausiu sezono spektakliu. 2021 m. žemaitiškas spektaklis „Spalvuotu guzikieliu rožončios“ pelnė „Tegyvuoja teatras“ nuominaciją „Ryšciausias režisieriaus darbas“ ir statulėlę. Teatras – daugkartinis Lietuvos vaikų ir jaunimo teatrų apžiūros šventės „Šimtakojis“ diplomantas ir laureatas, visų Lietuvos dainų švenčių Teatro dienos dalyvis.

Telšių Žemaitės dramos teatro vaikų ir jaunimo studija „Savi“ sėkmingai atstovavo Lietuvos mėgėjų teatrui tarptautiniuose teatrų festivaliuose: 2000 m. Austrijoje, 2001 m. Lenkijoje, 2004 m. Norvegijoje, 2007 m. Didžiojoje Britanijoje, 2009 m. Estijoje, 2010 m. Italijoje, 2017 m. Šveicarijoje, 2000 m. ir 2019 m. Rusijoje, 2022 m. Prancūzijoje. 2009 m., 2011 m., 2015 m., 2017 m. dalyvavo tarptautiniame Liepojos teatrų festivalyje (Latvija). 2007 m. spektaklis holokausto tema „Telšiai – Dovanų Kalva“ pristatytas Jeruzalėje (Izraelis) ir jo vaizdo kopija paskelbta Yad Vashem universiteto muziejaus fonduose.“

„Režisierė, studijos „Savi“ vadovė LAIMUTĖ POCEVIČIENĖ gimė 1955 m. Mažeikių rajone, Židikuose. Vilniaus universiteto Filologijos fakultete studijavo lietuvių kalbą ir literatūrą, tačiau gyvenimas pastūmėjo teatro kryptimi. Telšių Žemaitės

Iš kairės: Žemaitės dramos teatro režisierė, studijos „Savi“ vadovė L. Pocevičienė ir teatro direktorius Deividas Rajuncius

dramos teatro vaikų ir jaunimo studijai „Savi“ vadovauja nuo 1994 metų. Nuo 2007 m. ji yra rengiamo tarptautinio jaunimo teatrų festivalio „Teatras – tautos sparnai“ iniciatorė ir organizatorė. Leidinio „Teatras – tautos sparnai“ autorė ir sudarytoja: 2014 m. „Tegyvuoja teatras“ šventėje leidinys nominuotas kaip ryškiausias leidinys apie jaunimo mėgėjų teatrą. Nuo 2007 m. yra rengiamų teatrinių-kūrybinių vaikų ir jaunimo vasaros stovyklų „Vaidinimo džiaugsmas“ iniciatorė ir organizatorė. Labdaringų, teatrinų-educacinių projektų sergantiems, rizikos grupų šeimų vaikams, vaikų namų auklėtiniams, paramos renginių Ukrainai organizatorė. Klaipėdos universiteto Menų fakulteto Režisūros katedros studentų praktikos vadovė. „Telšiai – Lietuvos kultūros sostinė 2016“ projekto „Ant septynių kalvų – septynios meno kalbos“ vyriausioji režisierė.

Yra apdovanota Boriso Dauguviečio premija, Klaipėdos universiteto Gintaro ordinu „Už Lietuvos klijimo teatro pasiekimus“, atminimo ženklų „Už nuopelnus Žemaitijai“, Kazimieros Kymantaitės vardo apdovanojimu už ilgametę kūrybinę veiklą, nacionalinės dramaturgijos puoselėjimą, originalius dramos kūrinis. [...].“

Pavasario lygiadienis ant Šatrijos kalno

Darius RAMANČIONIS

Nuotraukos Antano Antano UNTYDI

Dienai pralenkus naktį, Telšių rajone ant Šatrijos kalno susirenka būrys prigimtinės pasaulėžiūros puoselėtojų švęsti Lygiadienį, užkurti Šventąją Ugnį, pasveikinti pavasarį ir naują metų rėdą.

Kai visoje Žemėje diena sulygsta su naktimi, švenčiamas Pavasario lygiadienis – Lygė (Saulėgrįža). Lygė senovėje mūsų protėviai minėjo kaip žemdirbių Naujųjų Metų pradžią. Žemaitijos didžiavirsis Simonas Daukantas raštuose mini pirmąją pavasario šventę, vadinamą Trimpos arba Jorės vardu.

Žiemai padrimbant merginos eidavo saulės pasitikti ir iš rytų tekančiame upelyje praustis, baltais drabužiais dabinosi ir ratuodamos skelbė pavasarį sutikusios. Žmonės rinkosi su vaisėmis į erdvius namus, kur Pergubriui Perkūnui dėkojo sunkią žiemą pavarius ir linksmą pavasarį sugražinus. Prašė javus vykinti, auginti šakeles į šakas, lapodinti medžius, kraudinti žiedus, brandinti vaisius, idant žmonės, gyvuliai, bitės ir paukščiai gautų sau peno. Žemaitijoje Pavasario sutiktuvių šventės atspindžiai dar yra gyvi ir Užgavėnių bei Velykų papročiuose.

Pavasario sutiktuvių šventė jau keletas metų švenčiama ant žemaičiams švento Šatrijos kalno. Iš Raudonkalnio ugnumo ant kalno yra užnešta Amžinoji Ugnis. Šiomet žmonės aplink Ugnį ratelius šoko ir senovines dainas dainavo, prisiminė dievus ir protėvius. Grūdus aukodami dėkojo Žemei už teikiamas gėrybes ir gyvastį. Senu papročiu žynys metė kaušą per galvą, pranašaudamas ateinančius metus. Nusiskaistinę ir palaiminti sula, vertėmės kūliu į šviesos pusę. Amžinąją Ugnimi šventinome žvakes, kad

namus nušviestų ir piktą nuvartų. Visi džiaugiamės skaisčia saule, didingais toliais ir paukščių giesmėmis.

Prie Šatrijos kalno iškelėme dešimtis naujų inkilų ir išvalėme senuosius, kuriuos padovanojo VšĮ „Pelėdos“ įkūrėjas Sigitas bei Varnių regioninio parko darbuotojai. Dalinomės protėvių išmintimi, dainavome apie paukščių ir žmonių draugystę. Vakarojome ant Raudonkalnio vaišindamiesi žemaitiška „šutyne“, ant kalno surinktų čiobrelių arbata.

Džiugu, kad Šatrija suburia bendruomenę, kuri kursto Amžinąją Ugnį, puoselėja papročius ir įprasmina Žemaitijos šventovę.

Nuotraukose – Pavasario lygiadienis ant Šatrijos kalno. 2024 m.

*Untīdi Ontuona
Ontuona portēgrapējēs*

PAVASARĒ LĪGEDĒINIS ont Šatrējēs kalna (Telšiū raj.). 2024 m.

2024 m. Pavasarē līgedēinis pri
Šatrējis kalna (Telšiņu raj.).

Untīdi Ontuona Ontuona portēgrapējēs